

אגן הסהר

דברי חיזוק והתעוררות
ומקצת מהנהגותיו הנשגבות
של מורנו ורבנו הגאון האדיר
רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

מהדורה שניה עם תיקונים והוספות

להערות והארות ולהשגת הקונטרס

רחוב הרב קוטלר 21

בני ברק

03-6188995

**דברי חיזוק והתעוררות
ומקצת מהליכותיו הנשגבות
של מורנו הגאון האדיר
רבנו אברהם גנחובסקי זצ"ל
שנתבקש לישיבה של מעלה
בכ"ה תשרי תשע"ג**

[חלק מהדברים נאמרו בתוך השבעה במוצש"ק פר' בראשית קודם תפילת ערבית
בביהמ"ד הליכות חיים. וכן בצהרי יום ב' לס' נח לתלמידי ישיבת בית מדרש עליון.
ובאור ליום ה' לסדר לך לך בביהמ"ד הליכות חיים בחבורת "מחשבת מוסר". וכן בליל
ש"ק פרשת חיי שרה בביהמ"ד חניכי הישיבות בקרית הרצוג. ובמוצש"ק בביהמ"ד
צעירים שברחוב האדמו"ר מצאנז].

**משולבים בהרבה דרושים עובדות והנהגות
שזכינו לראות ולשמוע
מפי קדשו ומפי תלמידיו**

יוצא לאור במלאת השלשים לפטירתו

בסייעתא דשמיא

ע"י אחד מהזוכים להסתופף בצל האילן הגדול

שמואל אהרן פיש

מח"ס משברי ים ודבר בשם אומרו

תוכן העניינים

7	הקדמה.....
8	ראה תמיד רק את החלק הטוב.....
9	ונתנת לו מלכות וממשלה.....
21	קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים.....
23	זיכך ותיקון מדת ההטבה.....
26	זיכך ותיקון מדת הסבלנות.....
27	הריחוק ממדת הכעס.....
30	לימודו באופן של אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ובהעלאה ע"ג הכתב.....
33	שמחת התורה ואהבתה.....
35	רודף צדקה וחסד.....
36	דחיל חטאין.....
37	דאגתו לרוחניות של הבאים אצלו.....
42	זהירותו המופלאה מפגיעה בזולת.....
44	גאונות וצדקות בחסד.....
50	קדושת פיו ועיניו.....
51	אינו נרתע מחוסר הצלחה כלל.....
53	אין מבוך סתום שאי אפשר לצאת ממנו.....
54	שמירת הסדרים בקביעות.....
54	לייקר כל רגע וכל מעשה קט.....
56	ביטול החומריות ועיני הגשם.....
57	זכה לסייעתא דשמיא במעשיו.....
58	להחזיר ראש בצרכים של כל אחד.....
58	חושש לעין הרע.....
59	התייחסותו לחלומות בזמנו.....
62	ירא וחרד על מצוותיו עד רגעיו האחרונים.....
64	הרגשה בזמן בקשת המחילה.....
65	נתינה לשני ללא גבול ושיעור כלל וכלל.....
66	חסד גם ברוחניות.....
66	דברי מו"ר לחזקנו באמונת חכמים.....
68	כבוד הבריות ומסירות נפש לכבד את התורה.....
71	התבטלותו המופלאה לגדולי הדור.....
72	לאחר מאה ועשרים צריך לתת תשובות.....

74.....	ענוותן ושפל ברך ובורח מן הכבוד בכל כוחו.....
81.....	בקשת השלום והברירה מן המחלוקת.....
84.....	הדרך להשיב להתרעם כנגדו.....
85.....	עצה לברוח ממחלוקת.....
86.....	סיפורי מופת שסיפר מו"ר בגודל מעלת הצדקה.....
87.....	גאונות עם סייעתא דשמיא.....
89.....	אהבתו לכל אדם אהבת נפש.....
94.....	קביעות מקום בתפילה.....
95.....	זהירותו שלא להטריח שום אדם.....
96.....	עד היכן ביטול תורה.....
100.....	התעניינות בחדשות.....
101.....	סיפורים שסיפר מו"ר על הרב מטשעבין בעל הדובב מישרים זצ"ל.....
103.....	מן השמים הראו שהלכה כמותו.....
104.....	מתנה טובה יש לי בבית גנזי.....
104.....	לדון לכף זכות.....
105.....	הזהרו בגחלתן.....
105.....	צוואת רבינו יהודה החסיד.....
106.....	תפילת הדרך.....
107.....	באיסור קפנדרי' בבית הכנסת ובסוכה.....
107.....	דברי מו"ר על הדברי מלכיאל.....
108.....	חידונים לילדים [שפיץ שפיל].....
109.....	קודם הבר מצוה לכוון באהבת עולם לברכת התורה.....
110.....	כתב נאה במגילת אסתר.....
110.....	עובדות על הדברי חיים מצאנז.....
111.....	סיפורי מו"ר על בעל אבן האזל.....
112.....	עצה לתיקון המידות.....
113.....	סגולה בדוקה לישועות גדולות.....
114.....	חינוך לתיקון המידות.....
115.....	להקדים את ההולך עם ספר בידו.....
115.....	עצתו לזקן המדוכא ביסורים.....
116.....	כל החיים זה עשה דוחה ל"ת.....
118.....	שמא יטה בחשמל.....
118.....	זהירותו במלאכת בורר.....

119.....	דברי תורה פרין ורבין.....
119.....	דברים שבכתב אי אתה רשאי.....
120.....	תיקון חצות.....
120.....	הוכחה בדרך כבוד ובחכמה.....
122.....	הנהגות במצות תפילין.....
122.....	רקידה בקידוש לבנה.....
123.....	יהלומים על הדף.....
123.....	סגולה להנצל מהיצר הרע.....
124.....	כי בשמחה תצאון.....
124.....	דרך חינוך הבנים הראויה בזמננו.....
126.....	הוראותיו לשליח ציבור.....
127.....	שלא לעבור ברמזור אדום.....
128.....	הוראתו בשם שאין משתמשים לענין הכתובה.....
128.....	כתר שם טוב עולה על גביהן.....

הקדמה

כאשר דרש מורי ורבי באחד מהיא"צ של בעל הדברי חיים מצאנז ורצה לדבר בשבחו הביא את דברי הירושלמי "לא נהיגי גבן דזעירא ממלל שבחא דרבה" ואמר מורי ורבי אני לעומתו כמו נמלה מול הרי האוורסט. וכמו כן אומר אני על עצמי מול מורי ורבי שאיני ראוי כלל להעלות דברי זכרון על מי שהעניק חמה בתורתו ביראתו ובמעשיו בגאונות מופלאה שאין בדומה לה כלל, אבל ההכרח לא יגונה ואחר בקשת המחילה הנני מעלה כמה דברים על הכתב [וקראתי שם הקונטרס אגן הסהר – אשר מרומז בו שמו – ע"ש הפסוק בשה"ש (ז' ג') שמתבאר בסנהדרין (ל"ז ע"א) ובמפרשים שקאי על הכלי המכיל תורה, ומגין על כל העולם כולו, ולעולם לא יחסר בו המזג מיינה של תורה] שמא יביאו הדברים תועלת. ורובם הם מהכתובים אצלי במשך השנים שזיכני הי"ת להיות בקרבת האש הגדולה שחיממה את נפשי רוחי ונשמותי.

וכאן המקום להכיר טובה לאשת חבר הרבנית החשובה תליט"א שכל חייה מסרה נפשה לעלייתו ולהצלחתו של מו"ר כנודע לכל, וכפי שמעיד עליה מו"ר בהקדמתו לספרו "בר אלמוגים" [שי"ל אי"ה בקרוב] על רוב מאמצי' במסירות נפש, וביתם היה כרשות הרבים בקביעות לתלמידים ולכל נצרך, ורק בעקבות כך זכינו אנו להתבשם מהאור הגדול, ויה"ר שיעמוד לה ולצאצאיה זכות גדולה זו בזה ובבא.

ראה תמיד רק את החלק הטוב

כאשר אמר מורי ורבי הריני כפרת משכבו דברי התעוררות על החברותא שלו רבי דוד כהנא זצ"ל בחדש ניסן תשנ"ט, אמר מו"ר דכיון שהיה הנפטר מצאצאיו של בעל הקונטה"ס יאמר מה שראה בהקדמתו והרחיב בזה. ובתוך הדברים אמר מו"ר שאסור להספיד [ועל כן הוא רק חוזר על הדרוש שבהקדמה שם] אבל כאן אנו לא עוסקים בעת ספוד אלא בעת רקוד לשמח שאפשר בדורנו להגיע לדרגות נעלות ונשגבות שכאלו [אח"כ כשדיבר המספיד שבא אחריו אמר שרק מו"ר יכול להגיע לעת רקוד בשעות קשות כאלו].

ילד נכנס עם אביו למו"ר [בתקופת מחלתו בשבועותיו האחרונים], ואמר לו האבא שהבן מרגיש ממורמר כיון שהאחים והילדים בתלמוד תורה מציקים לו ומבקש ברכה. אמר לו מו"ר בזה"ל: תשמע השי"ת זיכה אותנו פעם בשנה לאכול מרור ואז עלינו להרגיש את המרירות, אבל בכל השנה כולה אנחנו מאמינים שכל מה שאנחנו מקבלים זה מתוך מדבש ובטוחים אנו שהכל לטובה.

שמעתי שכאשר הוכרח מו"ר לספר לרעייתו על דבר מחלתו אמר לה בזה הלשון קיבלנו שתי מתנות גדולות בחיים האחת זו מחלת בננו רפאל יונה זצ"ל והשניה זו המחלה שלי.

סיפר חתנו הגר"א מאיר שליט"א שבאחד מימי מחלתו הודיעו למו"ר שנמצא חיידק אלים בגופו [שבדרך כלל אחרי חצי יום יש כבר קריסת מערכות במצב זה וה"י] ואמר מו"ר נו נו, אח"כ עיינו יותר בבדיקות וראו שטעו ואי"ז אותו החיידק

ובשרו זאת למו"ר ושוב הגיב נו נו וראו בזה עד כמה מקבל הכל לטובה.

כאשר נפטר הרב יוסף צוריאלי זצ"ל שהיה מהמתפללים הקבועים יחד עם רבינו [והוא היה מייסד המנין של הותיקין שבו התפלל רבנו], נגש למו"ר הג"ר יצחק גליק שליט"א [שהוא ג"כ ממתפללי הותיקין] בשעת הלוייה ושאלו הרי המתפלל ותיקין אינו ניזוק כל היום כולו א"כ היאך נסתלק ר' יוסף בפתאומיות שכזו. והשיבו מו"ר תוך כדי דיבור איני מבין אדם הולך בפרוזדור ומגיע לטרקלין הלזה יקרא שניזוק. [שמעתי מהשואל וכן מהג"ר יצחק זאב וסרמן שליט"א שהיה נוכח באותה שעה].

באחד משיעורי האי"צ של בנו הבחור רפאל יונה זצ"ל [שהיה בקביעות בביתו של מו"ר בר"ח אדר שהיה מנהגו לקחת איזו הערה קטנה שרשם בנו על גליון הגמ' שלו ולפתח מזה שיעור שלם] נסוב השיעור על קושיא שהעיר בנו על דברי הגרע"א בתשובותיו [ח"ג סי' ל"א] בענין מיגו להוציא, בסיום הדברים אמר מו"ר שיש לו חקירה היאך מגיעים לקושיא כל כך נפלאה בדברי רע"א, האם בזכות הארת הפנים שהיה לו לבעל ההילולא לכל אחד או שבזכות שלמד את חידושי רע"א זכה שיהיה לו הארת פנים לכל אחד. [א. ה. מו"ר רצה לרמוז לנו ששני הדברים צריכים זה לזה וזוכים לכאלו קושיות רק כאשר יש גם הארת פנים לכל אדם].

ונותנת לו מלכות וממשלה

בגיטין סו"פ הניזקין [דף ס"ב ע"א] ומנלן דרבנן איקרי מלכים דכתיב "בי מלכים ימלוכו" [משלי ח']. ביאור ההוכחה מהקרא יתפרש על פי המבואר ביומא [ע"ב ע"ב] א"ר יוחנן שלשה זירים [כתרים] הם, של מזבח ושל ארון ושל שולחן,

של מזבח זכה אהרן ונטלו, של שלחן זכה דוד ונטלו, ושל ארון עדיין מונח הוא כל הרוצה ליקח יבוא ויקח, שמא תאמר פחות הוא ת"ל בי מלכים ימלוכו. ופירש רש"י וגדול הממליך מן המלך והתורה אמרה מקרא זה. והיינו ההוכחה דכתר תורה עולה על כולם שהתורה בכוחה להמליך מלכים על כרחך שיש לה בחינת מלכות ועוד יתר על כן.

ונראה לפרש הטעם דרבנן נקראו מלכים דהנה מלך על מדינה גדולה כל זמן שאפילו על מחשבותיו ורצונותיו אינו שולט איזו מלכות יש כאן ומי הוא מלך אמיתי זה שמושל על שכלו ומשליטו על רצונותיו ורגשותיו. שוב נמצא כן בפירוש האבן עזרא לתורה פרשת נשא [ו' ז'] וז"ל ודע כי כל בני האדם עבדי תאוות העולם, והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו הוא מי שהוא חופשי מן התאוות. ע"כ. [ועי' במשלי פט"ו ובאבות פ"א מ"א "ומושל בצרו מלוכד עיר"]

מורי ורבי הכ"מ בח"י שנים שזיכני הבורא יתברך לעמוד לצידו לעיתים תכופות, ויותר מי' שנים לכתוב עמו את חידושיו בקביעות כל מוצאי שבת, זכה לשלטון גמור על כל מידותיו רצונותיו ותשוקותיו ושאר רגשותיו של האדם. והיה מוגדר אצלו מה המחשבה הנובעת מרצון הלב ומה מן השכל [והיה רגיל אצלו בכמה מחקירותיו בהלכה שיש לו בזה פלוגתא בין הלב ובין השכל מה להכריע בזה. וכגון שחקר האם מותר לשבח גר על זמן גיותו האם יש בזה ל"ת דלא תחנם, ואמר מו"ר שלבו אומר לו להיתר ושכלו אומר לו לאיסור וכהנה רבות]. וכיון שהיה מוגדר אצלו איזהו הרצון הנובע מן הלב שנוגד לשכל התורה היה שמחת ומשוש חייו לשבר רצונות אלו וזה היה כסדר אצלו בלא הפסק שלא לחיות בהרגל ומלומדה אלא להלחם כסדר באותם רצונות. [ועיין בב"מ דף ל"ב ע"ב אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה

בשונא כדי לכוף את יצרו, ובגמ' מבואר שאפי' למ"ד צעב"ח דאורייתא כדי לכוף את יצרו עדיף. ובפירוש רבינו יהונתן מלוניל מפרש שם דכפיפת היצר עדיפה על כמה מצוות דכתיב לב נשבר ונדכה וכו' וכתיב זבחי אלוקים רוח נשברה. וחזין כמה גדולה שבירת הרצון של האדם עד שדוחה צעב"ח דאורייתא].

ובדרך זה היה גם כן אופן לימודו המיוחד ששום דבר לא היה אצלו בשטחיות אלא בכל ענין העמיק וחדש ומתוך למעלה מאלפיים השיעורים [ללא גוזמא] שזכיתי לשמוע ממנו כמעט לא היה בנמצא שחזר על הדברים בלא שרצה לחדש בהם עוד איזו ראייה חדשה או חקירה נוספת בתוך הדברים. ואפי' בימי חולשתו כאשר עשו מנינים בביתו וזכיתי להתפלל עמו במשך שבוע ימים יום יום, שמתתי לב שאחרי כל תפילה כאשר בירך מקרב לבו את כל אלו שבאו לביתו ועשו עמו חסד, שבכל פעם שינה את הברכה שבירך את הציבור לברכה אחרת. שכל מהותו היתה חידוש בלא מלומדה כלל וכלל.

בהזדמנות אמר לי מו"ר הכ"מ שבכל השיעורים שמוסר כוונתו לברר גם לעצמו דברים שמסופק בהם ויש לו תועלת אישית עצומה בבירורם של דברים ברבים, והיה נראה מדבריו שהאופן הראוי לרב להשפיע לתלמידיו הוא רק באופן שגם לרב עצמו יש תועלת מבירור הדברים שרק באופן זה האומר חי את הדברים היטב. [וכמה פעמים התבטא על שיעור שטרח בו הרבה לנסוע למרחוק שהכל היה כדאי בשביל אותה הערה או הארה שנתווספה בזה].

וכמה קיים מו"ר הכ"מ בעצמו המשנה איזהו חכם הלומד מכל אדם. ועיין בפירושו של הרע"ב שאפשר לעשות כן על ידי שלא יביט לאומר אלא לדברים בעצמם ובזה יזכה

ללמוד מכל אדם. [והיה משתמש בכח זה גם לאידך גיסא. כאשר ראינו בעינינו כמה פעמים שכאשר אמרו לו דבר שאמר אדם גדול והוא תמוה, מיד היה אומר שודאי לא אמר כן אלא בשינוי מהותי שמשנה את הענין והכל כדי שלא יהיה אפי' לרגע קט אותו גדול מזולזל בעיניו]. ובזכרוני שבאחד מהשיעורים שהיה במעמד של ת"ח מופלגים ביותר היה ילד קטן ששאל שאלה טובה, וכמה שיבחו מו"ר והמליץ עליו המקרא בתהלים "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז", והרחיב הרבה בקושייתו של אותו קטן.

והנה כנודע כמה זהירות צריך שלא לשאול באמצע שיעור שאלה שיש חשש שהרב יתבייש ולא יוכל להשיב עליה, ואצל מורי ורבי הרגישו כולם שאפשר לשאול מה שרוצים ומאיזה מקום שרוצים, וכהרף עין היה משיב. ואם צדקו דברי השואל מיד היה חוזר בו בשמחה כזו עד שהרגישו בחוש שחוץ מבקשת האמת אין לו למו"ר שום דבר אחר כלל. [והעירני הרה"ג משה פרץ שליט"א ממקסיקו שאין לתמוה מהמבואר במס' שבת כי קיימא רבי בהאי מסכתא לא תשיילא ממסכתא אחריתי דכבר כתב החתם סופר בתשו' [ח"ז סי' ח'] שבמילתא זוטרתי שאינה צריכה עיון רב לגברא רבה מותר לשאול גם ממסכתא אחריתי].

מלכות זו עמדה לו שגם ברגעים שכל אדם מאבד לגמרי את עשתונותיו, מורי ורבי נשאר רגוע ושלו עם אותה שמחת חיים. ודבר זה ראיתי בעיני בכמה מצבים. ואחד מהם ראו רבים [ואני בתוכם] שבמוצאי אסרו חג הפסח תשס"ז אירעה דליקה גדולה בבנין של מו"ר בקומה העליונה ומו"ר היה באותה שעה בלימוד בביתו יחד עם הרב יחיאל בויס שליט"א, ואמר לי מו"ר דכששמע שיש דליקה התקשר מיד למכבי אש ואמר להם שהוא עצמו יתחיל בפעולת הכיבוי והם ימשיכו בבואם, והזהירוהו בטלפון שלא יעשה כן כיון שזה קשור לחשמל ויש סכנה בדבר. ואחר שיצאו כל הנפשות

נתפשטה האש בקומה השלישית מאד ועמד מו"ר למטה לראות היאך מכבים האש, וכידוע הדליקה היתה עצומה ביותר ויותר משעתיים ומחצה לא הצליחו לכבותה ועמד שם מו"ר כל הזמן. ונתפלאתי מדוע עומד שם מו"ר וממתין הרי רחוק הוא מאוד ממדת הסקרנות, ומיד התברר הדבר שכאשר סיימו נגש מו"ר לכבאים להודות ולהכיר טובה לכל אחד על החסד שעשה עמו להציל את דירתו.

ושאלו את מו"ר באותה שעה האם אינו מודאג על כתביו הרבים. (שדברו שם שביתו של מו"ר כבר כמקוה מרוב המים שנכנסו בו) [וכידוע שעד היום יש סימני נזקים מאותם המים שלא הצליחו לתקנם] וכתביו הרי היו מונחים בארון שהיה רק טפח ומשהו מעל גבי הקרקע. והשיב מו"ר שהמושג של דאגה נוהג רק בציפורנים שכתב הרמ"א בהל' שבת שסדר גזיתם ביד ימין הוא בסדר בדאג"ה.

וכל מחשבתו ודיבורו בשעה קשה זו היה על עשיית חסד עם הזולת. והעיד על כך גם מורי חמי [הגר"מ דיסלר שליט"א ראש ישיבת אורייתא] שנגש באותה שעה לעודדו ואמר לו מו"ר מיד הרי יש לך בת בשידוכים מה עם הרעיון הזה. ואח"כ מיד התחיל מו"ר לעסוק בעשיית מגבית לשכניו שניזוקו, וכמו כן ישב מיד לכתוב כתובות לשכניו שנשרפו כתובותיהם וכמו כן לאשתו ישב וכתב כתובה חדשה [שלא יכשלו באיסור של שהיית אשה בלא כתובה]. ואנו התלמידים היינו מודאגים עד מאוד על כתביו הרבים ושאלנו האם להיכנס במסירות נפש להציל הכתבים, ואסר עלינו מו"ר. ואפי' בסיום הדליקה התיר מו"ר רק לבקש מהנכרית ששירתה את חמותו שדרה אז בביתו ללכת להוציא את תרופותיה ובינתיים להוציא גם את התפילין שלו. ואח"כ הוברר שבאמת הכתבים נצלו בהשגחה פרטית עצומה שלא

ניזוקו כלל. וראינו באותה שעה איזו זכות שיש לנו לדרוך בד' אמות של מלכות עצומה שכזו.

והגרא"ש קרליץ שליט"א סיפר שקבע איתו מו"ר כבר כמה ימים לפני כן שבבוקר שלמחרת השריפה יבחן תלמידים על ב"ק פרק ד' וה'. ובלילה בזמן הדליקה נגש אליו לומר שכמובן שאינו מצפה ממנו שיבוא למחרת, ואמר מו"ר שבשום אופן אינו מבטלו. וכיון שעדיין היה אסור להיכנס לבנין של מו"ר, הלך מו"ר לבקש רשות מהגבאי של ביהמ"ד בקרבת מקום שיתן לו חדר בביהמ"ד שם שיוכל לבחון את התלמידים. ובחנם בכזו עריבות כאילו אין לו אלא פרק ד' וה' בעולמו.

כמו כן מצאתי בכתבי שיעורים ששמעתי ממורי ורבי קושיא נפלאה בברכות [דף ל"ו ע"א], היאך מותר ליתן שמן לתוך אניגרון בשבת ולשתותו בברכה הרי בזה שמברך בורא פרי העץ ניכר שהוא לרפואה והרי כתב המג"א [בסי' קכ"ג בשם התשב"ץ הו"ד להלכה במשנ"ב ואף שדן בדבריו בביאור הלכה מכל מקום הכריע שלדינא צ"ע] דאסור לטבול כלים בהערמה בברכה. והאריך מו"ר בישוב הקושיא ואמר לנו מו"ר שקושיא זו נתחדשה לו בהיותו בגלות אמריקה כאשר חלה בנו. וללמדך שצריך אדם ללמוד ולחדש בכל המצבים. [בעלי המוסר וכן התפא"י בכריתות מביאים ע"ז מהא דשאל ר"ע את רשב"ג כשהלכו לקנות בהמה למשתה בנו. וגם ממדרש איכה שריב"ז היה בכלא בעת החורבן וידע את השעה לפי קצב לימודו שלמד בשעה קשה זו בקצב הרגיל]

בשעת הקבורה של בנו הבחור רפאל יונה ז"ל כאשר נתנו למו"ר ובנו שיבדל לחיים ארוכים הגרש"י לכסות את הנפטר בעפר ראשונים לחש מו"ר לבנו באזנו תכוין לקיים מצות עשה דאורייתא של קבורה "כי קבור תקברנו ביום ההוא" (שהרי מצוות צריכות כוונה). עכ"ד.

כמו כן כאשר עליתי לביתו במוש"ק פר' נח תשס"ד
 דיברו שבשבת נאבדו השיניים התותבות של חמותו הישישה,
 והיה בדבר צער גדול לרעיתו כיון שבגיל כזה להכין מחדש זה
 קשה ביותר ויש בזה חשש נפשות על אכילה שתשתבש
 [מלבד העלות הכספית שלהם ששנים ששת אלפים דולר].
 וכל השבת הרגיע מורי ורבי שהוא בטוח שזה ימצא ואין לה
 לדאוג כלל, ואחר חיפוש ע"ג חיפוש לא נמצא כלל
 [שהפיליפינית בשבת הביאה את חברותיה ואמרו שמי
 שתמצא תקבל מאה ₪ ולא מצאו]. ואח"כ אמרה הישישה
 שנראה שזה נפל לאסלה בביה"כ, וכיון שהורידו כבר את
 המים אין סיכוי שימצא. ואמר מו"ר בשלוח עצומה שאין
 לדאוג. והזמין אינסטלטור ואמר לו בטלפון שיתן לו מאתיים
 וחמישים ₪ כאשר יחפש ויקבל את הכסף בין ימצא ובין לא
 ימצא. ואחר חיפוש חזר כשהן בידו, ואמר האינסטלטור שהיה
 כאן מופת גמור שצמחו שורשים בתוך הצינור לפני נפילת
 המים לבור הספיגה וזה נתקע שם. ונפעמתי מעוצם בטחונו
 של מו"ר בשעה זו [ואז רמז לי מו"ר שאין צורך לספר מה
 שרואים לאנשים בחוץ. ושמרתי הדבר בקרבי עד לשעה זו
 של אחר פטירתו ויה"ר שנזכה לידבק קצת במדת בטחונו
 ושלוות הנפש העצומה שהיתה לו]. וסמוך ונראה התקשרה
 אליו בתו ושאלה היכן הם נמצאו, ואמר מתחת הפריז'ידר.
 [א. ה. ונראה טעמו ששינה או משום דסבר שמותר לשנות
 מפני ענוה שלא רצה שיספרו עליו סיפורים או משום שרצה
 שלא תיגרם בושה לחמותו שאולי נפלו שם בחוסר זהירותה].

ואחר הדברים כשחזר מו"ר למחברת חידושיו, אמר
 לנו אילו היינו סוחרים היה ראוי לעשות הסכם עם
 האינסטלטור שאם ימצא יקבל אלפיים ₪ ואם לא יקבל
 כלום אך זה רק אם היינו סוחרים והיה כל ראשנו מונח בכסף
 אבל כיון שאנו עוסקים בתורה אם כן אין דרכנו בדרכים כאלו

ויש לנו להתנהג בתמימות. ומיד המשיך מו"ר בכתיבת הענין שעסקנו בו [בשכח ותן טל ומטר ונזכר באלוקי נצור האם יענה קדושה כיון שצריך לחזור לברך עלינו]. ורשמתי זאת לזיכרון סמוך ונראה להעובדא. [וכאשר סיפרתי הדברים בהספד אמרו לי שמטרתו של מו"ר במה שאמר לנו בזה שהיה ראוי לעשות עסק כנ"ל, הוא להראות שגם הוא היה כמעט בטוח שלא ימצאו זאת ולא רצה שנספר עליו ונראה כמה גדול כח בטחונו ודו"ק].

בהזדמנות סיפר מורי ורבי הכ"מ על אחד שחלה מאד ואשתו הלכה לגדול אחד ואמרה את מצבו הקשה והשיב לה הגדול אין מה לעשות. ואמרה לו האם כשנעלה לשמים נוכל לומר שעשינו כל מה שצריך, ומיד אותו גדול אמר להתקשר עם פלוני להשיג רופא, ואדם זה לבסוף חזר לבריאותו. ושאלו לגדול אחר שיפרש מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר אותו גדול, והשיב דבחזו"א כתב שבעלי הבטחון מתנהגים עמם מהשמים בהנהגה אחרת לגמרי, וכאשר ראה שהיא במצב זה הבין שההשתדלות כן יכולה לעזור ומה שיעשה זה כבר מספיק לזה.

וכמו כן בשעה שבישר הרופא למו"ר בביה"ח איכילוב על מחלתו, סיפר מקורבו הג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א שהיה נוכח בשעה זו שהרופא אמר למו"ר בדיוק מה שמתרחש בגופו בצורה ברורה. ואח"כ היה הרופא סבור שמו"ר לא הבין את המשמעות של חומרת הענין כלל כיון שלא נשתנו צורת פניו, ואמר לו הרופא האם אתה יודע את המשמעות של הדברים. ואז דפק לו מו"ר על כתפו ואמר לו אתה עושה את העבודה שלך מצוין. ומיד אח"כ נגש אליו מורי חמי שגם שמע מהרופא את מצבו, ואמר לו מו"ר מיד הרב

דיסלר הרי יש לך בת בשידוכים אולי הרעיון הזה מתאים.
וחזינן מלכות אמיתית של שכל על הרגש באופן שלא יתואר.

באותם ימים כאשר באתי לבקרו ירדנו לתפילת המנחה
בביה"ח, והיה שם שיעור בין מנחה למעריב ע"י אברך צעיר
בדף היומי ונשאר מו"ר לשמוע את כל השיעור, וכאשר ניסו
לרמוז למו"ר באמצע שיעלה לנוח, אמר שאין יוצאים באמצע
שיעור, ונשאר עד סופו. ואח"כ נגש להודות למגיד השיעור על
דבריו הערבים. והיו הדברים לפלא.

וסמוך ונראה בערב של אותו יום שנתבשר מו"ר על
הבשורה המרה, יעץ הרב אלימלך פירר שיבדל לחיים טובים
שיאמר מו"ר שיעור בישיבה. וזכיתי להתלוות אליו בשעה זו
במכונית לירושלים לאמירת השיעור בישיבת טשיבין, וכדרכו
שהיה כותב חידושיו בדרך הוציא מו"ר את המחברת ואמר
בואו נכין יחד את השיעור והתחיל מו"ר להכין שיעור נפלא על
דברי הגרע"א בעניני ספק ספיקא [בחולין דף י"א לענין
גומרתא שמא פקע ותשובת בית שלמה חו"מ סי' קל"ו על ענין
זה] והדברים יצאו ברורים ומחוזרים באופן מיוחד. והנה
כאשר הגענו לישיבה התחיל מו"ר לומר את השיעור על ענין
אחר לגמרי שכלל לא דברנו עליו [בענין ביטול ברוב בפסח
שני שנאכל עם החמץ] דברים חדשים שלא שמעתי ממנו,
ותוך כדי השיעור נתחדשו לו חלק מהם וכמובן שאמר
שבזכות הציבור נתעורר לחדשם. ובדרך חזור ראה מו"ר
צורך להתנצל בפני על כך, ואמר שכאשר הגיע וראה את
הציבור הבחין שהיו הרבה צעירים [א. ה. שלא היו בקביעות
רק כיון ששמעו על מצבו באו לשומעו בשעה זו] וידע שיהיה
קשה להם הענין של ס"ס, לפיכך בחר נושא קל יותר.

כמו כן סיפר בנו הגרש"י שליט"א שנסע עמו לומר
שיעור בישיבת בין הזמנים וקודם לכן הכנתי אתו יחד את

השיעור על סוגיית הגמ' ביבמות ס"ד ע"א בשהתה עמו עשר שנים ולא ילדה שצריך לגרשה, ובמה שדנו האחרונים בפרטי הלכה זו, והיה שיעור נפלא בענין אונס ורצון יחדיו, ובהגיעם למסירת השיעור לא הזכיר מו"ר כלל מסוגי' זו, אלא אמר שיעור אחר לגמרי, וכאשר נשאל מדוע. השיב שכאשר בקשו ממנו לדבר אמרו לו שזה ישיבת בין הזמנים של בחורים, אבל כאשר הגיע למקום ראה שיש שם הרבה אברכים וחלקם כבר מבוגרים, וחשש שמא יש ביניהם אחד שעלול להיפגע מהדברים וד"ל.

והנה דבר זה היה מצוי אצלו שאמר לי פעמים אחרות בלילות שבת כאשר לוייתי אותו בחזור מהשיעור לביתו שהיום חשב לדבר על ענין אחר [והיה אומר על מה] אבל כשראה את הציבור הכיר מיד בטביעות עין איזה דבר יוכלו להבינו. ובשעות קשות אלו ראינו מלכות שאין כדוגמתה בנמצא כלל וכלל.

גם כשנחלש מורי ורבי מאד ובאנו לבקרו בבית החולים שערי צדק, כאשר נכנסנו בקש מו"ר את המחברת והתחיל לכתוב את השיעור שמסר בשבת האחרונה שהיה בביתו ועשה זאת בשארית כוחותיו ממש. והתבוננתי אולי ישתנה קצת הסגנון או שהיד קצת תרעד עקב המצב בו הוא נתון אך נדהמנו לראות שלא היה שום שינוי כלל והשרה אורה נעימה כתמיד לכל הנוכחים. [ובאמצע נכנס אחד מהאחים בבית החולים לתת למו"ר תרופה, ומיד שראהו מו"ר שאלו מה אני יכול לעזור לך ומו"ר בשמחה עזר לו לעזור לו וכן היה כשנכנסה האחות. וחזין דמי שכולו הטבה גם כאשר באים לעזור לו הוא עושה חסד בזה שנותן שיעזרו לו והבן].

והנה דרכו של מו"ר שהיה כותב את חידושיו במחברתו ואנו לצידו שאומר בפה בקול את מה שכותב ואנו הנוכחים

מעירים ומאירים על דבריו. ובביקורנו הראשון שביקרנוהו בביה"ח שערי צדק אע"פ שהיה חלש ושכב על מיטתו ביקש את המחברת וכתב כדרכו שאמר בקול את מה שכתב. אבל בביקורנו השני כבר נחלש וביקש את המחברת וכתב קטע והראה לנו כל קטע וקטע שכתב והיה נפלא לראות היאך שרושם באותה צלילות הדעת כמו בעת בריאותו. והענין שכתב הוא על דברי הביאור הלכה בסי' תרל"ד שכתב שאין נפ"מ לדינא בין התוס' והר"ן האם כאשר שולחנו בתוך הבית אינו יוצא אפי' מן התורה או מדרבנן, ומו"ר רשם רק ג' נפ"מ, ואחר שגמר אמר לנו שרוצה לחשוב אולי יש עוד נפ"מ וסגר את עיניו ואחר דקות כאילו נתעורר משנתו אמר שיש עוד נפ"מ ורשם זאת במחברתו וראינו שגם כח החידוש שהיה כמעין המתגבר לא פסק אפי' לרגע קט.

וכל תקופת מחלתו היה לנו התלמידים קשה לדעת את מצבו כיון שקיבל הכל בדומיה ובשמחה. ורק שיערנו את חולשת גופו לפי כוחותיו בתפילה שאם עמד בזמן חזרת הש"ץ ובקדושה דסדרא היה זה סימן שיש לו קצת כח ואם באחד מהם ויתר ידענו שנחלש והכל עשה בחשבון נפלא לפי כוחותיו [ומו"ר כידוע בכל חייו בירר בדין הקל הקל מה חשוב יותר ממה, כדי לדעת מה לעשות במצבים שאי אפשר לקיים שניהם. וכאשר זה בא אצלו למעשה בעוונותינו בימי חליו יכלנו לראות כמה שלימודו גם בדברים הלא שכיחים היה על מנת לשמור לעשות ולקיים].

פשוט וברור שמלכות במצבים שכאלו מתאפשרת רק למי שמקיים את דברי הרמ"א בסי' א' שויתי ה' לנגדי תמיד בלא שום הפסק של רגע כל שהוא כלל ואינו מסיח דעתו לרגע מעסק התורה ומצוותיה. דרך בזה זוכה שהתורה תתן

לו מלכות וממשלה וכמו שראו בחוש כל מי שבא במחיצתו
דוגמא חיה וברורה למלכות של תורה ועבודת הבורא.

בהזדמנות אמר מו"ר שתשעים אחוז מהבעיות שבין
אדם לחבירו נפתרות בשכל רגיל, ועשר אחוז כאשר יש שכל
קצת יותר. והוסיף מו"ר דיש לבקש על כך וכמו שהזכיר
הפייטן בסליחה דנעילה המתחלת מי יעמוד חטא אם תשמור
"גדול וקטון רוח שכל החלים גבורי כח רצונך חזק והאלים" וכן
היה מנהגו של מו"ר הרבה פעמים כאשר נשאל על שאלה
הדורשת התבוננות היה אומר שאחרי אתה חונן של התפילה
הבאה שמא ידע היאך להשיב.

מורי ורבי אמר לי שאמו עליה השלום הדריכה אותו
שכל מאורע שקורה לו בחייו שלא יסתכל עליו לפי היאך שזה
נראה ברגע זה, אלא ידמיין בדעתו שנמצא כבר עשר שנים
קדימה, ויסתכל משם היאך מביטים על השלכותיו של אותו
מאורע במבט לאחור שאז כבר בטלים הדמיונות ורואים את
הדברים לאשורם. והיה נראה שמורי ורבי חי על אופן זה
בהרבה מקרים אשר ראיתי בעיני שבדרך כלל בני אדם
מתרגשים במיוחד ואילו מו"ר היה שופט את הדברים מיד
בשכלו הישר באופן מופלא.

בהזדמנות סיפר מו"ר שהלך ברחוב בארה"ב, והלכו
למולו גוי וגויה [גויתע כלשונן] בלבוש אצילי, והגוי עצר אותו
ושאלו מדוע הוא חובש כיפה לראשו. והשיבו מו"ר על אתר
שהכיפה מסמלת לאדם שיש מנהיג מעליו, וכמבואר בגמ'
שבת [דף קנ"ו ע"ב] כסי רישך כי היכי דליהוי עליך אימתא
דשמיא.

קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים

מורי ורבי הכ"מ הקפיד באופן מיוחד לסיים כל שיעור שמסר בדברי מוסר והתעוררות לכבישת המידות ובדרך כלל היה מקשר זאת לאותה דבר הלכה שדיבר בה [והיה לו בזה נוסח מיוחד שאינו רגיל, והצליח ברוב פקחותו בזה שאפי' בדורנו שכבר אין משתמשים במקל חובלים אלא במקל נועם מכל מקום באמצעות דרכו המיוחדת והמשעשעת הצליח מו"ר לדבר ברור את הדברים שלא קל לדבר עליהם בדורנו כלל וכלל, והרבה פעמים היה אומר קודם לכן שמה שהולך לומר מכאן ואילך זה לעצמו אלא שכדי שיכנסו הדברים לליבו צריך הוא לאומרם בקול רם ומבקש סליחה מהשומעים על זה שאומר באופן כזה שהם מוכרחים גם לשמוע].

ורובם ככולם של דברי ההתעוררות שאמר מורי ורבי היו לימוד ומוסר השכל על שבירת שתי המידות הרעות הגאווה והכעס. שעל זה יעידו כל מי שזכה להתקרב אצלו וליאור מאור פניו שהיה בבחינת קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים שזכה לקנות קנין עצום בשלטון גמור על ב' מידות רעות הללו.

ומרגלא בפומיה דמו"ר דברי הגאון מטשעבין זצ"ל שלכל דבר בעולם יש בית קיבול, ומהו הבית קיבול לתורה שתהא התורה משתמרת במעיו, המידות הטובות. דרך הם הכלי קיבול האמיתי לתורה, וככל שמעדין האדם יותר את מידותיו כך זוכה יותר שתורתו תהי' משתמרת בקרבו. [א. ה. והדברים מפורשים ברבינו יונה באבות פ"ג מי"ז על המשנה אם אין דרך ארץ אין תורה, שצריך תחילה לתקן את מידותיו ובזה תשכון התורה עליו שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות, וכן בספר אמרי שפר לבן המהר"ם

חלאווה בפ' חיי שרה כתב וז"ל: כי המידות הפחותות הן מחיצות המבדילות בין האדם והבורא יתברך...].

ושח לי המופלא שבדיינים הגאון רבי נחום שיינין שליט"א שזוכר בתקופה שלמד עם מורי ורבי עוד קודם הבר מצוה בישיבה קטנה אור ישראל שכבר מאז היה ניכר ביותר במידותיו התרומיות בלא דמיון כלל לשאר בני גילו והיה חד בדרא במידותיו המופלאות עכ"ד.

וראוי להדגיש כשנעמיק להבחין הרי מורי ורבי היה עילוי מופלא מילדותו, ובטבע הדברים אותם בעלי כשרונות הם עצלנים במיוחד וגאים במיוחד על שאר בני גילם, ולעומת זאת מורי ורבי הכיר מילדותו שכאן הוא צריך להשקיע את עבודת החיים שלו וזיכך את מידותיו ותיקנם בעבודה מרובה בלא הפסק ועל כן זכה שתשרה התורה הקדושה בקרבו ולקיימה בכל פרטיה ודקדוקיה.

ועל עוצם התבטלותו וענוותנותו נביא דוגמא אחת מיני אלף. שמו"ר הזכיר דבר מסוים בשיעור ואמר שכעת לא עיין בפנים אותו הספר, חכם אחד משומעי השיעור (בלא שימת לב על עזות פניו) אמר בגלל שהרב לא עיין על כן הוא אומר כך אבל אין הדבר כן. ומו"ר כאילו לא שמע את הדברים, ואח"כ המשיך אותו חכם בשאלות, ובכל שאלה כיבדו מו"ר באופן מיוחד לשבחו. ואחר השיעור נגש אחד מהשומעים לאותו חכם ואמר לו שלא דיבר בכבוד הראוי כלל ונגש לבקש סליחה ואמר לו מו"ר שאינו מבין כלל על איזה פגיעה הוא סח שהרי דיבר עמו בכבוד גדול. ובמקרה אחר אמר אחד צעיר לימים למו"ר הרב טועה בדבר ואין הדבר כן, והגיב מו"ר שיתכן כדבריו אלא ששבעים פנים לתורה. וכהנה רבות כלפי עצמו לא רק שלא נפגע אלא שהיה נראה שאי"צ כלל עבודה להתגבר על כך [וכפי שהטיב לומר הגאון רבי חיים פיינשטיין

שליט"א בהספדו שאם זכינו לראות מדת ההשתוות בדורינו
היה זאת אצל מו"ר] וכלפי אחרים היה זהיר עד קטני קטנות
שח"ו לא יחוש שלא בנעימות.

כאשר היה מוסר שיעור במקום שיש מרא דאתרא אף
שהוא צעיר לימים היה מו"ר נוטל ממנו רשות לאמירת
השיעור ובאמצע היה מתייעץ עמו מה דעתו על דבריו ומכבדו
על כל הערה קטנה שמעיר כדי שיתכבד בעיני קהילתו והכל
עשה בחכמה נפלאה. (ויש לזה מקור בפתיחה למדרש איכה
שנהג כן]ובאחד השיעורים התחיל מו"ר את המילה הראשונה
לפני שנטל רשות מהמרא דאתרא וכשנזכר התנצל שמחמת
החיפזון שמיהר שכח ברגע הראשון. והוסיף שזה אחד
הפירושים בפסוק "אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב" הוא
דכאשר אדם בחיפזון הוא מתנהל בכזב שלא בצורה הנכונה.
ואח"כ כיבד את אותו הרב באופן נעלה ביותר כפיצוי על
אותה שכחה קטנה].

ובהזדמנות אמר מו"ר שאדם שנפגע זה נובע משום
שמחשבתו של אותו אדם איננה לקבל מהשני, אבל אדם שכל
רצונו לקבל מהשני "אידי דטריד למיפלט לא בלע" והיינו
דכאשר כל עיסוקו בקבלת הטובה מחבירו ממילא אין כאן
מקום שיכנס בו באותו זמן מה שהשני פוגע בו. [ועיין חזו"א
או"ח (סי' נ"ו ס"ק ד' ד"ה ומ"מ) וז"ל וכשם שאין ראוי לחכם
לכעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כן אין ראוי לנקום
ולשנוא את המריע מתוך חולי נפש המשכלת וחסר משקל
המידות ואין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום וכו' ע"ש].

זיכור ותיקון מדת ההטבה

בהושענא רבה תשס"ט ערך מקורבו הג"ר מנחם הבלין
שליט"א סיום עמ"ס גיטין בסוכתו לשומעי לקחו, ודרש שם

מו"ר. ובסיום הדברים אמר לפרש מה שאמרו בגמ' "כל המגרש אשתו ראשונה אפי' מזבח מוריד עליו דמעות", שלכאו' צריך ביאור מדוע בדיוק המזבח הוא זה שבוכה במאורע כזה ולא כלי אחר שהיה במקדש.

ופירש מו"ר דהנה תפיסת העולם היא שאדם נושא אשה כדי לקבל ממנה ולהשלים את עצמו [וכמובן גם לתת כי אחרת לא יוכל לקבל]. אבל האמת לא כן היא שעיקר מטרת הנישואין היא לתת ולא לקבל. והביא כן מו"ר מדברי הכלי יקר שמפרש את הפסוק בבראשית "לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו", וכבר נתקשו המפרשים ורש"י בכללם מדוע לא טוב הרי היה אפשר לברוא את האדם יחידי ולדאוג שיהיה לו טוב בלא עזר כנגדו א"כ מדוע נעשה האדם במבנה כזה שמוכרח לעזר.

ומפרש הכלי יקר שהיות והאדם צריך להדמות לקונו במדת ההטבה כדכתיב והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו', א"כ כדי שיוכל האדם להשלים את מדת הטוב שבו הוא מוכרח לעזר שיוכל כל הזמן לגמול עמה חסדים ובזה להשלים את מדת טובו, וזה הלא טוב שמחמתו רצוי שיברא האדם באופן שנצרך לעזר כנגדו.

תלמידו הגאון הדיין רבי ישראל ברגר שליט"א הביא ששמע ממנו כמה פעמים את פירושו של החת"ס [בספר חוט המשולש] על הגמ' בגיטין שריש לקיש השאיר בסוף ימיו קבא דמוריקא וקרא על עצמו המקרא "ועזבו לאחרים חילם", ומפרש החת"ס שעזבו הוא מלשון עזוב תעזוב עמו והיינו דמה שאדם עוזב מעצמו ונותן לאחרים זהו חילו האמיתי שנשאר בידו.

מרגלא בפומי' דמו"ר מה שמביאים בשם המדרש
פליאה [הובא בספר ילקוט משה אבל כבר העיר בעל דרך אמונה שלא נמצא
מקור מדרש זה] צדיקים אין אוכלין אלא מן הגזל ואין אוכלין אלא
מן המבושל ואומרים כדרלעומר. ואמר בשם הרה"צ ר' יעקב
שמשון משפיטווקע זי"ע גזל נוטריקון גם זו לטובה כי צדיקים
אומרים על הכל גם זו לטובה. מבשל נוטריקון מסתפק במה
שיש לו. כדרלעומר נוטריקון כל דעביד רחמנא לטב עביד
רחמנא.

והוסיף מו"ר הכ"מ עוד פירוש על המדרש פליאה
מגדול אחר. שגזל היינו שמרגיש על כל מה שמקבל שזה לא
מגיע לו ולא לפי מעשיו. ומבושל היינו שצדיקים מבשלים
ומתבוננים היטב כל דבר לפני שעושים אותו, וכדרלעומר הרי
היה אחד מהמלכים שנצח את החמשה ואחר כל זאת
אברהם הפילו ללמדך שכוחי ועוצם ידי אינו כלום עכ"ד מו"ר.

שני בחורים בישיבת טשעבין באו למו"ר זצ"ל לדין
תורה, האחד אמר שהוא רגיל לספר את הבחורים בישיבה
זמן רב וההכנסות קדש לקרן חתנים והשני טוען שרוצה
לזכות במצוה ולהתחיל לספר את הבחורים בחינם אך
הראשון לא מסכים לו כי טוען שמפסיד את קרן החתנים ע"י
מצותו ודן מו"ר הדין עם מי, ואינני זוכר את מסקנת דבריו אך
אחד מהצדדים שהעלה היה דהנה כתב הרמב"ם בפיה"מ
במס' פאה שמוטב ליתן מאה פרוטות למאה עניים יותר
מאשר ליתן מאה פרוטות לעני אחד כיון שבזה מזכך מידותיו
שמתרגל להיות נותן ודן לומר שסברא זו שייכת גם כאן כיון
שזה שמספר בחנם הרי הוא יותר מזכך את מידותיו מאשר
זה שאוסף לקרן חתנים שיש לו סיפוק ממעשיו.

בהקדמת הרמב"ם למסכת אבות הנקראת שמונה פרקים [בפרק השישי] כתב שיש לו חידוש נפלא והוא שיש חילוק גדול בין המצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחבירו שבמצוות שבין אדם למקום אסור לאדם לומר אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואפשי והתורה אסרתו, משא"כ במצוות שבין אדם לחבירו התורה מעוניינת שהאדם יבין מעצמו שטוב הוא להיטיב עם חבירו בצדקה ולהשיב אבידתו ולכבד אביו ואמו ע"ש. וזה חלק מקיום המצוה לתקן את מידותיו של האדם בדרך הישרה.

ובספר לבני בנימין לאחיו של המהרי"ל דיסקין [בסוגיא דעליה] כתב שלפי דברי הרמב"ם הללו מיושבת קושית הראשונים מדוע אין מברכים על מצוות שבין אדם לחבירו שטעם הדבר הוא שכאשר יאמר האדם אשר קדשנו במצוותיו וצונו זה יראה כאילו עושה כן רק מחמת הציווי ואין חפץ התורה בכך דרצון התורה שיבין האדם שכדאי לו לנהוג עם חבירו בדרך זו שבזה יתוקנו מידותיו.

זיכור ותיקון מדת הסבלנות

הגר"ח מוולוז'ין כתב וז"ל: שלא להשיב בקפדנות לשום אדם וע"י מדת הסבלנות משיג האדם יותר ויותר מע"י כל תקיפות שבעולם עכ"ל.

מקורבו הגדול של רבינו הגאון רבי ישראל ברגר שליט"א סיפר שראהו פעם בישיבה כאשר הוא עומד ועמל לנקות טיפת דיו זעירה מקצה אצבעו לא פחות מרבע שעה, ושאלו וכי הרב אכן סובר שטיפת דיו כה זעירה נחשבת חציצה לנטילת ידים. [א. ה. באחד השיעורים המליץ מו"ר (בדרך אגב) להקפיד מאד על גזיזת הציפורנים כל ערב שבת בקביעות שמלבד כבוד השבת ניצול מזה מחשש חציצה

בנטילה]. וחיך מו"ר והשיב: החזון איש כותב בספרו אמונה ובטחון שכאשר אדם רוצה לעבוד על מידותיו עליו לעשות זאת בדבר מצוה שעל ידי כך יזכה לסייעתא דשמיא לתקנה וכיון שרציתי לעבוד על מדת הסבלנות החלטתי לעשות כן בהסרת החציצה. והיה רגיל לומר שבדורנו אין לעשות סיגופים המפריעים ללמוד ועבודת המידות של ויתור וסבלנות אלו הם הסיגופים שבהם ראוי לעסוק.

ועיין ברמב"ם בהקדמה לפרקי אבות הנקראת שמונה פרקים סו"פ רביעי וז"ל: האדם השלם צריך לו שיזכור מידותיו תמיד וישקול פעולותיו ויבחן תכונות נפשו יום וכל מה שיראה נפשו נוטה לצד קצה מן הקצוות ימהר ברפואה ולא יניח התכונה הרעה להתחזק בשנותו מעשה הרע כמו שזכרנו וכן ישים לנגד עיניו המידות הפחותות אשר לו וישתדל לרפאותם תמיד כמו שזכרנו שאי אפשר לו לאדם מבלתי חסרון וכו' עכ"ל.

הריחוק ממדת הכעס

בספר שיר חדש [מבעל רביד הזהב עה"ת] פירש את המקרא "עיניך יונים", דידוע שענין זה משל לת"ח כמפורש בקרא והיה אם מעיני העדה לפי שהם לנו לעינים וכן מבואר במדרש רבה [א' ס"ג] על הך קרא. והמשל ליונים הוא דביו"ד [סי' מ"ב סעי' ח'] מבואר שיונה אין לה מרה א"כ אין לה כעס שבא מן המרה (כמפורש בתקו"ז נ"ה עציבו דטחול וכעס דמרה דאיהו נורא דגיהנום ובברכות ס"א ע"ב מבואר שמרה זורקת טיפה בכבד שכועס, הערת המגיה הג"ר ר' יעקב קאפיל רייניץ שליט"א) וכן בדרשת הגרע"א זצ"ל שנדפסה בחידושי רע"א על התורה כתב לפרש התפילה והאר עינינו בתורתך שהבקשה על חכמי ישראל שהם לנו

לעינים שיאיר להם הי"ת את התורה שלא יכשלו בדבר הלכה.

מדת הכעס לא הייתה אצלו בנמצא כלל וכלל והרבה לדבר בגנותה, וכל חייו ראינוהו צמוד לדברי הרמב"ן באגרתו לדבר כל דבריו בנחת לכל אדם ובכל עת, ובהזדמנות אמר מי שמתפרץ בכעס אין ספק שתורתו מתקלקלת. (והוסיף שבלשון של היום מי שיש לו קריזה גם החבורה שיאמר תהיה קריזה).

סיפר מורי ורבי שבן דודו המשב"ק של הטשיבינר רב שלש שנים רצופות, סח לו שמעולם לא ראה אותו רוגז או מתרעם על אדם [והוסיף מו"ר אע"פ שהיה לו הרבה על מה לכעוס], מלבד פעם אחת שדנו בבית המשפט בא"י את אחד מהצוררים במלחמת העולם השניה והיה יהודי אחד ששכרוהו לסנגר עליו שאדרבה הוא הציל יהודים והטשעבינר רב שהיה במלחמה הרי ידע האמת את וביקש שידאגו שאותו אדם יכנס אליו וכאשר נכנס לחדרו תפסו בבגדו ונענעו כמו לולב ואמר לו דע לך שאם אתה הולך להעיד לטובתו אני אעקור אותך מהעולם הזה ומהעולם הבא שלך וכמובן שלא הלך בגלל כן [ומו"ר דן בעובדא זו האם היה צריך להחזיר הכסף ואמר שלא היה צריך להחזיר על פי סוגיית הגמ' בר"ה ששוכר עדי שקר אם לבסוף לא הלכו שאי"צ להחזיר הממון שקיבלו].

עוד סיפר מורי ורבי שהיו שני בחורים בישיבת טשעבין שהיו קמים השכם לתפילת ותיקין והיו מתפללים בכותל [והוסיף מו"ר דכמובן שעשו כן רק אחר רשות מהמשגיח], והיתה הסעה שלקחה אותם. ופעם אחת עלה יהודי מבוגר להסעה אך הנהג הוצרך לצפצף הרבה עד שירד מביתו להסעה, וכשנכנס למכונית אמרו לו הבחורים בקול רועם מדוע אינך מחכה כבר ברחוב כאשר אתה יודע שצריך לנסוע.

וכאשר באו לכותל ראו שכולם קמים לכבוד אותו אדם והבינו את המתרחש במי הם פגעו. וסיפרו לי את הסיפור והלכתי לאותו גדול לבקש עבורם מחילה. ואמר לי אותו גדול אספר לך סיפור: האלטער זיידע [סבא רבא] שלי היה אחד מגדולי הדור פעם כאשר נזדמן לעיר נכרית דפק אצל אחד בשעה שתיים בלילה והלה נזעק עליו ואח"כ בא איזה בעל הבית אחר וכבדו עד מאד ויחרד לבו של המארח ואמר לו הגדול שאינו מוחל לו עד שיבוא לעירו וגם כשבא לעירו לא מחל לו עד שקבע ללמוד אתו והפך אותו למכניס אורח גדול וכאן ברצוני גם לנהוג כמו סבי ועל כן אינני מוחל עד שיהפכו לבחורים שאינם רוגזים אלא שלי אין כח ללמוד איתם. ואמר מו"ר שהוא ילמד איתם, ולמדו כמה פעמים את הספר "ארך אפים" העוסק בגנות מדת הכעס ומו"ר בחנם על הספר, והלכו אח"כ לגדול ובצירוף תוספת של כמה תנאים מחל להם ובאמת זכו להקים דורות ישרים. ואמר מו"ר ששמע מינה תרתי, חדא שאין להזדעק על שום אדם, ועוד שיש תקנה לכל חטא של בין אדם לחבירו גם לאחר שנעשה.

עוד סיפר מו"ר על בחור שנפגש עם המדוברת שהציעו לו, ובפעם השניה קבעו להיפגש בשעה מסוימת בקרן זוית של אחת הרחובות [והוסיף מו"ר שאכן כל אחד ינהג לפי מנהגו אם בבית או ברחוב]. והנה באותו יום בדיוק ראה הבחור בספר ארך אפים שכאשר אדם קובע פגישה עם אדם והוא מאחר שלא יכעס כיון שהרבה סיבות יכולות לגרום לאיחורו ואין להתרעם עליו. והנה המדוברת איחרה במחצית השעה, וכשבאה הוא קיבלה בניחותא בלא רגזנות כלל ואמר לה שבטוח שיש לה סיבה למה שאחרה. ולאחר זמן גילתה לו שכבר באה מוקדם בזמן שקבעו אלא שעלתה על אחת הגגות הסמוכות לבדוק כמה מדת רגזנותו וסבלנותו אם יכעס עליה. ורואים שקיבל מיד שכר התגברותו על מידותיו.

עוד סיפר מורי ורבי הכ"מ [והיה מקדים שהסיפור שהולך לספר הוא מסמר שיער איום ומחריד] שאחד ממקורביו היה רגזן באופן מיוחד, וזה הרע לו מאד בחייו שמחמת כן לא היה נסבל לא בביתו ולא עם ידידיו, ולא ידע היאך להיגמל מזה. והלך לבעל הקהלות יעקב [הסטייפלר] זצ"ל ושאל אותו הקה"י כיצד ניסה כבר לעבוד על זה, ואמר לו שעשה את כל העצות שבעולם ולא הועילו. אמר לו הקה"י שיש לו עצה שע"ז הוא יכול לגמול אותו מזה וזאת בתנאי שהוא יביט בפניו חמש דקות בלא הפסק כלל. והוא קיבל זאת בשמחה [כי מי לא חפץ להסתכל על פנים של צדיק גדול שכזה]. והנה הקה"י התחיל בפניו הקדושות והעדינות לעשות פרצופים שונים ומשונים עין אחד למטה ואחד למעלה וכו', והוא כיון שהתחייב להסתכל - אע"פ שזה היה בשבילו סיוט בל יתואר - כיון שהתחייב הוא היה מוכרח להסתכל וכך חמש דקות ברציפות, ובסופם כבר חש כמו בתוך חלום בלהות. ובסיום חזר הקה"י לתואר פניו הרגילות ואמר לו דע לך כך נראה אדם כועס. ואמר מקורבי שמחזות אלו מלווים אותו כל החיים וכאשר נזכר בהם מיד נמנע מן הכעס. ולמד מזה מו"ר מוסר השכל שבכל מצב שבעולם אפשר לתקן. והביא על אדם גדול שאמר שיש דבר שניסה לתקן במאתיים עצות ולא עלתה בידו ובעצה המאתיים ואחת הצליח לתקן.

לימודו באופן של אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ובהעלאה ע"ג הכתב

דרך לימודו של מו"ר הכ"מ הוא שבכל סוגיא שעוסק אף בעניני קדשים וטהרות לברר הדברים באופן שיסוכמו לדינא ואף שהיה כמע"ין המתגבר בחידושיו [כנודע] היה שמח מאוד בעצם דברי הראשונים עצמם ומסכמם. ובזכרוני

שלמדנו תוס' בזבחים [דף ע"ה] המתפרסים על כל העמוד
[עיי"ש] ונתפלאתי שבגמר לימוד התוס' אמר עכשיו ניקח את
המחברת ונסכם וסיכם את כל דברי התוס' בעל פה לתוך
הכתב בכזו מתיקות.

מרגלא בפומי' דגם כאשר אומרים ישוב לקושית רע"א
צריך לחפש חיפוש אחר חיפוש מדוע הגרע"א נמנע מלומר
ישוב זה. ורגיל היה מו"ר להביא מש"כ הגרע"א בתשובה
לחכם אחד שכתב לו דבר חידוש ובסופו מסיים דלפי"ז
מיושבת קושית תוס', והגרע"א שלח לו שמתפלא עליו היאך
לא סיים דבריו שמהתוס' שלא תי' כן מוכח שלא כדבריו, ועד
שחזר ושלח להגרע"א שבאמת זו היתה כוונתו לא נחה דעתו
דהגרע"א. ודברים אלו היו שגורים בפי מו"ר וחזר עליהם
הרבה פעמים, שרצה לחנך אותנו לביטול גמור לתורת
הראשונים וגדולי האחרונים שלא יעלה אפי' שמץ של הרהור
מחשבה שכאן בסוגיא זו השכלתי עוד יותר מהם.

מלבד שידע באופן מפליא את מסקנות ההלכה בכל
סוגיא וסוגיא בש"ס היו למו"ר ידיעות עצומות בהרבה מספרי
האחרונים אשר ת"ח אחרים כלל אין יודעים על קיומם.
[ולדוגמא כאשר שאלתי האם חיוב מיתה שמכניסים אותו
בכיפה פוטר מן התשלומין שלחני לעיין בחידושי העילוי
מווישקי "דברי יעקב" להגאון רבי יעקב ספסל זצ"ל שמדבר
בזה. וכאשר שאלתי על ספק ספיקא שנתעוררתי להוכחה
מיבמות [צ"ח ע"ב] שעדיף כמה ספיקות על הודאי, שלחני
לעיין בשו"ת מאיר נתיבים שמדבר בזה [עיין משברי ים עניני
עדל"ת סי' ל"ב ס"ק ח'], וכהנה רבות לאין מספר. והיה ידוע
לן שכאשר מו"ר שולח לראות באיזה מראה מקום הוא בדרך
כלל ספר שנוגע ביסוד הדברים, ונפעמנו באופן תדיר לראות

כמה שהדברים מסודרים אצלו לפרטיהם כאילו בשעה זו ממש למדם.

והמליץ על זה מורי ורבי בהזדמנות את המקרא "אל תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם" דהיינו אל תחדשו חידושים אלא שדבר מעתיקי השמועה יצא מפיכם. ושאל מו"ר שהרי "דרש דרש משה עד כאן חצי התורה" ומפרשים במליצה שמכאן ואילך צריך האדם לחדש מעצמו, והיאך מתיישבים שני הפירושים. אלא אמר מו"ר הביאור הוא שמוכרחים לחדש אבל שהחידושים יהיו בנויים ומיוסדים על דבר מעתיקי השמועה ולא להתחיל בדברים חדשים מעצמו. [והעיר הגר"י שכטר שליט"א שכמו"כ מצינו באחרונים שהוכיחו מהא דר"א שכתוב שדרש דברים שלא שמעתן און מעולם ומאידך אמרו עליו שמעולם לא אמר דבר שלא שמע מרבו].

הרמב"ן באגרת כתב שאחרי שהאדם התרחק מהכעס והגיע לענוה ואח"כ ליראת חטא זוכה שתשרה עליו רוח השכינה וזיו כבודה וחיי העולם הבא, ונראה שאין הכוונה לרוח הקודש אלא לשלות הנפש באופן שבחיי העולם הזה הוא מרגיש כל רגע שהוא בן עולם הבא, ואולי זה מקצת הסבר לשלוח והבטחון והשמחה שראינו אצל מו"ר בכל רגע ורגע.

מורי ורבי נזדרז לכתוב כל חידוש או הערה שנתחדשה לו והשקיע בזה חלק עצום מזמנו. וכמו כן היה מזרז אחרים לכתוב ולהדפיס [וכאשר נתיעצתי עמו על אמירת שיעורים בישיבה גדולה אמר שאמסור ובתנאי שכל שיעור ושיעור אעלה על גבי הכתב וכן שאקבל ברכה מגדול הדור]. וכמה היה מעודד מחברים שכתבו על ענינים בש"ס דהיה מתקשר לביתם ושואלם הספק שנסתפק בהאי עניינא ומשבחם בפי נשותיהם שזכו לבעל תלמיד חכם בדרגות נשגבות.

שמחת התורה ואהבתה

מרגלא בפומי' של מו"ר הכ"מ דברי האר"י הקדוש [שער הפסוקים כרך ז' על תהלים עמוד רנ"ז] ד"מזמור לתודה הריעו לה' כל הארץ" הוא ראשי תיבות הלכה. והיינו שכשרוצים להריע לקב"ה אין זה אלא דרך דבר הלכה שאין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה [ובמגלה עמוקות הוסיף שהם ד' תיבות כנגד ד' אמות של הלכה] ומתוך תרועות שמחה ולא מתוך תוגה. והיה רגיל לומר משמי' דהחזון איש דקיימא לן להלכה כהאגלי טל בהקדמה שההנאה מדברי תורה היא חלק בלתי נפרד מעצם מצות תלמוד תורה.

שמעתי שהיה למו"ר קביעות ללמוד כל יום מלבד השבע דפים גמ' גם הלכה אחת בכל אחד מד' חלקי שו"ע. כמו כן ראינו שהיה למו"ר קביעות בזמן הסעודה ללמוד בספר חפץ חיים ושמירת הלשון ורשם בהם גליונות וחידוש בהם מערכות.

על קושית הראשונים מדוע נחמיה העמסוני לא פירש כאשר הגיע למקרא של "ואהבת את ה' אלוהיך", תירץ מו"ר לפי המבואר במסכת כלה רבתי [פ"ב] שמה"את" של מקרא זה דרשינן שיש מצוה לאהוב את התורה וזה שפיר דבר האפשרי. [שמעתי מהגרא"מ גולדבלט שליט"א. ועיין מה שהרחבנו בזה בפתיחה למשברי ים עניני גלגל החוזר ועניני כללי המצוות].

ועל החדווא דשמעתתא של מו"ר יעיד על כך כל מי שבא עמו במגע ששש ושמח בכל דבר תורה. ואף בימיו האחרונים כאשר הייתי אצלו בעשי"ת דברנו עמו בדברי תורה והיה בצלילות הדעת כמו בעת בריאותו. וכמו כן בשמחת

תורה [יומיים קודם פטירתו] עדיין נשתעשע בדברי תורה
וחידש בהם. והעיד לי על כך נכדו הג"ר ברוך שליט"א שהיה
עמו ביום זה וסיפר ג"כ שמו"ר התפלל שחרית כותיקין וכאשר
הגיע למוסף ביקש מנכדו שיצא מחדרו, ושאל מדוע ואמר לו
שיש סוברים שכאשר יאמר משיב הרוח זה יחשב להכרזה
וממילא הנכד תהיה לנכד בעיה מה להזכיר בשחרית.
ושמעתי שכן היא שיטת התהלה לדוד בסי' קי"ד. [ועיין בביאור
הלכה סי' קי"ד ד"ה לא יקדים שדן לומר דהכרזת מנין ותיקין מהניל מנין
שלאחריו].

וכמו כן שמעתי מהגאון רבי אפרים שטראוס שליט"א
מרבני ישיבת קול תורה שבא לבקרו ולשמחו בשמחת תורה
[יומיים קודם פטירתו] עם כמה בחורים מהישיבה בביה"ח
שערי צדק, ואחר שרקדו לפניו "ברוך אלוקינו שבראנו
לכבודו" ומו"ר השתתף עמהם ותופף באצבעותיו על השולחן
שאל אותם מו"ר שכידוע מובא בשו"ע עצת מהר"ם
מרוטנבורג לומר תשעים פעמים את ההזכרה כדי שאם
יסתפק יוכל לסמוך שהזכיר ושאלם מו"ר האם ראוי לעשות כן
[שמא גם לאחר העצה עדיין לא יזכיר, וגם דאין העצה מוסכמת שהרי דעת
רבינו פרץ והאבודרהם שלא מהני חזקה זו עיין בטור סי' קי"ד]. ואחר
ששתקו שאלו למו"ר מה דעתו בענין, ואמר להם שמסתברא
שיעשה את העצה. והוסיף דיש בזה מוסר השכל שפיו של
האדם צריך להיות תמיד מלא שירות ותשבחות להקב"ה.
ואחר כן אמר הגרא"ש למו"ר שבעל אילת השחר שליט"א
שאל מדוע הקדימה התורה מצות לולב לסוכה הרי סדר
קיומם הוא להיפך, והשיב מו"ר דלפי שיטת התשב"ץ שיש
מצוה בעשיית הלולב ואין מצוה בעשיית הסוכה ניחא
דבעשייה קדמה מצות הלולב לסוכה.

רודף צדקה וחסד

בספר החיים לרבינו חיים אחי המהר"ל כתב לפרש מה המיוחדות של החסד של אברהם אבינו יותר משאר גומלי חסדים ומפרש דהנה מצינו הרבה מכניסי אורחים אבל זה רק כאשר מתדפקים על ביתם ומבקשים להתארח משא"כ אברהם רודף היה בחוצות לבקש אורחים כדי שיבאו לביתו.

אצל מו"ר היה דבר נפלא שכאשר היו באים להתייעץ עמו על ענין מסוים ובתוך הדברים הוזכר איזה בן אדם שנתון במצוקה אע"פ שאותו אדם כלל לא היה הנושא רק פריט בעובדא מכל מקום היה אומר מו"ר שצריך לדאוג לו והיה אומר ועושה בתבונתו הרבה.

כמו כן סיפר לי אברך ת"ח [שביקש להשאר בעלום שם] שיום אחד מתקשר אליו מו"ר ואומר לו שמעתי על אברך בכולל שלך שנתון בשברון רוח אנא ממך תעודד אותו, והיה מתקשר מו"ר יום יום לשאול אותו מה הוא פעל היום עם אותו האברך, ואחרי חדש ימים כאשר ראה מו"ר שאותו אברך עדיין לא נרפא משברונו דאג מו"ר להטיסו יחד עם עוד אדם להרי האלפים בשווייץ לשבועיים כדי שיחליף כוחות ואע"פ שלא היה למו"ר שום הכרות אישית עם אותו האברך השבור.

סיפר הג"ר מנחם הבלין שליט"א שנסע עם מו"ר ברכבו ברח' רבי עקיבא והנה הם רואים אברך שרץ לתחנה להספיק את האוטובוס קו 402 לירושלים ועד שהגיע הוא כבר נסע וביקש מו"ר מהגר"מ שיעלהו לרכבו ויסעו אחרי האוטובוס להעלותו בתחנה הבאה אמנם האוטובוס היה זריז יותר מהם ולבסוף השיגוהו רק בכביש גהה ושמח מו"ר מאד על החסד שעשה עם אותו אברך ואע"פ שכלל לא הכירו.

דחיל חטאין

הרשב"א בחידושיו על אגדות הש"ס ברכות [דף ח' ע"א] כתב בזה"ל אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה כבר פירשה הרמב"ם ז"ל פירוש מרווח מאד בפתיחת פירוש המשנה ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ותורף דבריו שם הוא כי הכוונה בבריאת כל מה שיש בתוך העולם הזה ההווה והנפסד הוא האיש השלם הכולל החכמה והמעשה, ועל זה אמר אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד כלומר האדם השלם בחכמה ובמעשה ע"כ. ומפני שהאדם הבינוני הוא ארבע אמות כמו שנאמר שבו איש תחתיו כתחתיו ומכאן לארבע אמות ליוצא חוץ לתחום [עירובין מ"ח ע"א] קראו ארבע אמות של הלכה עכ"ל.

עוצם יראתו של מורי ורבי מכל נדנוד קל של חטא הוא בל יתואר, וחלק עצום מחידושיו הרבים היה חקירות שנתחדשו לו מתוך הזהירות בחיי היום יום. [ולדוגמא כאשר הפיליפינית שטיפלה בחמותו תלתה בערב שבת שקית עם מוקצה על דלת ההזזה של המטבח, הגיע מו"ר למסור השיעור בליל שבת (מיד לאחר המאורע) ודן על מציאות זו והקיף בה כמעט את כל יסודי דיני בסיס, וכיוצא בזה לאין מספר].

כמו כן כאשר נצרך מו"ר לעבור איזה ניתוח בראשו, דאג מו"ר שיקבעו את הניתוח לערב פסח [אע"פ שזה היום כמעט הכי לחוץ בשנה] כיון שחשש שהתחבושת ששימו לו אח"כ תחצוץ לתפילין על כן קבע יום זה ששיער בדעתו שעד אסרו חג כבר יתרפא. [כן סיפר לי הגראי"ש קרליץ שליט"א].

דאגתו לרוחניות של הבאים אצלו

וכפי שהיה חרד על מצוותיו שלו עצמו, כך היה חרד על מצוותיו של מי שבא איתו במגע, שבאופן קבוע היה שואלו בלשון רכה ובענות חן האם כבר התפלל או האם כבר אכל מלוח מלכה. ואף שמעולם לא ראיתיו מוכיח אדם בפניו מכל מקום בדרך עקיפה היה מרמז דברים שהיה נזכר האדם מעצמו להתעורר האם קיימתי הלכה זו או לאו.

כמו כן בשנה האחרונה באחד ממוצאי השבתות היה מוכרח לנסוע לירושלים וכיון שידעתי שמו"ר במשך כל הנסיעה יכתוב את חידושיו ביקשתי להתלוות. והנה בהגיענו לירושלים אמר מו"ר לנהג שיסע לבית הורי והכריחני מו"ר לרדת ולדרוש בשלומם ויתינו עלי עד שאחזור, ואף שהפצרתי רבות שאי"ז מן הראוי שמו"ר ימתין ברכבו לא הסכים בשום אופן מו"ר לוותר ורצה לסייעני בכיבוד הורי.

אחד מתלמידיו שהוא מלמד באחד התתי"ם החסידיים סיפר למו"ר שמתכוון לצאת עם כל הכיתה לטיול בירושלים ורוצה לבוא אליו לישיבה עם התלמידים לקבל את פניו, ומיד הסכים. אח"כ שאל מו"ר איך יעשו קריעה בכותל, ואמר שהם לא יעשו כיון שגם האדמו"ר שלהם לא עושה, ואמר רבינו שא"א לומר להם לעשות, אבל הוא לא יכול לקחת אחריות בזה שיהיה חלק בהטיול הזה, ועל כן הוא מבטל הסכמתו ויבואו אליו לביתו בבני ברק. [מהגר"י שכטר שליט"א].

כמו כן סיפר לי תלמידו שהיה רגיל לבא ללמוד עם מו"ר בשבתות מתל אביב ע"י שהיה מניח לו אדם עירוב תחומין והנה שבת אחת נודע למו"ר שמי שהיה מניח את העירוב לתלמידו לא יוכל לעשות זאת באותה שבת וכבר נכנסה שבת וחשש מו"ר שיבוא התלמיד כהרגלו ובלא עירוב

ויצא מו"ר לדרך ארוכה לעמוד בגבול העירוב לבקש מאדם שנמצא בקצה הגבול השני שילך להודיע לתלמידו שהשבת לא יבוא אך באמצע הדרך נמלך מו"ר מכיון שאמר גם כאשר אמצא אדם שם מסתמא הוא אדם שמטלטל בשבת ובזה שאומר לו לילך להודיע לתלמיד נמצא שטלטל מחמתי על כן חזר מו"ר לביתו.

[באחד השיעורים פירש מו"ר על דרך דרוש "איזהו כיבוד אב לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו", שהכוונה בזה דגם בן שהוא יותר מדרגת אביו והיינו שאינו יושב במקומו שאביו במערב ואילו הוא כבר מנכבדי העם ומקומו במזרח אעפ"כ יזהר שלא יסתור את דבריו ולא יתנשא על אביו אלא יבטל את דעתו מפניו.

ובשיעור אחר פירש בשם הדרשנים באופן שונה. שהחכמה לכבד היא לא רק כאשר יושב הבן במקומו של אביו אלא אפי' כאשר הבן יושב בריחוק מקום ואביו אינו רואהו אעפ"כ לא יסתור את מצוותו של אביו אלא עליו לכבד את רצונו בכל מצב].

וכן כאשר הוצרך מחמת יא"צ לעלות לש"ץ, באופן שידע שיש עוד חיוב בבית הכנסת לא היה ניגש שהנוהג במקום שהתפלל היה שכאשר יש שני חיובים האחד היה מקיים מנין בפרוזדור בית הכנסת וכיון שמו"ר לא רצה לגרום לאנשים שיתפללו שלא בקדושת בית הכנסת היה נמנע מלגשת לעמוד (מו"ר נקט דלעזרת נשים שאין בה מנין קבוע אין לזה קדושת בית הכנסת ונמנע מאוד מלהתפלל שם). [סיפר הגר"א קונשטט שליט"א שראה כאשר שאל אחד שאלה וחשש מו"ר שיפסיד הלה מחמת כן להתפלל מנחה, ואמר מו"ר אני רועד מפחד שמא תפסיד מנחה].

עוד סיפרו שבאחת מהנסיעות במונית עצר הנהג בתחנת דלק במטרה לקחת שם איזה עיתון פסול, וכשראה זאת מו"ר רץ אליו ואמר לו בודאי אתה לוקח את העיתון כדי להציל יהודים שלא יקראו בו הבה ניקח עיתונים נוספים, ולקח מו"ר חבילה מכובדת ולקח בתוכם גם את עיתונו של הנהג שנתנה לו בעל כרחו והשליך את כולם לאשפה.

כמו כן סיפר בנו הגרש"י שליט"א שבשכבו על ערש דווי שכבר לא היה יכול לירד מן המטה חשש לשיטת הגר"א שאין יכול לברך ברכת שעשה לי כל צרכי [מכיון שלא היה נעול במנעלים] וביקש שיוציאוהו. אמנם לא הסכים מו"ר שיברך רק ברכה זו ויוציאו, אלא בקשו שיברך לפניו את כל ברכות השחר לעצמו כסידרן ויוציאו בברכה זו בלחוד, מחשש שאח"כ המוציאו בברכה כשילך להתפלל שחרית ויברך ברכות השחר יברך כהרגלו וישכח ויברך אותה ברכה שוב על סדר הברכות ונמצא שהלה יכשל בברכה לבטלה.

וסיפר נכדו הג"ר ברוך שליט"א שהיה עם מו"ר כשבועיים קודם פטירתו, והרופאים בקשו ממורי ורבי שאם יתאפשר לו שיאכל וישתה דבר מה. והיה לפניו שתיה בחדרו וכאשר הגיש לו הנכד לא רצה לשתות באומרו שצריך להקדים ברכת בורא מיני מזונות לברכת שהכל. ואמר הנכד הרי המזונות נמצאים בקומה אחרת של בית החולים ועד שאביאם סבא יכול לשתות, והשיבו מו"ר שזו סברא נכונה אבל אטו אם הם היו בארון הסמוך גם היינו אומרים כן א"כ מנין נדע השיעור המדויק בזה.

עוד סיפרו שמעת לעת קודם פטירתו נגש אחד מהמבקרים בבית החולים ובפיו שאלה: אכלתי מזונות בחדר אחד וענבים בחדר אחר היכן לברך את ברכת מעין שלש. ומיד הורה לו מו"ר שיברך פעמיים, בחדר שאכל מזונות יברך

על המזונות ובחדר שאכל הענבים יברך על הענבים ואי"ז ברכה שאינה צריכה, כיון דבזה יוצא כל השיטות וכדי לצאת מספק (ולקיים הלכתחילה לברך במקומו) שרי לברך ב' פעמים.

סיפר הגר"י מנת שליט"א שיום אחד ביקש מורי ורבי ממנו שיוציאנו בברכת השכיבנו. ושאל מדוע הרב מבקש והשיב מו"ר כיון שעניתי אמן יהא שמיה רבה של רשות באמצע הברכה ושאל הגר"י היאך יתכן של רשות. והשיב מו"ר שלא שמע את גוף הקדיש רק את הציבור עונים [ודברי מו"ר יסודם במשנ"ב סי' קכ"ד ס"ק ל"ג וכן בביאור הלכה סי' רט"ו ד"ה חייב שיש משמעות שאין חיוב בדבר ובפסקי תשובות סי' קכד הערה 137 נקט שזה רק בכל הברכות ולא בקדיש וקדושה ע"ש]. ושאלו הגר"י דמכל מקום לא גרע מסח בשוגג שאינו חוזר, והשיב מו"ר שתפס עצמו באמצע הענייה ובכל זאת המשיך א"כ חושש לזה שנחשב לסח במזיד. (ובעל אילת השחר צידד שגם בעניית רשות מותר באמצע ברכה ששאלוהו לשיטתו שכאשר שומעים מנין ממקום אחר אין חיוב עניה האם מותר באמצע ברכה גם לענות וצידד שאפשר. כן שמעתי מהגר"מ גרינולד שליט"א שהיה נוכח כששאלוהו זאת).

ויפה אמר אחד מן החכמים: ראיתי הרבה מדקדקי הלכה אבל בדרך כלל הם מלאים במתחים ועצבנות, אבל לראות מדקדק עצום בכזו שלווה ורוגע זאת ראינו רק אצל מו"ר הגדול.

אחד משכניו של מו"ר הכ"מ נסע לשבת בבית מלון והנה נודע לו שמתקנות בית המלון שלא להדליק נרות בחדרים ולא ידע כיצד יקיים מצות הדלקת נרות שבת. והתקשר למו"ר ואמר לו שידליק בבית הכסא ויברך בחוץ וידליק בפנים השירותים, כיון שהוא צמוד לחדר השינה, ועל

זה לא חלה התקנה של בית המלון שבדרך כלל שם אין סכנה כל כך ויכול להדליק שם ולפתוח הדלת. [א. ה. ובאופן שיתכן שבעל המלון אוסר להדליק גם שם לכאן נכנס לספק גזל].

[ויש לעיין מדברי הביאור הלכה [סי' תקפ"ח] שאין לקיים מצוות במקומות המטונפים. והניחא לטעם שהוא מפני הכוונה דהוי כדברי תורה כאן י"ל שיכוון בחוץ ותו אין צריך לכיון בפנים, אבל לטעם המשנ"ב (שאי"ז מקום שירות ועבודה למלך והוי בזיון המצוה) קשה. ושאלתי להגר"י מנת שליט"א והשיב דבמקום דלא אפשר שאני ובפרט במצוה שעיקרה התכלית שלא יכשל בעץ ואבן. והגר"מ גולדמן שליט"א הוסיף דכמו בכיסוי הדם שמי שאין לו יד מכסה ברגל הכא נמי מי שאין לו אפשרות אחרת אי"ז בזיון כלל. ועיין בגליוני הש"ס על מס' אבות שדן בנידון זה ומביא הוכחה מירושלמי בדמאי פ"א ה"ד שמחללין דמאי במרחץ שאינו טעון ברכה והרי החילול מצוה ויש לדון בראיתו דהנה יש לדון למ"ד שיעבודא לאו דאו' שכל הכפיה לפרוע חוב הוא מצד המצוה כמפורש בכתובות פ"ו האם אפשר לכפות האדם כאשר הוא בבית המרחץ ויותר נראה דכיון שבזה שיפרע כבר לא יבטל המצוה אע"פ שקיום מצוה אין כאן שיכפוהו וא"כ גם לחלל אפשר על אופן שיעשה בכוונה הפכית ואפשר להוסיף בזה דברים אך אכ"מ].

בליל יו"ט ראשון של סוכות שחל בשבת דפק מו"ר בבית שחנו ובפיו בקשה. והיא דהנה כנהוג באופן שיו"ט ראשון חל בחול הרבה הולכים ליטול גם את הד' מינים של הרב שהם מהודרים כדי לצאת את כל הדעות להיות רגוע שודאי יצאו הדאו', והנה אמר מו"ר חשבתי רעיון דכאשר חל בשבת כיון שיש לנו רק סוכה מן התורה ואין לנו ד' מינים חשבתי לקיים הידור זה במצות סוכה וברצוני לאכול בסוכתך את הכזית של לילה הראשון והכניסו השכן ואכל אצלו. והנה במשך ימי החג מספרת הרבנית שתחי' לאשתו של אותו השכן השנה החלפנו את כל הסכך במוצאי יו"ט ראשון של חג כיון שבעלי הרב חשש שיש ריח רע ממנו [ושמא היה שם צואת חתול וכדו'] על כן החלפנו את כל הסכך במוצאי היו"ט. [כן סיפר לי שכנו הג"ר שמעון בן שלמה שליט"א].

זהירותו המופלאה מפגיעה בזולת

מֵרֵן בַּעַל הַחֲזוֹן אִישׁ זַצ"ל אָמַר לְהַגְאוֹן רַבִּי אַבְרָהָם רֵיסְנֵר שְׁלִיט"א שֶׁהָשִׂיא שֶׁל שְׁלִימוֹת הָאָדָם בַּעוֹלָם הַזֶּה הוּא לַעֲבוֹר אֶת הַחַיִּים בְּלֹא לַפְּגוּעַ בְּזוֹלָת.

וְהֵרָאֵנִי הַג"ר יְהוֹשֻׁעַ גִּרְיִינִימָן שְׁלִיט"א סִמַּךְ לְדַבֵּר בִּירוּשָׁלַיִם דְּמֵאֵי [פ"א סוֹף ה' ג'] שְׂרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יֵאִיר כִּשְׁהֲלֹךְ לְבִיהֶמ"ד וּגְדַל הַנְּהַר וּגְזַר עֲלָיו שִׁיחֲלֹק, אָמְרוּ לוֹ תִּלְמִידָיו הָאֵם גַּם אֲנַחְנוּ יְכוּלִּים לַעֲבוֹר, אָמַר לָהֶם "מֵאַן דִּידַע בְּנַפְשִׁי דְּלֹא אֶקִּיל לְבַר נֶשׁ מִן יִשְׂרָאֵל מִן יוֹמוֹי יַעֲבוֹר". וּפִי הַפְּנִי מִשֶּׁה מִי שִׂיּוּדַע בְּנַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא עָשָׂה שׁוּם רַעָה וְלֹא בִּיזָה לְבַר יִשְׂרָאֵל מִיָּמָיו הוּא יַעֲבוֹר וְלֹא יִנָּזֵק וְאֵם לֹא יַעֲבוֹר. וְלִמְדָנוּ מִכָּאֵן שֶׁהָאָדָם הַשָּׁלֵם שְׂרָאוֹי לְנִיסִים שְׁכָל הַטֶּבַע כְּפוּף אֵלָיו זֶה מִי שֶׁלֹּא פָּגַע בָּאָדָם מַעוֹלָם.

מִפְּלִיא הָיָה לִרְאוֹת הַיָּאךְ שְׁכָל מִי שֶׁשּׁוֹאֵל שְׁאֵלָה בְּשִׁיעוֹר גַּם בְּאוֹפֵן שְׁכָל הַנוֹכָחִים מִגַּחְכִּים עַל סִבְרָתוֹ שֶׁל הַשּׁוֹאֵל, מו"ר הָיָה מִתִּיַּחַס לְדַבְּרֵיוּ בְּדֶרֶךְ כְּבוֹד בְּאוֹמְרוֹ שֶׁהַדָּבָר יִתְּקֵן אוֹ שֶׁזֶּה מֵהֲלֹךְ לִיִּישֵׁב וְכְדו' וְלַעוֹלָם לֹא הָיָה מִבִּיךְ בֶּן אָדָם שֶׁבֹא עִמּוֹ בְּאִיזָה מַגֵּעַ. וְהִרְבֵּה פַעֲמִים כִּשְׁטַעָה הַשּׁוֹאֵל בְּאוֹפֵן הַנִּיכָר הַצְּלִיחַ מו"ר לְהַסְבִּיר שְׁכוּוֹנָתוֹ הִיתָה לְשֹׁאֵל אֶת הַשְּׁאֵלָה שִׁיאֲמַר בַּעוֹד רִגַע. וְכֵמָּה שְׂרוּמָם בְּזֶה אֶת הַשּׁוֹאֵלִים. [בְּאַחַת הַפַּעֲמִים שָׁאֵל הַשּׁוֹאֵל אֶת שְׁאֵלַת הַתּוֹס' בְּמִקּוֹם, תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל מו"ר הִיתָה שֶׁלְּפִי הַתְּשׁוּבָה שֶׁל תּוֹס' אֲפֹשֶׁר גַּם לִיִּישֵׁב אֶת קוֹשִׁייתְךָ וּבְזֶה הַצִּילוֹ מִן הַגִּנְאִי שֶׁכְּבִיכּוֹל שִׁכַּח אֶת הַתּוֹס' עַל אֶתְרָ].

אֶחָד מֵהַגְּבָאִים בְּבֵית הַכִּנְסַת חֲשׁוֹב בְּבִנֵי בֶרֶק נִשְׁאֵל מִדּוּעַ מו"ר הַפְּסִיק לְבּוֹא לְמַסּוֹר שִׁיעוּרִים אֲצִלְכֶּם בְּלִילוֹת שַׁבָּת הֵרִי מִדֵּי כֵּמָּה שַׁבָּתוֹת הֵייתֶם מִזְמִינִים אוֹתוֹ, וְהִשִּׁיב שֶׁהַזְמִין

את מו"ר ואמר לו שבפעם האחרונה שמסר השיעור הבחין שאחד מהנוכחים שהוא ידידו כיון שלמדו יחד בישיבה קטנה הוא ראה על עיניו שזה גורם לו חלישות הדעת שמו"ר הוא המדבר והוא המקשיב, על כן מאז לא היה מוכן מו"ר בשום פנים ואופן למסור שם שיעור בליל שבת ולא הועילו כל תחנוני הגבאי שניסה לשכנעו שאין הדבר כן. [ואע"פ שלמו"ר היה הרבה טעמים למעשיו מדקאמר טעם זה לימוד יש כאן].

באחד מהשיעורים סיפר מורי ורבי על הגר"ח מוואלוז'ין צ"ל בעל נפש החיים שמלבד שהיה ראש ישיבת וואלוז'ין היה גם רב בעיר. והיה מעשה שבאו לפניו ב' אנשים לדין תורה ואחד מהם היה תלמיד חכם גדול ופסק הגר"ח לחובתו ושם לב שהוא נקיט לי' בליבי' על זה שהכריע לחובתו. והנה תקופה לאחר מכן הוצרך הגר"ח לעזוב את העיר באופן פתאומי ובצאתו מן העיר הלך לאותו תלמיד חכם וביקש ממנו שהיות ומוכרח לעזוב את העיר ויש דיון דחוף שעליו להכריע בו האם יוכל לדון במקומו. ואכן נענה לדבריו, וכן הוה שכאשר הלך הגר"ח דן במקומו. וכאשר חזר הגר"ח שאלו הגר"ח מה דנת לטובת מי ואמר לו את הפסק ושיבח הגר"ח את הפסק עד מאד. ואמר לו הגר"ח שכאשר תעמיק תראה ששורש הפסק שלך ושורש הפסק שלי בשעתו הוא אותו הדבר ובזה הצליח להסיר מעליו את הקפידה. והנה לאחר פטירת הגר"ח פגש הת"ח שדן את בעלי הדינים ושאלם נו היאך קבלתם את הפסק שפסקתי בשעתו ואמר לו עכשיו אני יכול לומר לך את האמת הגר"ח קרא לי ולחברי וביקש מאיתנו לבוא לפניך בתור שני בעלי דינים ולימד את כל אחד מאיתנו מה לטעון ואמר לנו מה לעשות ועד היום איננו יודעים מדוע הוא עשה את כל זה. אמנם אותו תלמיד חכם מיד הבין את המתרחש, שהגר"ח שידד מערכות שלמות כדי להסיר את אותה קפידה בכדי שלשום אדם לא תהא תרעומת עליו.

ולמד מזה מו"ר שבכל מקרה שבעולם אדם יכול להסיר קפידה מהשני שיבין לרוחו ולא יקפיד עליו וכאשר יש לאדם רצון אמיתי שלא יהיה לאנשים אחרים קפידות הדבר אפשרי והכל תלוי באדם עצמו.

עוד למד מו"ר מסיפור זה מהי עצמת הנגיעות שיש לאדם שכל זמן שזה נגע לו בעצמו היה בטוח שהפסק בטעות יסודו אבל כאשר זה נגע לאחרים הוא ראה את האמת.

גאונות וצדקות בחסד

רבינו החפץ חיים [אהבת חסד ח"ב פ"א] פירש את הנאמר בברכת שים שלום כי באור פניך נתת לנו תורת חיים ואהבת חסד, וצ"ב דהיכן נתן הקב"ה אהבת חסד. ומפרש הח"ח דבמתן תורה זכו לראות ברוח קדשם שכל הבריאה כולה אינה עומדת על מדת הדין אלא על מדת החסד, וזה עוררם להתנהג בדרכיו של מקום ולדבוק במדת החסד ולאהוב את המדה הזאת בכל נפשם כי התבוננו אז והשיגו שכל קיום העולם תלוי במדה זו וכאשר יתדבקו בה יהיה להם קיום בזה ובבא ע"ש בהרחבה.

במעשה איש [ח"ב פי"ב] שח הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל אספר מה שסיפר לי מזה זמן אחד מן התלמידים המקורבים הלא הוא הגר"ח ברים זצ"ל, המספר הטרידו אותו הרבה להיכנס לחזו"א למסור צרכי יחיד זה וצרכי יחיד אחר, ופעמים הגיעו ממקומות אחרים לבקשו בכל מיני שליחויות. ופנה ושאל לרבינו החזו"א האם הוא מחוייב בדבר כי הרי זה מפריע לו בלימודו, והשיב לו רבינו לקנות תורה לזכות לתורה צריך זכות השכל, בלא זכות השכל אי אפשר לזכות לתורה וזכות השכל אפשר לזכות על ידי עשיית חסד זה היה תוכן הדברים עכ"ד. [ושמעתי שכאשר הרב

מפוניבז' בנה את הישיבה יעץ לו החזו"א שכדי להצליח יבנה במקביל את בתי אבות לעשות חסד עם ילדי ישראל, כיון שתורה וחסד הם תרין ריעין דלא מתפרשין].

וכאשר עושים חסד באהבה לשמה אי"ז מפריע את הלימוד כלל. וכאשר נפעמנו מזה הרבה פעמים שלפעמים באמצע הכתיבה במוצאי שבתות היו מתקשרים למו"ר בעסק שלום בית סבוך שצריך לדבר עם פלוני ואלמוני והיה למו"ר לפעמים צורך להגביה את קולו [שלא ברגזנות כלל והיה לו מומחיות מיוחדת בזה כידוע לבאי ביתו] על אדם מסוים, מכל מקום בגמר השיחה היה מיד חוזר מו"ר לקטע שאנו עוסקים בו באמצע הכתיבה וממשיך, והיה זה מחזה מפעים לראות היאך התורה והחסד מתמזגים זה בזה בלא הפרעה מזה לזה כלל וכלל.

כבר נודע ברבים הנהגתו של מורי ורבי לפני רבות בשנים כאשר הגיע מגיד שיעור חדש בישיבת טשעבין ורצה מו"ר שיכנסו לשיעורו של הר"מ החדש ורצה שמו"ר שיכבדוהו ויכנסו לשיעורו ועל כן הוריד מו"ר את הרמה בשיעור עד שהרגישו רבים שאין להם מה לשמוע והלכו להר"מ החדש. וכמה מסירות נפש וגאונות בחסד שיש במעשה זה עד להפליא. [וברבות השנים סיפר זאת אותו הר"מ בעצמו ועל כן אין חשש בפרסום הדברים]. בהזדמנות סיפר מו"ר על הפמ"ג שכאשר ראה שמפריעים אותו מלימודו יתר על המדה התחיל לענות לשואלים בצורה שהרגישו שאין עם מי לדבר, והפסיקו לבוא אליו וממילא יכל ללמוד במנוחה.

הגר"א קונשטט שליט"א סיפר שבאחד הפעמים שהיה מורי ורבי הכ"מ אצל הגר"ד לנדו שיבדל לחיים טובים אמר להם הגר"ד את דברי הגר"ח מבריסק שאמר שמי שלא יודע לסגור את הגמ' לעשיית חסד גם כשגמרתו פתוחה הרי היא

סגורה ומי שיודע לסגור גם כשסוגר נחשבת גמרתו פתוחה. והוסיף מו"ר דגם כאשר סוגרים את הגמ' לעשיית החסד עדיין המוח צריך להמשיך במחשבת התורה והרי זה באמת נחשב שלא סגר כלום.

באחד ממוצאי השבתות שלמדנו התקשר אחד מבני משפחתו של רבינו שרוצה להתקבל למוסד מסוים ויש שם קשיים בקבלה והיה להקרוב בזה צורך גדול [שלא נמצא שום פתרון אחר לפי אותה שעה]. ואמרתי למו"ר שיתקשר לבעל אותו מוסד כיון שידעתיו שהוא מכיר בגדלותו של מו"ר והכל יבוא על מקומו בשלום. ונתעקש מו"ר שאין לו שום אפשרות להתקשר אליו, ושאלתיו מדוע. ואמר לי מו"ר דיש לו כלל שאדם שהוא עשה לו טובה הוא אינו מבקש ממנו טובה בחזרה ומכיון שאותו בעל מוסד כשהיה בחו"ל ביקש ממו"ר שיקשר אותו עם גביר מסוים ועשה לו מו"ר אותה טובה שוב אינו יכול לבקש ממנו שום טובה [ויש בזה כמה טעמים למבין והנני כותב הדברים כהוייתן ותן לחכם..]. ונפעמתי באותה שעה מעוצם גדלותו שהרי אצל כל העולם הדברים הפוכים דדווקא מאלו שעשו להם טובה מבקשים טובות. [ולגופו של ענין כאשר יצאנו מביתו התקשרנו לאותו בעל מוסד וסיפרנו לו דברים כהוייתן ואמרנו לו אטו מפני שמו"ר אדם גדול הוא הרי הוא יצא נפסד והדברים נכנסו ללבו ונסתדר הענין].

השל"ה הקדוש [שלהי פסחים] כתב וז"ל: עולם חסד יבנה לכן יזהר האדם מאד מאד שלא יעבור שום יום מימי חייו בלא איזה שהיא פעולת חסד אם בגופו או בממונו או בנפשו שילמד תורה לאחרים או יזכר במצוה וסימנך חסד א' כל היום אז יתנהג עמו הקב"ה גם במדת החסד עכ"ל.

כמה חביב היה לפני מורי ורבי הסיפור על הגה"צ רבי יוסף ליס זצ"ל שראה ילד שעומד לעבור את הכביש בכביש

סואן, והילד בגאווה לא הסכים שיעבירו אותו את הכביש, ולכן פנה אליו ואמר לו: אולי מוכן אתה להעביר אותי את הכביש. ואמר מו"ר שזה מוסר השכל כמה צריך לעזור לשני ובחכמה יתירה, והוסיף דחכמה זו באה מכח התורה וזהו נובלות חכמה.

וכן נהג מורי ורבי בישיבתו שאירע שנכנס לחדרם של בחורים בישיבה בשעת לילה מאוחרת והנה הוא רואה שהם משחקים בשחמט. ונגש אליהם מו"ר ואמר להם שבוודאי הם אינם מצליחים להרדם וגם הוא אינו מצליח א"כ בבקשה שילמדו עמו יחד, ולמד עמהם עד עלות השחר. אח"כ הלך להתפלל עמהם שחרית כותיקין, ואמר להם שהוא יספר למשגיח שלמדו כל הלילה ועל כן התיר להם להתפלל ותיקין. והם אמרו שהחיזוק שהם קיבלו מהנהגה זו היה יותר מכל הגערות שבעולם. [ולעומת זאת סיפר אברך שבתקופה מסוימת היה נתון בשברון רוח וישב לנוח בבית הוריו ונזדמן לשם מו"ר וראהו וקרא לו בחיבה בשמו ושאלו אולי ברצונך לשחק עמי שחמט].

שנים רבות זכינו ללוות את מורי ורבי בשיעוריו בלילות שבת בכל קצוות העיר וכן בבין הזמנים ומה היה נפלא לראות כאשר גם כשעוסקים באמצע הענין כאשר הגיעו לפרשת דרכים שאם ימשיך המלוה ללוות את מו"ר זה ירחיקנו מביתו היה עוצר ואומר בלשון רכה מחכים לך בבית בכליון עיניים, ואומר "גוט שבת" ולא הסכים בשום אופן שימשיכו ללוותו. כמו כן היה מצוי מאד שכאשר בא אדם ברכבו להתייעץ עם מו"ר שהיה מו"ר דואג כבר בתחילת השיחה לבקש ממנו שיקח את פלוני או אלמוני שנמצאים כעת בביהמ"ד וידע מו"ר שצריכים להגיע לקרבת מקום והיה זה דבר מופלא לראות היאך ששם לבו לכך בלא שום סתירה לשקיעות בעומק העיון

לענין שעוסק בו, ואף בימי חליו כאשר באנו לבקרו בביה"ח היה מתענין היאך אנו חוזרים וניסה להקל ביעוץ להצטרף לפלוני וכדו' [והיה זוכר מו"ר כל אחד היכן הוא גר ודאג שלא יתרחק מביתו. ומה נאה להזכיר כאן מה ששמענו ממנו שמורו הגר"י אברמסקי זצ"ל פירש מה שאמר שמואל שנהירין לו שבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא, ושאל הגר"י לשם מה היה צורך לשמואל לדעת שבילי נהרדעא, ופירש דכיון שהיה רופא היה בזה צורך להצלת נפשות].

כמו כן בחלק גדול מהשיעורים בליל שבת שמתי לב שמו"ר מסיים השיעור עם סיפור שכל ילד היה יכול להבינו, והרבה פעמים לא היה לזה לא שייכות לפרשה ולא לשיעור [אלא שמו"ר ברוב גאונותו ידע תמיד לקשור כל דבר בדבר], והיה נראה שהנהגתו זו היא מפני שידע שעוד מעט ילכו כולם לסעוד את סעודת השבת ושם יושבים סביב השולחן גם כאלו שאי אפשר לשתפם בדבר הלכה העמוק שהיה עסוק בה, ודאג מו"ר גם לזה שיהיה לכל אחד איזה עובדא או ווארט מענין לספר בשולחנו.

מצוי אצל הרבה מגידי שיעורים שמתחשבים ברוב השומעים והמיעוט שאינו כשרוני נשאר מקופח. אבל אצל מו"ר ראינו דבר יוצא מן הכלל שדאג לספק את מבוקשם של כל משתתפי השיעור, והדברים הגיעו לידי ביטוי בזה שרוב הפעמים תחילת השיעור היתה בצורה איטית ונינוחה שברוב המקרים גם ילד שנכח יכל בקלות לקלוט את הסיפור ורק אח"כ היה יורד לתוך העומק. ואת החשבונות המסובכים או שהיה אומרם כהרף עין ובדרך כלל רק בסוף השיעור, או שהיה אומר לנו כן בדרך בחזור. גם היה נזהר במיוחד כאשר אחד מהשומעים היה מאחר לשיעור דאחרי שהתיישב ונח מהדרך היה מו"ר מסכם שוב את השיעור מהתחלה בלא

שהציבור כולו ישים לב שעושה כן בשביל אותו אחד, והנהגה זו לפעמים היתה חוזרת כמה פעמים לכמה מאחרים.

כאשר הפתיע אותנו מו"ר בגילוי דעתו לפני כשלש שנים שרצונו להדפיס את חידושיו, שאל האם אנו מכירים מקליד שיש מצוה לפרנסו. ונתפעלנו מכך שעוד לפני שמברר על טיבו של המקליד באיזו רמה וכדו' הוא שואל מי זה שנצרך כדי שיוכל הדבר להיטיב עמו בממונו ולקיים שניהם.

באחד השיעורים שהיו רחוק מביתו הגיע בעל רכב עם מכוניתו לקחת את מו"ר לביתו ובקשתי רשות מהנהג האם גם אני אוכל להצטרף לנסיעה וסירב. ומו"ר שם ליבו לזה ושכנעו בחכמתו שיסכים, ועלינו עוד ארבעה אנשים למכונית. ואמר מורי ורבי שזה ממש תיבת נח אבל צריך בחכמה לעשות זאת כיון שנח קיבל מכה כאשר לא נהג בזהירות. ובאמצע אמר הנהג למו"ר שלא חשב לקחת כל כך הרבה במכוניתו ורצה מורי ורבי להרגיעו ואמר לו שבבעל הטורים כתוב שפעמיים בתנ"ך [במסורה] מופיעה המילה כולנה (בפרשת מקץ אצל יעקב אבינו "עלי היו כולנה" וכן באשת חיל "ואת עלית על כולנה"), ופירש מורי ורבי הקשר דכדי לזכות לדרגא של ואת עלית על כולנה צריך לעבור קודם את נתיב היסורים עלי היו כולנה עכ"ד. וכמה עמקות וחכמה שצפון כאן. [ועל ענין זה שעל ידי הייסורים זוכה האדם להגיע לדרגות נשגבות עיין בפני יהושע בברכות דף ה' ע"א שביאר בזה את הענין של "את אשר יאהב ה' יוכיח" שקשה להבינו דאטו הדרך ליתן מתנה לאוהב דרך הכאה. ומפרש בב' אופנים והאחד שיש מקומות שלא שייך להגיע לשם רק לאחר זיכוך החומר ואין דרך אחרת לזה ע"ש].

עוד מספרים על מורי ורבי הכ"מ שבעלותו לאוטובוס התיישבה על ידו אשה שאיננה מן הצנועות ורצה מורי ורבי

להעיר לה אך מאידך שלא לביישה. ואמר לה בנעימות שמבקש סליחה אבל הוא מוכרח ליידע אותה שיש לו כרוספדין. והיא היתה בטוחה שזה איזו מחלה מדבקת [או מחלת נפש] ומיד נסה על נפשה ועברה למקום אחר. אמנם כוונתו היתה שהוא לבוש ציציות דבתרגום [במדבר ט"ו ל"ח] מתרגמין לציצית כרוספדין. [שמעתי מהגר"י גרינימן שליט"א].

עוד מספרים שפעם בטעות אברך שהיה צריך לפגוש את מו"ר בשבת צלצל בפעמון בפתח ביתו של מו"ר, ומחשש שיתבייש לא פתח לו מו"ר רק לאחר עשר דקות שדפק שוב ואז פתח לו מו"ר עם פיג'מה [אע"פ שלא היה מנהגו ללבוש פיג'מה בצהרים כלל] באומרו לו שהיום היה עייף במיוחד ושקע בשינה עמוקה ועל כן מתנצל אם קרא שלא פתח מיד, ובזה הצילו מן הבושה.

קדושת פיו ועיניו

מעולם לא שמענו מפיו איזה דבר גנאי על שום אדם ואפילו באופן שכבר הוכרח לומר על איזה ספר שאין דבריו נכונים היה קודם לכן מרבה בשבחו ורק אח"כ מעיר על דבריו בדרך כבוד.

כמו כן קדושת עיניו היתה להפליא ומכל מקום לא נמנע מלהתייחס באופן מיוחד לאלמנות ושבורי לב וכן לשכנותיו והכל בחכמה ובתבונה ובחן נפלא.

וחביבים היו לו דברי השאגת ארי' שאמר בערוב ימיו שלא היה לו זמן לחטוא. וכמה הדברים מתאימים למו"ר שהיה שקוע כולו בד' אמות של עיון ההלכה ועשיית חסד בלא היסח הדעת כלל. ושמעתי ששאל מדוע צריכים לדרוש

"ודברת בם, ולא בדברים בטלים הרי כאשר מדבר דברים בטלים ממילא אינו לומד. ותירץ שאפשר לדבר דברים בטלים ותוך כדי כך לחשוב בלימוד על כן צריך את התוספת של ודברת בם.

סיפרו שמו"ר הכ"מ נסע במונית שירות מירושלים לבני ברק ומו"ר התיישב בספסל האחורי [דהיינו בשורה בשלישית] ולפתע הבחין שבמושב הראשון יושבת אשה ומאחוריה יושב בחור. תיכף ומיד פנה לנהג ואמר לו שהיות שהוא תייר בארץ הוא מעונין לשבת קדימה בסמוך אליו ושהנהג יסביר לו בדרך את האתרים וההרים שרואים בזמן הנסיעה. והנה החליף מו"ר מקום עם הבחור ובמשך כל הנסיעה הרים והחזיק את מעילו מול פניו כמחיצה שלא יביט באשה והנהג הסביר לו במשך כל הנסיעה על הנעשה בחוץ. ואע"פ שהיה מו"ר ללעג בעיני כל הנוסעים, לא התחשב בזה מו"ר כדרכו שבמקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב, והכל כדאי בשביל להציל אדם מחטא. ובסיום הנסיעה הודה מו"ר לנהג בחמימות, ואף התעקש לשלם על הנסיעה של הבחור שכן בזכותו ישב קדימה וזכה לכל ההדרכה הנפלאה.

היה רגיל לחזור על פירושו של הגאון חיד"א על הפסוק "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום" שהיא זה ראשי תיבות הלל יוסף אלעזר בן חרסום (עי' יומא דף ל"ה ע"ב) והיינו שכאשר יאמר האדם היו לי נסיונות בעניות או בקדושה או בעשירות יאמרו לו תראה אותם היאך הם עמדו בזה וא"כ היה לך לקום על אף נסיונות אלו.

אינו נרתע מחוסר הצלחה כלל

גם בדברים שהיה משתדל עליהם והיתה איזו סיבה שאחרי מאמץ רב הדבר בינתיים לא הצליח, לא היתה אצלו

אף לרגע קט איזה שהוא תחושה של עייפות המצויה במצבים כאלו. ובהזדמנות מסוימת המליץ על זה את דברי החכם מכל אדם "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם", ודקדק מו"ר מדוע נקט הפסוק דרכיה בלשון רבים היה לו לומר דרכה בלשון יחיד, והשיב דכאשר נתבונן על נמלה כאשר היא מטפסת על קיר תלול נראה שכאשר היא נופלת מיד היא מתחלת לעלות שוב בלא שום שהיות וזמני התאוששות ובאמת בדרך זו לבסוף היא מגעת, ורמז לנו שלמה בזה שנקט בלשון רבים ללמוד מהנמלה ענין זה שלא ליפול אף לרגע קט כאשר רואים שאין הדבר נושא פירות אלא להמשיך הלאה והלאה ואח"כ בודאי שישא פירות.

ושח לי תלמיד חביב למו"ר [הבה"ח יעקב ישראל שוורצבורד נ"י] שאירע פעם ששעונו של מו"ר נפל והפסיק לעבוד ואמרו לו שיקנה חדש. ואמר שילך לשען אולי אפשר לתקנו ובדקו השען וראה שצריך רק להחליף בטריה. ושאלו מו"ר מדוע השעון צריך ליפול בדיוק בשעה שהבטריה נגמרת. ואמר לו השען מדוע אתה לא מבין כאשר הבטריה חזקה גם בשעה שהיא נופלת לא קורה לה כלום, אבל בשעת חולשה כאשר יש לה נפילה מיד היא מפסיקה את פעולתה לגמרי. ולקח מזה מו"ר הכ"מ מוסר השכל גדול לעיתות חולשה שלא ליפול ח"ו כי כל זמן שממשיכים ולא נופלים גם בזמנים קשים אפשר להחזיק מעמד.

עוד סיפר שבשיעור שמסר מו"ר בשעת חוליו בשבועותיו האחרונים [מסיבה מסוימת נמנעה ממני ההשתתפות בשיעור זה] הראו למו"ר פסק בספר חוט שני [שבת ח"ד סי' ש"ל] שמי שחלה ודואג מחמת חוליו דמותר לחלל עבירו שבת. ותמה מו"ר מה שייך להיות מודאג מחמת החולי הרי צריך לעשות מה שצריך אבל איזה מקום יש

לדאגות ואפילו אם מודאג שיתגבר על כך. ואמר שכנראה שנכתב רק בגדר דרוש וקבל שכר. ונפעמו כולם משלוות נפשו של מו"ר גם כאשר חרב חדה מונחת על צווארו. [ועיין בארחות יושר בענין פחד ודאגה שהרחיב בראיות מחז"ל שאין מקום לפחד ולדאוג משום דבר בעולם רק להתפלל ולפחד שלא להיכשל בחטא ותו לא ע"ש].

בספר החיים לרבינו חיים אחי המהר"ל זצ"ל [ספר גאולה וישועה פרק ח'] כתב שמה שאמרו חז"ל שהדרך ממעט את השם [ועל כן התפלל משה קומה ה' למנוחתך] היינו שאין השכינה שורה אלא בזמן המנוחה והשם היינו השם ממש דהיינו השכינה כי אי אפשר לו לאדם לעסוק בדברים העליונים אם הוא איש נודד ממקומו, וכל שכן אנחנו עייפי כח בגלות המר הזה עכ"ד.

אין מבוך סתום שאי אפשר לצאת ממנו

מרגלא בפומיה של מורי ורבי שלכל מבוך סתום שאדם נקלע אליו כאשר יעמיק ויתבונן ויטייעץ עם חכמים יראה שאפשר לצאת ממנו. והיה מרבה להביא דוגמאות שאדם חושב שכל השערים סגורים בפניו ומצבו הוא בכי רע ומחויב להשלים עם זה ואין הדבר כן.

ואחת הדוגמאות שהיה מביא לכך זה המעשה עם המלך שנפלה הצלחת שלו בחצר הארמון לבור עמוק וצר, ולא ידעו היאך להוציאה בלא לפגוע בהוד יופיה, והציעו חכמיו לחפור מנהרה מהצד עד שיגיעו לבור אלא שעלות המנהרה הגיע לכדי שווי הצלחת על כן הם היו במבוכה גדולה. והנה בא חכם יהודי ואמר להם הרי הצלחת עשויה מעץ א"כ שישפכו מים לתוך הבור ותצוף הצלחת אל פני הבור.

שמירת הסדרים בקביעות

כמה נזהר מורי ורבי שלא לבטל קביעות ופעמים היה במסירות נפש ממש מגיע לשיעור ביום שישי בביהמ"ד צאנז כאשר שבוע כבר לא היה בביתו והנסיעה היתה מתשת, ומ"מ מיד היה נכנס למסור השיעור, ובנעימות ועירנות ושמחה היה מוסר השיעור ואשרי מי שראה כל זאת.

בגמ' בחולין [דף ס"ו ע"ב ונדה נ"א ע"ב] מובא דכל מי שיש לו קשקשת יש לו סנפיר אך מאידך מי שיש לו סנפיר לא בהכרח שיש לו גם קשקשת. ופירש מו"ר הכ"מ על דרך דרוש שהסנפיר דומה לכשרונות האדם דעל ידם מתקדם במהירות לכל מקום שיחפוץ, ואילו הקשקשת זה שמירת הסדרים שזה מגן עליו שלא יכנסו בו כל מיני רוחות זרות, ועל זה אמר שהלומד בעקביות לבסוף יתברך גם בכשרונות משא"כ אלו שיש להם סנפיר לפעמים הם טמאים מחמת חסרון הקשקשת.

ובחידושי רע"א על התורה דרש כן על המקרא בתהלים "עת לעשות לה' הפרו תורתך", ופירש הגרע"א דכאשר לוקחים בשביל העשיה לה' רק עת ומניחים עיקר היום לדברים אחרים זהו הפרה והשבתה לתורת ה'. וזהו שדייקו חז"ל תורה שאין עמה מלאכה אינה מתקיימת כלומר שהתורה עיקר והמלאכה טפל.

לייקר כל רגע וכל מעשה קט

החפץ חיים בספרו מחנה ישראל [פי"ד ד"ה בכללות] כתב וז"ל: והנה כללות החסד הוא להתחסד עם חבירו בכל מה שיוכל בין בגופו ובין בממונו, וגם בדבריו ליתן לו עצה נכונה באיזה ענין או להפיגו מדאגותיו כאשר נבאר לקמן וגם זה

בכלל חסד וכל אשר בכחו לעשות יעשה לחבירו ואין חילוק בין רב למעט הכל מצוה דאורייתא קעביד, וכתבו הספרים דאפילו להחליף מעות בפרוטות או כגון להשאיל לחבירו אלונטית או מסרק במרחץ וכה"ג שהם קלים לעשות עד שכמעט זה נהנה וזה אינו חסר ובני אדם מזלזלים בעו"ה ולא ידעו מה שהוא חסד ומה רב טובו, וכל שום טרחה שהוא מטריח את עצמו בעד חבירו בכלל גמ"ח הוא. עכ"ל הח"ח.

וכמה הדברים ראויים להאמר על מו"ר שהיה מייקר כל מעשה חסד אפי' הפעוט ביותר כגון להרים לרעייתו את שפופרת הטלפון של תצטרך לטרוח. או לתת מילת עידוד לילד קטן שעבר לצידו וכדו' לאלפים. והרגישו כמה יקר הוא בעיניו כל מעשה קטן שכאשר ניסו למונעו מכך מצטער כמו שלוקחים לו איזה חפץ יקר.

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בספרו דרש משה כתב "ונח מצא חן בעיני ה'" [בראשית ו' ח'] אמרו חז"ל בסנהדרין פ' חלק [ק"ח א] שהיה גם עליו טענה ממדה"ד אבל בשביל שמצא חן ניצול, ולא השגיח השי"ת על הטענות שעליו. וא"כ צריך לידע איך ובמה למצוא חן בעיני ה' שלכן אינו מדקדק עמו. אבל מציאת חן הוא ענין אחר ונראה פשוט דהדברים טובים שעושה יעשה באופן שיהיו בחן דהיינו בשמחה רבה בידיעתו כי זה כל חייו כאשר בארתי [דברים ל יט] על קרא דובחרת בחיים שיש מי שמקיים המצוות אלא שמקיימן בצער על שנדמה לו שמפסיד על ידי זה בממון והנאות אחרות שזה אינו בחן כלל, וכאשר יתבע עכ"פ שכר על מעשיו אז יתבע ממנו מה"ד, שהיא עומדת לנגד רוב אנשים ואולי כולם, אבל אם מה שעושה הוא בחן אז לא יכול מדה"ד לתבוע כלום שהשי"ת ימחול לו בעבור החן שמצא בעיניו. עכ"ל. [מורי חמי

הגר"מ דיסלר שליט"א ראש ישיבת אורייתא העירני לדברי הדרש משה הללו באומרו זהו הגדרתו של מורי ורבי ז"ל].

דברים אלו כמה ראויים להאמר על הנהגתו של מו"ר שכל מעשיו היה בבחינת חטוף ואכול והיה מייקר כל מעשה קטן להפליא וכל רגע היה מנוצל אצלו. ומרגלא בפומי' המעשה על בעל האגרות משה שעשה פעם סיום הש"ס והיתה לו שמחה גדולה ושאלוהו תלמידיו הרי כבר גמר את הש"ס הרבה פעמים ומה יום מיומים ששמח במיוחד והשיב דש"ס זה סיים בזמן אמירת המי שברך בקריאת התורה בין גברא לגברא.

כמו כן רגיל היה מו"ר לספר על שני שידוכים שהציעו לאדם עבור בנו שהיה מיוחד במינו ולא ידע במי לבחור שהיו שקולים בטיבם וביחוסם. ושאל את בעל הקהלות יעקב ומיד הכריע לקחת אחת מהן. וכששאלוהו מדוע החליט כן אמר שאתמול עבר בתחנה וראה את אבי הבת [זו שהמליץ עליה] מנצל את רגעיו בתחנת האוטובוס שהוציא גמ' ולמד.

ביטול החומריות ועיני הגשם

היה רגיל מו"ר לבטל את כל עיני הגשם. וכמה היתה חביבה עליו העובדא על בעל המנחת חינוך, שכאשר באו כמה פרנסים מאנשי קהילתו שיחזור בו מאיזה תקנה שתיקן בעיר, ונתנו לו להבין שהוא מוכרח לעשות כן. אמר להם המנח"ח בשבילי אין לי צורך למשכורת אני אקנה שק תפוחי אדמה ואשב כל היום ואלמד בשקט ואהיה ניזון ממנה ואיני צריך לכלום, וכל מה שאני כאן הוא ללמד דעת ואם אינכם שומעים לי אין לי שום ענין להמשיך כאן.

וכשהיה מזכיר מו"ר את השאלה הנודעת על הגלידה
האם נידונת כמאכל או כמשקה [שכידוע נחלקו בזה הקהלות
יעקב והגרי"ש אלישיב זצ"ל ויש בזה הרבה נפ"מ, והביא
מו"ר משו"ת חת"ס שנמצא כהקה"י ועוד הרחיב הרבה בזה]
היה רגיל לומר אבל מתי זה נפ"מ שהרי לא אוכלים גלידה
שאינה מועלת לגוף כלום אלא שמדובר בשבת ויו"ט שיש
מצות עונג שבת וכהנה רבות. כמו כן ידוע שכאשר הגישו לו
כמה דברים במנה היה אוכל הכל אבל לא ביחד אלא כל אחד
בפני עצמו ובמהירות [וכן סיפר הגר"ד פוברסקי זצ"ל על מרן
האחיעזר שראהו שאכל במהירות כמי שכפאווה].

זכה לסייעתא דשמיא במעשיו

והכל עשה מו"ר בחן מופלא וזכה לסייעתא דשמיא
עצומה בכל מעשיו וקרן אור פניו, ובסייעתא דשמיא שלוותה
אותו בימי חייו ראו בחוש כמה מצא חן בעיני ה'.

ודוגמא אחת מני אלף שח לי הג"ר עמנואל ברגר
שליט"א שארגנו אסיפה של ענין צדקה בבית מו"ר והזמינו
כאלו שידעו שיש להם ממון ובטעות הזמינו גם שתי אברכים
שאינ המעות מצויים בכיסם כלל ומו"ר דרש בענין שמנתינת
צדקה אין מפסידים כלום ושתי האברכים שאים פתם מצויה
בביתם חתמו על הוראת קבע של סכום גדול והנה בערב
פסח נגש אלי אחד מהם והייתי בטוח שרצונו לבקש מצות
לחג והופתעתי מדבריו דהנה הוא מספר שהתקשר אליו קרוב
ממדינת הים ושלח לו שיעור ממון נכבד וכל מה שנתן לצדקה
בשנה זו כבר חזר לו בנתינה זו.

להחזיר ראש בצרכים של כל אחד

דבר מופלא בחסדיו של מו"ר עם הרבים ראינו אצלו שהיה זוכר שכאשר יפגוש את פלוני במצב זה עליו לדבר אתו כך וכך וכאשר יפגוש את פלוני בעוד חדש עליו לדבר עמו כך וכך והיה מחזיק ראש עם כל אחד על איזה ענין הוא עוסק והיה זה דבר מופלא לראות היאך שמיטיב עם כל כך הרבה אנשים ועם כל אחד הוא זוכר היכן הוא עוסק ועם מי עליו לדבר ומתי לעשות זאת.

וכיוצא בזה כתב הגר"ש איגר זצ"ל על אביו הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל כנדפס בספר תולדות רע"א מכת"י וז"ל: ענין הטבה לבריות הי' כל כך חזק אצלו עד שפעם א' ביקש ממנו במכתב אליו אדם לדבר טוב בעדו עם נכבד, ואמר לו המבקש שהעת המוכשר לכך הוא בזמן פלוני כי אז ישיא את בתו שאז הוא עת שמחה אצלו ובטוב לבו יכנסו הדברים ללבו, והי' הזמן שהגביל לו לאחר תשעה ירחים, המבקש הלך ונסע לדרכו, ובהגיע הזמן הוא לא שכח וכתב להאיש ההוא. עכ"ל. וכמה הדברים מתאימים למו"ר כפי שיעדו כל מקורביו שכל נצרך היה חקוק על לבו שמיד בבוא העת שיוכל לסייע היה מו"ר נזכר בזה כהרף עין ודואג להושיעו.

חושש לעין הרע

עוד שמתתי אל לבי שבדרך כלל כאשר בא למסור שיעור היה מפזר בהצנע קודם לכן על מצחו את אחת מפאותיו שלא יהיה מסודר כל כך ויש לפרש בזה כמה כוונות וד"ל. [שמעתי שכאשר היה מו"ר בילדותו במבחן פומבי מהנבחרים לבמה, הלבישה לו אמו בעת המבחן חולצה מרופטת וכשנשאלה על כך אמרה שרוצה למעט בעין הרע].

התייחסותו לחלומות בזמננו

בהספד שנשא מורי ורבי על הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל [בעל הברכת שמעון ראש ישיבת טשיבין] סיפר מו"ר שגיסו הרב יוסף ברנפלד זצ"ל נפטר בפתאומיות [א. ה. שח לי הגר"י שולזינגר שליט"א באותו היום בצהרים היה מדובר שיאמר מו"ר שיעור בישיבת בין הזמנים בכולל חזו"א (שהיה זה בחדש מנ"א), וכשנודע למארגנים על דבר האסון היה פשוט להם שלא יבוא לומר את השיעור, ועל דעת עצמם תלו מודעה שלא יהיה שיעור כיון שהיו בטוחים שאין באפשרותו לבוא ובפרט שכל עול סידור הקבורה היה מוטל עליו, אמנם הוא בא לומר את השיעור ובשלוות הנפש בלא שום שינוי ואח"כ הלך לסדר מקום הקבורה אצל זקנתי אשת הגר"ש כהן זצ"ל והיה שם רק מקום אחד שאפשר ליקבר איש ואשה יחדיו והוא תחת מקום קבורת אביו ואמו ובנו וסמוך למקום קבורת חותנו של מו"ר, ומיד ויתר מו"ר על מקום זה. ורק אח"כ הלך מישהו וסיפר למשפחת המנוח את ויתורו של מו"ר והם לא הסכימו לזה וכך חזר אותו המקום למו"ר עכ"ד] ובא לבנו רבי יונה בחלום ואמר לו שיקפיד מאוד על כל המנהגים שנהג כיון שזה מסורת אצלם דור אחר דור מהחת"ס [שכידוע הם מצאצאיו].

והנה זכרו בבית גיסו שביום פטירתו החזיק מעטפה מלאה מזומנים ואמר לבני ביתו שזה פירעון של אחד שהיה חייב לו הרבה שנים, וכאשר חזרו מההלוייה בסוף היום נזכרו בזה וחיפשו בבית ולא מצאו את המעטפה. ושוב בא המנוח בחלום לבנו ואמר לו שהמעטפה נמצאת מאחורי ספר פלוני וכך הוה. וסיפר מו"ר להגר"ש זצ"ל את שני החלומות הללו שחלם האחיין שלו, ואמר לו הגר"ש האם אתם חושבים שבשביל כסף האבא יטרח באמצע השבעה לרדת מלמעלה,

כל כוונתו היתה שכשם שאתם רואים שהחלום הזה הוא אמיתי כמו כן תדעו שמה שבאתי להזהירכם לשמור את כל מנהגי החת"ס גם זה חלום אמיתי ותקפידו על כך ולא תאמרו חלומות שוא ידברו.

והוסיף מורי ורבי שיש בזה נפקותא לדינא בזה שדבר גשמי אין לו שום חשיבות כלפי דבר רוחני דהנה הלב אריה בחולין הקשה בהא דדנו בפרק שילוח הקן כאשר יש מצות שילוח ציפורי מצורע ויש לפניו רק קן ציפור האם העשה דשילוח דוחה ול"ת דשילוח הקן [מפאת גדול השלום ע"ש], ותמה הלב אריה [שם קמ"א ע"א ד"ה עשה ול"ת] דהא יכול לקיים את שניהם שיקח את האם ויקיים בה דין ציפור המשולחת [ודין מצוות חבילות חבילות אינו לעיכובא כמבואר בפסחים ק"ב ע"ב]. ומיישב דכיון שמקיים בה מצות שילוח אין השילוח יכול להתייחס לעוד מצוה. [וע"ש שדן עוד ליישב מצד השיהוי שמשתהה עד שישלחנה ומצד שנאסרה בהנאה קודם שילוח].

ושאל מו"ר אטו לפי"ז באופן שהאם הרובצת על הקן היא יונת דואר לא נוכל לשלוח עמה מכתב לאיזה יעד מסוים תוך כדי השילוח, ולא נראה כן כלל. אלא על כרחך דכאשר מקיים עוד מצוה זה נקרא עשיית שני דברים, אבל לעשות גם איזה דבר גשמי יחד עם שילוח המצוה אין זה כלל מבטל את חשיבות שילוח המצוה שכל חפצך לא ישוו בה וזה כל העולם מה שיותר חפצים של מצוות.

באחד מהנסיעות אמר לי מו"ר שאע"פ שהחזו"א היה מורה שאין להתענות תענית חלום משום שרק בזמנם שהיו בני אדם יציבים החלומות היו רציניים אבל כיום שאנו בדרגה פחותה אין לחוש. מכל מקום אמר מו"ר צריך לדעת שיש מקצת חלומות שהם אמת ויש לחוש לזה.

והביא מו"ר ששח לו אדם אמיד בדאגה שחלם שבאים אליו בעלי חובות ומוכרים את כל תכולת דירתו, ואמר לו מו"ר להרגיעו שהפתרון הוא שיבואו אליו הרבה בני אדם לבקש ממנו את חידושיו, אמנם לא עבר הרבה זמן והיה בדיוק כפי שחלם.

והוסיף לספר את המובא בחוט המשולש דאמו של החת"ס היתה רואה קודם לכן כל דבר בחלום וגם החת"ס עצמו חלם בזמן פטירת רבו הגר"נ אדלר זצ"ל [כמו שסיפר בהספדו עליו הובא בדרשות חת"ס עמוד שע"ב שחלם שמוציאים את הס"ת במעיל שחור, שהמנהג במקום הולדתו פפד"מ – ששם היה מגורי הגר"נ אדלר זצ"ל – שעושים זאת בפטירת אדם גדול].

[ושאלתי את מו"ר על אשה שנדרה בחלום האם בעלה מיפר לה, ושלחני לעיין בשו"ת דובב מישרים במי שנדב צדקה בחלומו].

בשתי הזדמנויות שמעתי ממו"ר הכ"מ את המעשה על בעל הספר משפטי שמואל להגאון רבי שמואל ברוך ורנר זצ"ל [שהיה ידיד המשפחה והכיר גם את אמו של מו"ר] שיום אחד הוא מספר למו"ר שאמו [של מו"ר] באה אליו בחלום ואמרה לו מדוע אינך מעיין בספר שבני חיבר לכבודי [הכוונה לספר "חדר הורתי" שהוציא מו"ר במצות אביו בשנת תשכ"ט לעילוי נשמת אמו] על קושיא שכתבת בספרך [משפטי שמואל] מדוע באביו ואמו שנתגרשו מקדים את איזה שירצה הרי במשנה בהוריות מובא שאיש קודם לאשה. ואכן פתח את הספר חדר הורתי וראה שמו"ר מדבר מזה. ואמר מו"ר שיש ללמוד מזה עד היכן יודעים בעולם האמת שאמו ידעה את החדו"ת שהוציא לעילוי נשמתה, וסיים מו"ר שלא יאומן כי יסופר. זה רשמתי לזכרון במוצש"ק פר' חוקת תשנ"ט.

ושוב במוצש"ק פר' ויגש תשס"ו שמעתי את המעשה הזה ממו"ר, והוסיף לפרש שבודאי שמהעולם הבא לא באים בטענות ולא רצתה רק לומר לו שקדמוהו בשאלתו וסיים מו"ר שכבר הראו לו שגם לו קדמוהו בזה הרוגוצ'בר בספרו צפנת פענח. ועיין בספר נאות אפרים להגאון רבי אפרים שטראוס שליט"א [על בראשית שמות בהקדמה] שדיבר על עובדא זו עם מו"ר חודשיים קודם פטירתו ואמר לו מו"ר שלא נראה שלמדה אמו את שני הספרים אלא שאחד בא להיכלה בגן עדן ואמר לה שקושיא שנמצא בקונטרס לזכרה נמצא גם במשפטי שמואל ועל יסוד זה באה בחלום לומר לו כן. עכ"ד.

דרכו של מו"ר היתה לכתוב חלק מחידושיו עוד קודם הבדלה [במקרים שהיה סיבה להתאחר בזה], ואמר הגר"מ גרינולד שליט"א ששם לב שמו"ר לפתע הפסיק מלעשות כן. וכששאלו לפשר הענין אמר מו"ר בגרמנית [שידע שהגר"מ מבין שפה זו] זאגאר ווען מאן איז אלט ווי אינע קוה, לערנט מאן אימער עטואס דאצו. [תרגום: אפילו כשזקנים כמו פרה אפשר ללמוד תמיד דבר נוסף].

ירא וחרד על מצוותיו עד רגעי האחרונים

באחד מימי היא"צ של בנו הבחור רפאל יונה ז"ל, בדברי התעוררות שבסוף השיעור אמר מו"ר על דרשת ריש לקיש בב"ב [דף ז' ע"ב] "אספרם מחול ירבון" זו מעשיהן של צדיקים, דהקשו המפרשים מדוע נמשלו מעשיהם של צדיקים לחול ולא לכוכבים. והשיב מו"ר דהחול כל גרגיר כשלעצמו הוא קטן ביותר וכמו כן צדיקים מעשיהם הטובים נובעים מכח זה שכל רגע אפי' קטן ביותר הוא אוצר שלם בשבילם.

תלמיד דבוק וחביב לרבינו הג"ר חיים לייב דייטש שליט"א שמתגורר כיום באמריקה התקשר אלי בתוך השבעה

ואמר שנזכר שכאשר למדו בישיבה מסכת פסחים [דף ט' ע"א] תניא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות אפי' הן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנין. והיינו שאע"פ שיודעים שרק היום נתחייבו במעשרות בכל זאת חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. ואמר מו"ר זצ"ל שרואים כאן דבר נפלא, הרי מדובר בחבר שהולך למות וצריך לדאוג לאלמנה ויתומים שמשאיר בעולם הזה, א"כ מנין לנו שזכר לעשר את פירותיו. אלא רואים מכאן שעיקר דאגתו של חבר היא גם בשעות אלו למצוותיו ואילו לשאר הענינים הגשמיים כבר ידאג מי שאמר והיה העולם.

זאת דיבר מורנו ורבנו הכ"מ וזה מה שראו אצלו בחוש בשעותיו האחרונות, דקדוק הלכה בכל פרט ופרט וזהירות יתירה בבין אדם לחבירו להנעים לכל מי שבא במגע עמו. וכמו כן רצה לקיים מצות אכילת כזית בסוכה בליל ראשון דסוכות אע"פ שהיה רתוק למטתו ועל כן ביקש מהגוי שיכניסנו למעלית שבת ויוציאנו [שסוכת ביה"ח נמצאת בקומה שמינית ומו"ר היה בקומה שביעית] ואכל את הכזית והיה לו מזה שמחה גדולה [והיה למו"ר נידון בזה האם ההיתר ע"י עכו"ם זה בגדר צורך חולה או בגדר צורך מצוה. כפי שסח לי ידידי -מגדולי תלמידיו- הגר"ש אלטמן שליט"א שבביקורו בחוה"מ שאל אותו שאלה זו ואח"כ הוברר שהדבר היה נוגע לו בעצמו].

והרי ידע מו"ר את מצבו שהרי אמר למקורבו הדיין הגאון רבי ישראל ברגר שליט"א לעשות עמו את קנין הצוואה בחוה"מ משום דבר האבד. ואעפ"כ הזהירות המופלאה שלו באמירת דברי תורה במקום נקי ובגוף נקי [שכבר כתב רבינו יונה שהזהירות בזה היא מיסוד היראת השמים], ובכל פרט ופרט עם כל החשבונות לצאת את כל שיטות הפוסקים.

כאשר בקרתי את מו"ר בחוהמ"ס ימים ספורים קודם עלותו השמימה הבאתי לו את ספרי משברי ים [ח"ז] על כללי המצוות שיצא לאור בס"ד בעיוה"כ ומיד אמר בשמחה בזה"ל "זה לא היה טלטול שלא לצורך בחוה"מ" והתחיל לעיין בו וכאשר רצו ליקחנו מידו ביקש להשאירו והמשיך לעיין בו וכמה נחת רוח ידע מו"ר ליתן לכל אדם וברוב חכמה.

הרגשה בזמן בקשת המחילה

בעת סתימת הגולל נגשו כמה מן התלמידים לבקש מחילה בעשרה, ונגשתי גם אני אבל הרגשתי שאין שום צורך בדבר ומשני טעמים. חדא שכל מי שבא במגע עם מו"ר יודע שלא היה אצלו מושג של פגיעה כלל והיה מן הנעלבים ואינם עולבים בממדים שאין להם אח ורע.

בעיני ראיתי באיזה ברית שהיה מו"ר סנדק ומחוסר זהירות עשה המוהל חתך בידו הטהורה של מו"ר, וביקש סליחתו. ומיד אמר לו מו"ר יישר כחך איזה זכות על הסגולה שזיכיתי שהרי דם ניקוף מרצה כדם עולה (חולין ז' ע"ב). [והמוהל השיבו שהוא מחפש סגולות יותר טובות].

ועוד שבהזדמנות שמעתי ממורי ורבי שכל אדם צריך להקפיד על תפילת הריני מוחל לכל מי שהכעיס שאומרים קודם ק"ש שעל המטה [ובאותה הזדמנות אמר מו"ר שמסופק על מה שאומרים "בין בגלגול זה בין בגלגול אחר", האם זה קאי על גלגוליו של האומר עצמו דומיא ד"בין בכבודי בין בממוני", או שזה הולך על גלגוליו של אותו אדם שהזיק לו דומיא ד"חטא כנגדי בין באונס בין ברצון". ואמר מו"ר שפשוט שהכוונה על האומר, משום דעל זה שחטא אינו צריך למחול לו בגלגול אחר שהרי יכול למחול לו בגלגול זה והוסיף דחזינן מזה חידוש שאדם יכול למחול גם על דברים שנעשו לו

בגלגול קודם והוא הבעלים על זה. וסיפר מו"ר הסיפור על מהר"י בן לב שבא בחלום לאחד שסבו סטר לו על לחיו ואמר לו שבזה שיקנה הנכד את הספר וילמד בו בזה יתמתק חטאו של הסב]. ואצל מו"ר שכל מילה שאמר הרי היתה מחושבת [ושמתי לב שגם על אמירת "גוט שבת" כאשר הייתי שנים רבות מלווהו אחרי השיעור בליל שבת אם בירך פעם אחת אח"כ לא בירך שוב אע"פ שהמשכנו לדבר שהכל היה אצלו בחשבון ובדקדוק כל מילה ומילה] בודאי שכאשר אמר הריני מוחל אמר זאת בכוונה שלימה.

נתינה לשני ללא גבול ושיעור כלל וכלל

מרגלא בפומיה דמו"ר הדרוש ששמע מאביו רבי אליהו משה ז"ל על הגמ' בברכות [דף כ' ע"ב] "והם החמירו על עצמם עד כזית", ודקדק אביו מהו הלשון **על עצמם**. והשיב שבשני ענינים מוזכר בתורה הענין של "ושבעת", האחד בברכת המזון "ואכלת ושבעת" והשני לגבי מתנות עניים "ואכלו ושבעו" [דברים י"ד כ"ט ושם כ"ו י"ב], וזהו הדקדוק על עצמם דרך במה שנוגע לואכלת ושבעת של עצמם החמירו שמספיק כזית אבל במה שנוגע לתת לאחרים שם הידרו ליתן ביד רחבה שישבע הזולת.

עוד סיפר מורי ורבי בשם אביו שחכם אחד היה נוהג לעשות חסד והיה מחלק סבונים בבית המרחץ לכל מי ששכח וכדו', והעיר לו רב העיר שרואים שדוד המלך הרי לא היה עושה כן שהרי חיפש מצוה ולא מצא רק את המילה. והשיב החכם שאין ראייה מדוד כיון שמלך אין רוחצין עמו א"כ לא היה באפשרותו לעשות חסד זה.

ועל חביבותו של אביו לתורה סיפר לי הג"ר יצחק שולזינגר שליט"א שהוריו של מו"ר התגוררו בירושלים וכיון

שמקום עיסוקו היה בתל אביב העתיקה דירתם לבני ברק וכיון שרצו בדווקא שדיוריהם יהיו בסמוך לישיבה של תלמידי חכמים על כן קנו דירה בגבעת רוקח ע"י ישיבת סלבודקא. עוד סיפר שדודו חביבו של מו"ר ר' נחום גנחובסקי ז"ל סיפר לו שכאשר הוא התארח אצל אחיו ר' אליהו משה ז"ל בראש השנה הציע לו אחיו שכדאי שנתפלל ותיקין אצל מרן החזו"א זצ"ל שע"י כך ישאר לנו זמן ללמוד יחדיו לאחר התפילה כיון שהנשים תלכנה להתפלל בישיבה מאוחר יותר ועד שתחזרנה מהתפילה נוכל להספיק ללמוד.

חסד גם ברוחניות

באחד מהיא"צ של הדברי חיים הביא מורי רבי קושיא שמביא הדברי חיים בשם חמיו הברוך טעם, ועצר מו"ר באמצע ואמר שכל מה שזכינו לספר ברוך טעם הוא רק בזכות חתנו הדברי חיים שלקח שנה מזמנו היקר והקדיש לצורך סידור הכתבים של חמיו. ואמר מו"ר שזה דרכם של גדולי ישראל וזוהי דרך התורה האמיתית לא לתת רק מהגשמיות בשביל השני אלא גם את הרוחניות יש לתרום להשני מה שאפשר ומזה זכינו לספר ברוך טעם.

הרבה פעמים דאג מו"ר שילמד בחור טוב עם החלש ממנו והיה משלם לו על כך. ולפעמים כאשר הבחור החלש לא הרגיש בחולשתו היה מו"ר משלם לשניהם שילמדו זה עם זה [ומזהיר כל אחד מהם שח"ו לא יודע להשני] וכל אחד חשב שהוא המלמד.

דברי מו"ר לחזקנו באמונת חכמים

ביום ו' י"א אייר תשס"ח סיפר מו"ר למורי חמי ולי הקטן סיפור כדי לחזקנו באמונת חכמים, וכה היו דבריו

שהשבוע היה באמריקה, וכך הוי עובדא יהודי בחו"ל התקשר ובקשו שיגיע במיוחד מא"י להיות סנדק לבנו. ואע"פ שלא היה נראה למו"ר כלל שצריך כל כך לטרוח, מכל מקום שאל לבעל דרך אמונה האם להיענות לבקשה כיון שמשועבד לשיעורים וזו טירחא גדולה בשבילו. והשיבו הגר"ח שיסע וכפי גודל הקושי כך גודל הענין.

ונסע מו"ר, והיה מדובר שישהה במקום כשעה או שעתיים ותיכף ישוב ארצה. אמנם אבי הבן האריך בדרשתו ובאמצע דרשה הרי לא יוצאים [א. ה. כבוד הבריות גם על חשבון הפסד טיסה...]. על כן המתין מו"ר עד הסוף ומיד יצא לשדה התעופה. ובהגיעו לשם אמרו לו שכבר הפסיד וכבר א"א להכנס למטוס, אך ראו שפניו חמוצות [כלשוננו. וברור שראו את פניו המאירות כיון שכל הקרוב למו"ר לא ראה חמיצות על הארת פניו מימיו] המזכיר התקשר ואמרו למו"ר רוץ בכל כוחך וכך עשה וכשהגיע למטוס הדלת של המטוס כבר היתה חצי סגורה ונכנס פנימה והיה נראה להדיא שהמתינו רק לו שיכנס ויסעו. [וכמה נפלא הוא בטחונו של מו"ר שבטוח שלא יארע לו דבר מחמת שנזהר שלא לבייש את אבי הבן].

ולאחר שחזר לא"י נתברר לו שהיה שם ויכוח גדול בין אבי הבן לאמו שאבי הבן היתה לו מחויבות לרב מסוים ואילו האם אמרה שאם לוקח אותו לסנדק היא לא תגיע כלל לברית, ועשו פשרה שיביאו רב מא"י ובכך נפתרה המריבה.

והוסיף מו"ר שבזה לא נגמר הסיפור. דראש ישיבה אחד התקשר אליו שהמשגיח בישיבה רוצה לעזוב, אבל אם הוא יעזוב כל קיום הישיבה בסכנה, וביקש שמו"ר ישכנעו להישאר. ואמר לו מו"ר שאם יש לו סיבות צודקות מה שייר לשכנעו. אך אעפ"כ אמרתי לו מה שאמר לי הגר"ח שלפי

גודל הקושי כך גודל השכר עם כל הסיפור הנ"ל ונשתכנע ע"י כך להישאר בישיבה. עכ"ד כפי שרשמתי סמוך לשמיעתם.

בחודש מרחשון תשע"ג הוצרכתי לקנות איזה כלי לצורכי ביתי, וכשראני המוכר שאלני האם אני הוא זה שהייתי לומד אצל הרב גנחובסקי זצ"ל במוצ"ש. וכשהשבתי בחיוב אמר לי: דע לך שאין אדם כזה בעולם, שהוא לא הכיר את אבי ואמי כלל ואעפ"כ הכניס את ארבעת אחיותי לסמינר הכי חשוב בבני ברק [שבגלל סיבה מסוימת היו קשיים בקבלתם], ובזכות זה נשתדכנו עם משפחות חשובות שלולא זה לא היו מסתכלים עלינו, ורק לאחרונה דאג גם להכניס את בתי לסמינר פלוני.

כבוד הבריות ומסירות נפש לכבד את התורה

בכמה הזדמנויות שהזכיר מו"ר הענין של כבוד הבריות ראו להדיא שהוא מתייחס לאותו אדם שמתבייש מאחרים כשוטה [וכמו כן הורה לן מו"ר לדינא שההיתר של כבוד הבריות הוא רק בסוג בזיון שמפורש בגמ' שדרך אדם להתבזות ממנו ולא בכל מיני אי נעימויות שקיימים לפי הסכמת בני אדם]. וכמה מו"ר חי את הדברים כאשר ראו בהנהגתו שבאמצע השיעור כאשר צריך ספר היה קם והולך בעצמו להביאו [אא"כ התלמיד הקדימו בזריזותו]. ועוד ידועים מעשים רבים כמה ביזה את עצמו כדי לסייע לבני אדם ולא הבאתים כאן מחשש שאנשים שלא הכירוהו יפרשו זאת שלא באופן הראוי.

כמו כן בזכרוננו כאשר עקר רגליו בסוף שמו"ע [בפסיעות של עקב בצד גודל שהיה מקפיד על כך מאד שיהיו באופן זה ממש] והחזן התחיל קדיש והיה צריך להמתין באמירת העושה שלום ועמד מו"ר כפוף [אע"פ שהיה הדבר

משונה] וכך ענה את כל הקדיש ורק לאחר שסיים הש"ץ את אמירת העושה שלום אז סיבב מו"ר עצמו לכל צד ואמר עושה שלום. וכדרכו לא חש על כבודו כלל בשביל עוד דקדוק של לכתחילה בדבר הלכה. [עיין במשנ"ב קכ"ג ס"ק ה' שיש לקצר בתחנונים כדי לומר קדיש וקדושה לאחר עקירת הרגלים].

בשב"ק פרשת בחוקותי הלך מו"ר כמנהגו לשמוע שוב קריאת התורה בבית הכנסת הליגמן והנה הבעל קורא כיון שהיה כהן לא היה יכול לעלות לעליית התוכחה וכיון שאף אחד מבית הכנסת לא התנדב עלה מורי ורבי. וסיפור זה נתפרסם בימי חליו, וכיון שרבים היו סבורים שלא נהג מו"ר כדת במה שעלה על כן הנני להביא את מה שזימן לי הקב"ה לראות [סמוך ונראה להליכתי להספיד את מו"ר] בספר החיים [ספר זכויות פ"ז] לרבינו חיים אחי המהר"ל מפראג בעל ויכוח מים חיים על איסור והיתר להרמ"א שלמד עם הרמ"א בחברותא וז"ל: ונוהגין העולם למנוע לעלות לפני הספר תורה בפרשת התוכחה כי יראים פן תדבק עליו הרעה אשר החזן קורא לפניו מעל ס"ת הזה שאם לא זכה נעשה לו לסם המוות ח"ו. ואומרים שאם החזן הוא תלמיד חכם ואדם חשוב אז יותר סכנה כי קללת תלמיד חכם אפילו על תנאי היא באה. ותוכחת משנה תורה יש יותר למנוע לפי שנאמרה בלשון יחיד ובלשון נוכח כאלו הדברים מגיעים ח"ו כלפי היחיד שעלה לתורה מה שאין כן בתוכחת תורת כהנים שנאמרה בל" רבים. וכבר כתבתי דחלילה שתהא תורת חיים סם המות ומן הטוב לא יצא דבר רע ואם כן התורה שהיא חיינו ואורך ימינו איך תהיה הקללה אל העולה הזה והמברך עליה, אלא שיש כאן קצת נדנוד חשש פן יהא פנקס של זה העולה נבדקת אם קיים את כל דברי התורה אם לאו ומפני חשש נדנוד זה נהגו בכל הקהילות שיש להם אדם מיוחד קבוע הרגיל לעלות ואז אין כאן בזיון התורה כלל, אבל ודאי

אם אין שם אדם המרוצה לעלות חלילה להניח את התורה כך בבזיון רק כל הקודם לעלות הרי זה משובח ויתברך מאדון הברכות. וכן ראיתי במורי הגאון המופלא כמוהר"ר שלמה דאוסטרהא [בעל שו"ת מהרש"ל ויש"ש] זכרוננו לברכה שאם היה שם שום מניעה בעיני הבריות לעלות לא רצה להניח הספר תורה פתוח בבזיון רק קידם הוא ועלה. ושמעתי מפי זקן אחד שראה בקהילת ענווערד כי בשבת של פרשת תוכחה עמדה הספר תורה פתוח בבזיון כמה שעות שלא היה כאן מי שרצה לעלות, והיה שם חכם זקן אחד שאמר תמה אני אם לא תחרב ישיבת קהילה זו. וכן היה כי באותה שנה נתבטל ישיבתה בעונות הרבים. וכל המכבד את התורה גופו יהיה מכובד על הבריות עכ"ל ספר החיים. ומו"ר שכל רז לא אניס לי' בוודאי ידע דבריו ואף אם לא כן רגלי חסידיו ישמור שלא יכשלו.

וכמה כבוד התורה שיש בזה, דהנה בכתובות [ע"ז ע"ב] מבואר שרבי יהושע בן לוי עלה בגופו לגנזי מרומים וכמבואר כל המעשה שם שלקח את סכיניו של מלאך המוות. וכאשר רבי חנינא בר פפא רצה לעשות כן למלאך המוות לא נתן לו רשות ואמר רחב"פ למלאך מדוע לריב"ל נתת רשות ולי אינך נותן הרי קיימתי את כל התורה כולה והשיבו המלאך "מי איכרכת בבעלי ראתן כוותיה". ופירש רש"י דבזה שריב"ל נכרך בבעלי ראתן [שהיתה מחלה קשה ומדבקת עד כדי כך שהאמוראים לא רצו אפילו לאכול מהביצים שהיו בשכונה שהיה שם חולי זה ומכל מקום ריב"ל היה נכרך בהם ועוסק בתורה] הוא מסר את נפשו לכבד את התורה.

והביאור בזה נראה שריב"ל לא הלך ללמד תורה [דאטו הדרך לכרוך ולחבק החברותא והתלמיד בזמן הלימוד] אלא חיבקם ותוך כדי כך עסק בתורה ובזה ריבה את כבוד

התורה שראו כולם כמה כוחה גדול להגן על האדם מן
היסורים.

התבטלותו המופלאה לגדולי הדור

בספר שיר חדש (על שיר השירים להגאון ר' דוב בער טרייוויש
זצ"ל שהיה ראש בי"ד בוילנא בתקופת הגר"א בעמ"ס רביד הזהב עה"ת)
כתב לפרש את המקרא "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי
לך בעקבי הצאן" דהכוונה שאם האדם אינו יודע מי הוא
הת"ח באמת שתוכו כברו (דאשה יפה הוא משל לת"ח,
דבאבות פ"ב מ"ו המשיל ת"ח שאינו לומד לאשה יפה וסרת
טעם), ע"ז קאמר שתבחן אם הוא עניו ושפל רוח ע"י שהולך
בעקבי הצאן וכמו שאמרו עקב ענוה יראת ד'. והיינו שהענוה
והשפלות הם הוכחה ברורה שתוכו כברו עכ"ד.

כמה מופלא היה ביטול דעתו של מו"ר לגדולי חכמי
הדור באופן שלא יתואר. בכל שאלה ובכל חקירה הקפיד
לשמוע דעתם ולבטל דעתו וכמעט שלא הזכיר מהי סברת
עצמו והיה צריך תמיד לברר אצלו ולשאלו מה לרב גופיה
נראה יותר איזה צד בהחקירה.

ומרגלא בפומי' של מו"ר דברי הר"ן בדרשותיו [דרוש
השני] שכתב שכאשר אדם זקוק לברכה מאדם גדול ויכול
ללכת בעצמו ויכול לעשות שליח, שאין לסמוך בזה על הכלל
ששלוחו של אדם כמותו. שאין הדבר כן אלא ילך בעצמו
והטעם מפורש בר"ן שההסתופפות בד' אמות של אדם גדול
חשובה מאד ומועילה להברכה. [וזוה לשונו של הר"ן "וכל זה מורה כי
השפע מוכן למתברך באמצעות המברך והמתפלל, ולזה ראוי שיקרב אליו
במקום או ידבק בו אם אפשר ולכן אמרו כי יצחק העתיר לנוכח אשתו כדי
שיכוון אליה יותר ותשיג שמפני זה יתקן גופה ויוציאנה מתכונת העקרות ויצלח
זה יותר בהיותה קרובה ממנו במקום ולזה העמידה נכחו להקריבה אליו כי אי
אפשר ביותר מזה עודנו עומד לפני ה'" עכ"ל].

עוד היה מייעץ מורי ורבי בכל מיני מצבים נדירים ומיוחדים להשתמש בבגד של אדם גדול ולדוגמא בחור שסטה מן הדרך ולא הועילו כל ההשתדלויות יעץ מו"ר ללכת לאחד הגדולים ולקנות לו כיפה ולהלביש את כיפתו להבחור וכמו כן לבחורה שהיתה בעצבון רוח יעץ מו"ר שתלבש בגד של בחורה שמחה ונמק לן מו"ר את טעמו על פי מש"כ הרן בדרשותיו [דרוש השמיני] שחפץ שנמצא אצל אדם גדול או במקום קדוש הוא מקבל השפעה ממנו ומביא הר"ן הוכחה לדבריו מהמטה של משה רבינו שהקב"ה אמר לקחת דווקא אותו המטה שהיה בידי משה בזמן הסנה. [וע"ש בר"ן שביאר בזה הענין של תפילה על קברי צדיקים דעל גופם של הצדיקים חל השפע האלוקי].

לאחר מאה ועשרים צריך לתת תשובות

כאשר עמדתי להוציא לאור את ספרי "דבר בשם אומרו" על הלכות אמירת דבר בשם אומרו והספר כבר היה מוכן לדפוס בצירוף מכתבו של מורי ורבי, נגשו אלי כמה ת"ח באמרם שיש מקום להסתפק האם מותר להוציאו לאור עולם דכיון שהעולם נכשל בהלכה זו א"כ מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

והצעתי טענתם לפני מורי ורבי הכ"מ. והשיב לי בזה הלשון: אחרי מאה ועשרים כאשר מגיע האדם לבית דין של מעלה שואלים אותו כל מיני שאלות והאדם צריך לענות תשובות ולא תמיד התשובות מקובלות. אבל יש תשובה אחת שמאה אחוז מקובלת והיא כשמשיב הלכתי לאדם גדול ושאלתי וכך הורה לי לעשות על כן הנני מייעץ לפנות לאחד מפוסקי הדור ולהתייעץ עמו [וכך עשיתי כפי שכתבתי בהקדמת הספר, אך שם לא הבאתי שהיה זאת בהדרכת מו"ר וכנ"ל].

בהזדמנות כאשר שאלתי ממנו איזה דבר הלכה והיה פשוט לו להיתר, אמרתי לו אח"כ שראיתי לחכם אחד בספרו שכתב להיפך ומיד אמר שאינו רוצה לחלוק עליו. והוסיף ואמר שבפיוט ידיד נפש אומרים "אלה חמדה לבי" ויש לדייק מדוע לא נקטו לשון זכר אלה חמד לבי ואמר מו"ר שרמז כאן הפייטן שלבו של אדם צריך להיות בבחינת מקבל ולא בבחינת משפיע ונותן. ומו"ר שהיה כמעין המתגבר בחידושו חידוש גדול בכפליים היה לראותו בהנהגה זו.

סיפר מורי ורבי ששאלו את החפץ חיים והחזו"א במה זכה הגרע"א שהגיע לדרגה העצומה שהגיע {שכל התורה נשמרה במעיו כל הקושיות וכל החשבונות כל הסברות וכל הספרים וכל רז לא אניס לי'}. והשיב החפץ חיים שהקב"ה ריחם על הדור ושלח לנו את הרע"א, והחזו"א השיב משום שלא היה גדול בענווה כמותו.

ועיין בפירושו של רבינו ניסים גאון בגליון הגמ' בברכות [דף נ"ו ע"ב] שביאר מה שאמר רב יוסף שאין מראין דילועין בחלום אלא למי שהוא ירא שמים בכל כוחו. שהדלעת זה הפרי הגדול ביותר וככל שגדל יותר הוא משקיע עצמו בחול יותר ויותר וזהו סולמה של יראת ה' הענוה וזה מה שרומזים לאדם בחלום שהוא ירא שמים וגם עניו ושלא יפריד זה מזה כלל.

עוד פירש שם רבינו ניסים גאון שדילועין זה מלשון דלו עיני למרום כלומר שהן בוטחין בו ומצפין אליו ומחכים לטובו עכ"ל. ועל מדת הבטחון והשלמה של מו"ר בכל המצבים כבר כתבנו לעיל ע"ש.

בהזדמנות שאלתי על מי ששכח ותן טל ומטר בברכת השנים שדינו לאומרו בשומע תפילה ושכח גם שם שדינו

לחזור לברכת השנים, מה הדין כשחזר ושכח האם יכול לאומרו בשמע קולנו. והשיבני שיסגור את הסידור באמצע התפילה וילך לשאול את אחד מגדולי הדור. ואח"כ ראיתי שנחלקו בדבר דהגרי"ש אלישיב זצ"ל נקט שצריך לחזור לברכת השנים והגרש"ז אויערבאך זצ"ל הובא בספר הליכות שלמה נקט שיכול לאומרה בשמע קולנו, ולא רצה מו"ר להכניס ראשו בין ההרים.

ויפה אמר אחד מן החכמים שמו"ר היה גאון בתורה, גאון בחסד, וגאון במידות, וגאון עצום ונשגב בלהסתיר את כל הגאונות הללו.

ענוותן ושפל ברך ובורח מן הכבוד בכל כוחו

כמה היה נפלא לראות את מו"ר נכנס לשיעורים כאשר מאות אנשים יושבים ומצפים לבואו, ובדרך קבע היה מחפש דרך עקיפה או נסתרת ללכת בצד הקיר לברוח מה שאפשר מעוד משהו של כבוד.

בהזדמנות אמר לי מו"ר שהכבוד הוא דבר שמזיק לו לאדם ויש להתרחק ממנו ככל האפשר.

וראוי להדגיש ששמנו לב שאצל מו"ר כמות השומעים לא שינתה אף פעם את צורת השיעור דגם במקומות שהיו מאות וגם במקומות שהיו חמשה אנשים הסדר היה באותו הדבר וכמה היה נפלא לראות את מו"ר מגיע לשיעורו הקבוע בביהכ"נ צורטקוב בערבי יום א' שלפעמים היו שם רק שני זקנים שומעים ומו"ר מוסר את השיעור באותה רצינות ונעימות כתמיד.

ומנהגו זה לברוח מן הכבוד בכל כוחותיו כבר נהג כבר מימי צעירותו. כפי שסח לי הגר"י גרינימן שליט"א שזכר לפני

למעלה מארבעים שנה שיבדל לחיים הגר"ד לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקה ניגש ממקום מושבו במזרח לשואלו שאלה וקפץ כנשון נחש ורץ למזרח וחיכה שהגר"ד יחזור לשם, ועמד כעבדא קמי' מרי' שישאלנו.

אחד מחשובי הרבנים פנה למורי ורבי ואמר לו מקובלני מגדולי ישראל שכבר לפני שלושים שנה היה לכם רוח הקודש. תוך כדי דיבור שלף מורי ורבי את מנעלו ואמר הנעל הזו שווה יותר ממני, ואז אמר כיון שנגעתי בנעליים מוכרח אני ליטול ידי, ויצא ליטול ידיו ולא שב למקומו הראשון כדי שלא ימשיך לדבר עמו בענין הנ"ל [מפי תלמידו הגר"א דירנפלד שליט"א].

ומתאימים הדברים על מה שהמליץ מו"ר על הריחוק מהגאווה את המקרא "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב", ופירש דיש לומר דנעל הוא מלשון "גן נעול אחותי כלה" דכלל ישראל כאשר נועלים את עצמם מלעשות מעשים של גאווה ומשאר דברים אסורים ומחשיבים את עצמם לא יותר מהנעליים שהם דורכים עליהם זה מה יפו.

בהנהגות חסידות מיוחדות שנהג היה רגיל לומר לנו שזו צוואה מאבא שלו. ולדוגמא על קפידתו כל יום בתפילת ותיקין, וכן שלא לשתות כלל אפי' כוס מים בביהמ"ד ובהרבה מאוד מהשיעורים שנתלוייתי אליו הציעו לו הגבאים לשתות ולעולם היה מסרב בדרכי נועם והרבה פעמים נימק טעמו שזו צוואה מאביו. כמו כן היה שותה הכוס של קידוש והבדלה בעמידה ונימק טעמו כנ"ל [א. ה. יתכן שחשש מהפסק שלא לצורך בשיעור של יותר מכדי דיבור, שמבואר בשעה"צ סי' ר"ו ס"ק י"ג שמותר לשתות רק משום שספק ברכות להקל. ומה"ט אמר לי מו"ר שבברכת התורה יש להזהר ביותר בזה, וכמו כן לגבי לענות על ברכו שאם עבר שיעור כדי דיבור עדיף שלא לענות כלל]. ועיין במג"א סי' רצ"ו ס"ק ד' כמו כן כאשר הוצרך

בערב שבת לטבול במקוה והמקום הרגיל שהיה הולך היה בשיפוצים שאלני היכן יכול להשיג מקוה קר וחשוך [עיין ראשית חכמה שער האהבה פ' י"א אות ל' שביאר הענין במקוה קר, והענין של חשוך הוא מחשש עמידה בפני הנר ערום. עיין בפסחים קי"ג ע"ב דגורם לנכפות ובמסכת דרך ארץ פי"א איתא שדמו בראשו. ושמעתי מהג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א שבעל דרך אמונה ג"כ מקפיד על ענין זה ופוטר זאת באופן אחר ובחוט שני שבת ח"ד סי' רס"ג ס"ק ד' כתב שנורת פלורוסנט אינה נחשבת נר לענין זה וחוט לוחט יש להסתפק]. כיון שיש לו צוואה מאביו לטבול רק באופן זה [ובס"ד עלה בידנו להשיג לו את מבוקשו]. וכן שלא להיות סנדק בלא טבילה [ובשבת נהג מו"ר כהחזו"א שלא לטבול מחמת כמה חששות, וכאשר הזמנתי אותו להיות סנדק לבני כאשר חל הברית בשבת אמר גם אם יתנו לי מליון דולר לא אשנה ממנהגי שלא להיות סנדק בלא טבילה ובשבת איני טובל. (א. ה. ולא שמעתי ממנו אף פעם פתגם זה על ענין אחר וכשאמר זאת לא היה כאן הגזמה אלא כפשוטו)]. ובאמת גם כאשר היה סנדק בעת חוליו וכיבדוהו בסנדקאות הלך לטבול קודם לכן אע"פ שהיה הדבר כרוך בקושי ובמאמץ רב. כמו כן כאשר בקשוהו להספיד את אחד מידידיו בחדש אלול אמר שיש פלוגתא האם בראש השנה ישנה ההלכה שקודם הרגל ל' יום אין סופדין ויש לו קבלה מאביו להחמיר בזה. וסבור הייתי שכוונתו של מו"ר היתה שהצוה מאביו שבשמים, והגרא"מ גולדבלט שליט"א אמר שאמר לו מו"ר שכוונתו בזה שאביו ציוהו לשמור את התורה והכל בכלל.

בספר החיים לרבינו חיים אחי המהר"ל [ספר זכויות פ"ו] כתב פירוש נפלא מה הוסיף הפסוק במשל "כמטמונים תחפשנה" יותר ממה שאמר קודם לכן "אם תבקשנה ככסף". וז"ל: האדם יראה לעשות המצוה בזריזות ובחשק גדול כדרך שהוא זהיר וזריז לבקש הכסף הנמאס וזהו שנאמר אם תבקשנה ככסף וגו'. וגם לא יכריז את צדקתו ברבים, כדרך המחפש מטמון אחד תחת הקרקע שלא יכריז ענייניו רק עושה דבריו בצנעה ובהיחבא שלא יודע, וזהו שנאמר

וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' עכ"ל. והיינו שלימוד התורה צריך חשק גדול אבל בעונה ולא בהתנשאות שלא יפרסם לכולם את ידיעותיו ורוב חכמתו.

לפני שזכיתי להתקרב למו"ר אמר לי חכם אחד: דע לך כאשר תלך לדבר עם חכם פלוני בדברי תורה הוא יאמר לך כל מה שיש לו בנידון, אבל כאשר תלך לדבר בלימוד עם הגר"א גנחובסקי לא יאמר לך אלא אחת או שתיים מתוך ידיעותיו אבל לעולם תהיה עשיר ממנו בדברים חדשים שלא ידעת עליהם. וברבות השנים נוכחתי לראות כמה צדקו דבריו. וממדת חסדו שמתני לב שהשתדל שכל מי שדיבר אתו בלימוד השתדל שלא ישוב ריקם שתמיד דאג להוסיף איזה מראה מקום או תוספת חקירה או נפ"מ שיצא לדבריו.

מספרים על מהרי"ל דיסקין זצ"ל שהיו רגילים לבוא אליו במועד לבקרו, ויום אחד נפגשו כמה מן המבקרים של אותו היום ושאלו אחד את חבירו איזה חידוש אמר לכם והתברר ששאל את כולם את אותה השאלה, ונתפלאו אטו רק שאלה אחת באמתחתו. אח"כ שאל האחד ומה התשובה שאמר, ונתברר שאמר לכל אחד תשובה אחרת כך שהבינו שאמר ארבע עשרה תירוצים על קושיא אחת. וכמה הדברים ראויים למו"ר שיכול היה לומר למספר אנשים שדברו עמו על אותו נושא לכל אחד דבר אחר באותה הסוגיא.

כאשר אמרו למורי ורבי דבר חידוש, מעולם לא אמר כדרכם של לומדים גם אני כבר שאלתי דבר זה או גם אני חידשתי דבר זה [אע"פ שהרבה דברים השואל היה שואל שאלה שבעצם מקורה ממנו], אלא תמיד נתן הרגשה כאילו מחדשים לו דבר שלא שמע מעולם. [ורק אחר הרבה שנים כבר רכשנו איזה טביעות עין קצת להבחין האם דבר זה חדש לו וגם זה לא היה ברור כל הצורך]. [א.ה. ובטעם הנהגה זו

י"ל גם שרצה ליתן הרגשה טובה לשואל וגם שכיון שיש בדיבור כזה איזה התנשאות שגם הוא חידש כן ומו"ר ברח מזה ומאס בזה על כן לעולם עשה עצמו כאילו לא שמע הדברים מעולם]. גם בכתיבת חידושיו כאשר היו מראים לו את קושייתו באחד מספרי האחרונים כאשר היה רושמים במחברתו היה כותב זאת בשמו של אותו אחרון ולפעמים הגדיל לעשות שהראו לו באחד מספרי זמננו שמביא כן בשמו של מו"ר הכ"מ ואעפ"כ בכתבים ציין זאת בשם אותו הספר והכל לגודל ענוותנותו.

כמו כן אע"פ שהיו לו אלפי תלמידים וחלקם מובהקים ממש שהמשיכו ללמוד אצלו ולדבוק בו הרבה שנים מעולם לא שמעתי ממנו שאמר את המילה תלמיד. והטעם נראה משום שיש בזה איזה רגש של התנשאות שזכה לתלמיד הגון כזה ומו"ר שברח מן הכבוד בכל כוחו נזהר גם מזה. [וכמה הוראת היתר שייך בזה לומר שזהו האחד משמינית שבשמינית המותר]. שוב הראני גיסי הג"ר אליאב ממט שליט"א שהנהגה זו יסודה מהדרכת רבינו עקיבא איגר זצ"ל לבניו כנדפס בהקדמת השו"ת וז"ל: עוד אבקש מבני שי' הלא תראה רבים מהשואלים אשר תדע שלמדו בישיבתי, וכו' אל תכנה מי מהם בשם תלמיד גם לא בלשון נוכחי כי מעודי לא קראתי לאדם תלמיד כי אמרתי מי יודע מי למד יותר ממי וכו' עכ"ל. וכן מובא בתולדות רעק"א שכתבו בניו הגר"א והגר"ש ע"ש. ומורי ורבי הכ"מ שכל ימיו דבק בתורת רע"א מסתברא טובא שזהו מקורו להנהגה זו.

וכמה נאה מה שאמר מקורבו הג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א שחשב לעצמו: הנה כתוב "עשה לך רב" והנה אני מקיים זאת המשנה במו"ר. וכתוב "קנה לך חבר" וגם זה אני מקיים במו"ר. א"כ יש כאן פשט חדש איזה רב כדאי שתעשה

לך תבחר רב כזה שיהיה לך גם לחבר. זו היתה ההרגשה שנתן לתלמידיו אהבת ידידות שאין כדוגמתה.

וכאן ראוי להדגיש שאע"פ שהיתה עם מו"ר הרגשת ידידות היה ג"כ מציאות של מורא רבך ודוגמא לדבר דהנה רבות בשנים נתקשנו מדוע לוקח למו"ר ברכת אבות בתפילת שמונה עשרה בערך שמונה דקות הרי כח הריכוז שלו היה להפליא ומהירות מחשבתו לא ראינו בדומה לה א"כ על מה ולמה לוקח לו כ"כ הרבה זמן ואעפ"כ לא היה לנו התלמידים הקרובים את האומץ לשאול זאת ממנו עד סוף ימיו. (אמנם כשהיה ש"ץ היה מתפלל האבות במהירות אך קצת יותר לאט משאר התפילה).

כמו כן סיפר מו"ר על בעל אפיקי ים שעל ההוראה הראשונה שהורה בעירו חזר בו ולא בוש.

כמו כן שמעתי שאמר מו"ר על מו"צ מסוים שאותו אפשר לשאול בהלכה כיון שידוע להגיד על מה שהוא לא למד שהוא אינו יודע.

כמו כן ידוע על בעל הקהלות יעקב שהחזיק מאד מפסקי בעל להורות נתן זצ"ל וזאת לאחר ששלח את בנו הגר"ח שליט"א לשואלו כמה פעמים. וכאשר שאלו את הגר"ח במה בחנו, אמר ששאלו על כמה שאלות ביו"ד ח"ב והשיב שאינו יודע, וכיון שראה הקהלות יעקב הנהגה זו הסכים בדעתו שהוא ראוי להוראה.

סח לי תלמיד חכם חשוב שזכה לקבל כמה מכתבים ממו"ר לספריו, והתנה עמו מו"ר כדרכו שלא יניח המכתב בראש הספר. והנה המדפיס שהיה ממונה על ההדפסה החליט שאי"ז כבוד התורה והדפיס את דברי מו"ר בתחילה. וכאשר הביא את ספרו למו"ר וראה את הנעשה, לא בא

בטרוניות אלא מיד הלך להראות זאת לרעייתו לעשות עמה
חסד שתשמח שהניחו אותו בתחילת הספר ביחד עם אחד
מגדולי הדור.

מה נאה מה שאמרה הרבנית שתחי' לאורך ימים
ושנים שאם בעלה הרב היה רואה את מסע הלוויה שלו לא
היה מסכים למות [שחלקו לו כבוד גדול כשלושים אלף איש
ובראשם כל גדולי ישראל לחוגיהם].

ושמעתי שבאחד מנסיעותיו של מו"ר אמרה הרבנית
למו"ר טוב שאתה לא הנהג משום שאם היית הנהג לא הייתי
נוסעת איתך כיון שהיית נתקע בכמה דפי גמ' בדרך והשיב
לה מו"ר באמת גם אני לא הייתי נוסע עם עצמי...

ראש ישיבת ברכת התורה הגר"מ לסמן שליט"א אמר
שבשעת ההלוויה של מו"ר הרגיש את הפירוש שנוהגים לומר
בדרך חידוד במשנה "כל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף
אחריו" ושואלים דא"כ מה החילוק בין הרודף אחר הכבוד
לבורח ממנו אלא מבארים שהנפ"מ ביניהם היא שהרודף
לעולם לא ינחל כבוד משא"כ הבורח כל זמן שהוא חי בריחתו
מצלחת אבל כשמת אזי מפסיק הוא לברוח והכבוד משיגו.
[א. ה. ומקור אמרה זו בספרים היא בשם הרה"צ ר' גרשון
חנוך מרדז'ין בעל התכלת והסדרי טהרות. וכן מובא כע"ז
בשם הרבי מקוצק. ויש להוסיף דהכבוד בשעת מיתה הוא
טובה גדולה להנפטר כמובא בשם משמואל בכמה מקומות
(בפרשת ויחי ובפרשת יתרו ובפרשת בא) בשם אביו בעל אבני נזר
זצ"ל].

וזו היתה הרגשת הרבים בשעת הלוויה שכל מי שרק
ראהו פעם אחת או שתיים קלט את נקודת הגדלות והאהבה
שרכש לכל אחד וממילא לא היה צורך להעמיד הסעות חינם

להלויה ולא לבית החיים כדי שיבואו הרבים לחלוק את הכבוד האחרון.

בקשת השלום והבריחה מן המחלוקת

החפץ חיים בספרו זכור למרים [פי"א] כתב בזמן שכלל ישראל אגודים יחד ואין ביניהם שום קנאה ושנאה ותחרות וכל א' חושב בתקנת וטובת חבריו אז הקב"ה שמח בבריאתו וע"ז נאמר ישמח ד' במעשיו...עכ"ל.

לפני שנים רבות כאשר היתה מחלוקת גדולה בין שני תלמידי חכמים שעוררה סערת רוחות גדולה, שאלתי את מורי ורבי זלה"ה: באופן ששני תלמידי חכמים נחלקים זה עם זה וכל הדור כולו נחלקים מחצה על מחצה זה לכאן וזה לכאן, ועומד לו אדם מן הצד ואומר בידוע לי ששני הת"ח שנחלקים כאן הם גדולים יותר ממני בתורה ובמעשים טובים א"כ אני נכנס לענין זה כלל ואינו תומך בשום צד האם מעשיו רצויים או לא.

והשיבני מו"ר דודאי שמעשיו רצויים והוסיף שזו העצה היעוצה והדרך הנכונה בכל מחלוקת שמעורבים בה חכמים שלא ליקרב אליה כלל ולהכריע בין הצדדים [ובשעתו ביקש מו"ר שלא אפרסם הדברים בשמו ולמדתי ממנו כמה זהירות צריך במצבים שכאלו וד"ל].

וכמו כן אמר לי אחד מגדולי תלמידיו הגר"י מנת שליט"א שאמר לו פעם מו"ר תלמד ממני אני הולך לחכם פלוני ומדבר עמו בדברי תורה ואח"כ הנני הולך לחכם השני ומדבר עמו בדברי תורה אע"פ שהם חלוקים בשיטתם וכל הדור מעורב בזה ואינני מתייחס לזה כלל דמה הויכוח הזה נוגע לי שאראה צורך להכריע בו. [א. ה. ואין זה סותר

שכאשר אחד מהם רבו שיעשה מה שרבו אומר לו אפי' נגד רבים שאומרים להיפך, אבל שמחמת כן ידבר רע על הת"ח השני ולקנתרו לא מצאנו שום היתר שבעולם ועיין חזו"א יו"ד ריש הלכות כבוד רבו].

סיפר לי הגראי"ש קרליץ שליט"א שבהזדמנות נתן לו מו"ר זצ"ל עצה, שכאשר שומעים לשון הרע על חוג מסוים, כדאי ללכת לביהמ"ד שלהם ולשבת שם ללמוד כרבע שעה ואז רואים שזה לא בדיוק.

הגר"ח פלאג'י בספרו כף החיים כותב וז"ל: במקום שיש מחלוקת הברכה מסתלקת משם כנודע ואני הגבר ראה עינ"י מיום שעמדתי על דעתי דבכל איש ואיש משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר שהי' ביניהם מחלוקת לא יצאו נקיים מנזקים וחבלות שאירע להם בין בגופן ובין בממונם ר"ל... [ס"א ס"ה].

וכמו כן בכת"י במכתבו של בעל שו"ע הגר"ז לר' משה מיזליש כתב וז"ל: שאלתי ובקשתי לעורר החרטה בלבו הטהור להעביר על מידותיו כמארז"ל כל המעביר על מידותיו וכו' ולעשות זאת למעני ולמען השלום כי אין שלום יוצא מתוך מריבה ח"ו ובפרט ממחלוקת לש"ש אשר רוב הצרות והתלאות הם ממחלוקת לש"ש הרחמן יצילנו ממנה. עכ"ל.

לפני הרבה שנים היה אדם שנהג מאוד שלא כשורה והורו גדולי הדור לצאת להפגנה כנגד ביתו. והייתי באותה שעה אצל מו"ר ואמר אתם צריכים ללכת תלכו אבל אני כיון שיתכן שיצטרכו אותי לגשר בין הצדדים מוכרח אני להיות בשב וא"ת. [ובחזור סיפרנו לו שאחד התלמידי חכמים נידהו ע"י ביתו א"כ לא יוכל מו"ר לעמוד בד' אמותיו ושאל מו"ר מה

היה הנוסח המדויק שאמרו והוברר שלא היה לשון נידוי גמור].

כמה מסר מו"ר את נפשו להשכין שלום במריבות. ובזכרוני על מקרה מסוים שהתייעצתי עמו על השכנת שלום של קרובים במדינת הים שניסיתי לסייע להם, וחודשים רבים אח"כ פעמים רבות היה שואלני מה עם הצמד חמד האם חיים בשלוה. ונפעמתי כמה דאגה יש לו עליהם אע"פ שאינו מכירם כלל וכלל.

וסיפר הגרא"מ גולדבלט שליט"א שבמקרה מסוים של בעיה בשלום בית לא היתה אפשרות לדבר עם הבעל כיון שהיה אדם נכבד ונחשב לת"ח ולא היה שייך לשלוח אותו ליועצים (שעוזרים בזה כנהוג). ואמר מו"ר שאין לדאוג והכל יסתדר. ומה עשה, הלך מו"ר לכמה אנשים שידע שצריכים סיוע בנושא של שלום בית ואמר להם שכדאי להם להתייעץ עם אותו אדם נכבד, ואמר מו"ר דבזה שישפיע על אחרים יושפע גם הוא בעצמו.

הראני אאמו"ר שליט"א לשון נפלא ברמב"ם סוף סדר זמנים וז"ל: היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. עכ"ל. וכמו כן כתב בספר כד הקמח [לרבינו בחיי תלמיד הרשב"א] וז"ל: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום [משלי ג'] פסוק זה בא ללמדנו כי יסוד התורה כולה ועיקרה שלום. עכ"ל. ופירשו שעשיית שלום הוא לאו דוקא כאשר יש מריבה בין שני אנשים אלא שגם האדם בעצמו כוחותיו ומידותיו מריבים זה עם זה ולעשות שלום אצל האדם בעצמו שיעמוד בשלמות זה רק בכח התורה לעשות.

סח לי חכם אחד שמו"ר עמד בתחנה לנסוע לירושלים והיה עמו ת"ח מופלג אחד, ועצר טנדר אחד למו"ר (טרמפ) והציע שיקחם לירושלים ועלו שניהם. וכאשר התחילו בנסיעה התחיל החכם שעלה יחד עם מו"ר בהצעת שאלה בעניני חו"מ ומיד התחיל מו"ר לשאלו על הג'ירפה שבגן החיות היאך נראה לו שהביאו אותה מחו"ל הרי היא גבוהה מאד, ועוד כיו"ב בכל מיני הבלים ודברים בטלים, וכך כל הדרך עד ירושלים. ובהגיעם שאל הת"ח את מו"ר מה היתה פשר הנהגתו זו והשיב שמכיון שאשתו של הנהג שגם הוא לת"ח יחשב נסעה ג"כ ברכב, והיות והדברים העמוקים לא היו לפי השגותיו א"כ כאשר תראה שלא יהיה לבעלה מה להוסיף הרי הוא יזולזל בפניה. ועוד שרצה להראות לה דוגמא שמותר לת"ח לדבר בעוד כל מיני עניינים, משום שידע מו"ר שיש צורך בדבר זה להשכנת השלום.

הדרך להשיב להתרעם כנגדו

עוד רגיל היה לייעץ ולהתנהג בכל ויכוח שמתעורר שלא לעמוד על שלו מיד אלא תמיד לומר לשני דבר ראשון אתה צודק [ולעשות זאת מכל הלב ומתוך הבנה שהשני לפי מצבו מתנהג כך] ורק לאחר מכן יש מקום שיסכים לשמוע גם את הצד השני והיה רגיל לומר שזה בדוק ומנוסה.

ובכמה הזדמנויות ראיתי היאך שאנשים התרעמו על מו"ר בטענה על דבר פלוני או אלמוני והיה רגיל להשתמש בעצה זו, אבל היה עושה זאת מכל הלב והיינו דכאשר היה אומר לשני אתה צודק היה באמת מבין לרוחו שלפי מצבו מבינו שכך מתנהג ורק אח"כ היה מו"ר רומז לו את הצד הנוסף שיש כאן.

עצה לברוח ממחלוקת

בהזדמנות אמר מו"ר שמצא עצה היאך להינצל מהאש המתלקחת בחוצות והטעים זאת במשל נאה שרועה הלך עם כבשיו בשדה והנה הוא רואה אש מתלקחת מרחוק במהירות אדירה הרבה יותר ממרוצת הכבשים, ותמה היאך יצילם. עד שעלה במוחו רעיון, לקח מקל ורץ לאש והדליק על ידה את מקלו ורץ להמשך הגדיש והדליק גם שם את האש ובזה גרם שכאשר הגיעה האש לאותו המקום לא יכלה לעבור הלאה כיון שכבר היה חרוך, ובזה הציל את עדרו כיון שהכבשים נעמדו באותו מקום החרוך. והנמשל הוא שעל ידי אש קודש שידליק האדם בקרבו יגרום שלא יהיה מקום לאש זרה לשכון שם.

[וכאשר הביא מו"ר משל זה באחד הפעמים דן האם שומר שלא חשב על עצה זו יחשב לפושע ויתחייב על הכבשים שנשרפו ודנתי לפני מו"ר בקרקע דהיאך אפשר לתבוע מכל אדם להיות גאון כרבי חיים עוזר עד שנדון שיחשב לפשיעה. אמנם המפקיד אצל גאון כמו"ר זצ"ל מסתבר שיחשב לפשיעה אפי' בכה"ג].

ובהזדמנות נגש אלי צורב אחד ואמר לי היאך אתה מביא פסקים מרב פלוני, הרי רבך אמר שאסור לשואלו בהלכה. וכיון שהיה ברור לי שאין הדברים אמת שלא ראיתי את מו"ר מבזה אדם מעולם, נגשתי למו"ר ושאלתיו עליו ומיד שיבחו עד מאוד וראיתי כמה הדברים מוכחשים שלא אמר מו"ר לא מיני' ולא מקצתי'. ואף כאשר נטה לסמוך על אחד יותר מחבירו מעולם לא התייחס שלא בכבוד לאומר הדברים אלא שאת הדברים עצמם שיבח יותר דברים אלו מאלו. [והמתבונן יראה שזו היתה דרכם של רבותינו הראשונים דגם כאשר מגנים בחזקה אחד את דברי חבירו אינם מגנים את האומר אלא את הדברים מלבד

מקום אחד שמצינו ברש"י סוכה ל"ה ע"ב שרש"י מביא פירוש שתרומה יש לה היתר אכילה ע"י פדיון ורש"י מסיים שהאומר כן רשע הוא וכבר נתקשו המהר"ם חביב ועוד מדוע יצא רש"י בכזו חריפות ונדחקו טובא. ושמעתי בשם הגאון הרב אהרן צוקר (שישלח לו הקב"ה רפו"ש בתושח"י) שמצא חידוש זה בספרו של אחד מכת הקראים שכותב שתרומה טהורה יש לה פדיון ויסד דבריו על גמ' זו ורש"י לא רצה אפי' לנקוב בשמו על כן אמר שמי שמפורסם משמו ביאור זה בגמ' תדעו שהוא אדם רשע ואל תתמה שהיה מפורסם כן בזמנו שהרי חידוש זה נוגע למעשה שהיו סומכים לפדות תרומה טהורה שלהם בשו"פ ורצה רש"י ללמדך שאין ללמוד ממנו כיון שהוא קראי והאמת משמחת].

ומנהגו של מו"ר בשיעוריו באופן תמידי היה שכאשר הזכיר ויכוח בין שנים מחכמי הזמן לא היה מזכיר את שמותיהם. ואמר לן מו"ר טעמו מחשש שמא יזלזלו בהאחד שבדרך כלל לכל אדם יש דעה מסוימת עם מי הוא אוחז וכאשר שומע שחכם פלוני אומר ההיפך הוא מזדלזל בעיניו וכיון שכן לא היה מזכיר מו"ר את שמותיהם כלל ועיקר. [ורק לתלמידיו הקרובים באופן שהכירם וידע שלא יזדלזלו בעיניהם כלל כשיזכיר שמם, היה מגלה לפעמים מי הם האומרים של השמועות].

סיפורי מופת שסיפר מו"ר בגודל מעלת הצדקה

סיפר מורי ורבי על גביר גדול שירד מנכסיו ונהפך לבעל חוב, והגיע לחתם סופר באישון ליל וסיפר לו שפוחד להראות בפני אנשים ולספר את מצבו. ונתן לו החת"ס מיד סכום גדול שהיה מיועד עבור חתונת בתו ואמר לו לכשיהיה לך תחזיר והלה החזיר תוך זמן קצר שנתברכו מאוד עסקיו במעות הללו.

והוסיף מורי ורבי שכמו כן היה אצל גביר גדול בבורו פארק, שביתו לבד שווה סכום עצום ועוד לו ממון רב, ואמר למו"ר האם נראה לך שלעולם כן היה, דע לך שכל רכושי היה סך חמישים אלף דולר והייתי גבאי באיזה חצר והאדמו"ר

אמר לי שיש צדקה דחופה שצריך לשם סכום של חמישים אלף דולר ונתתי את כל רכושי בצ'ק אחד וברכני האדמו"ר שהיכן שאניח את ידי ארויח וכן הוה. ואמר לו מו"ר שלא יפרסם הדבר כיון שלא ירצו לעשות עמו עסקים. [העירני הג"ר שלמה רובינפלד שליט"א ששמע ממו"ר שעובדא זו היתה אצל האדמו"ר מסטמאר בעל הדברי יואל זצוק"ל ולא שהוא היה גבאי אלא שנכנס אליו באותו זמן לעצה או לברכה].

גאונוֹת עִם סִיעֵתא דשְׁמִיא

בהזדמנות סיפר מורי ורבי על רבי יצחק אלחנן זצ"ל שבדרכו בעגלה לרבנות קובנא ביקש מהעגלון שימתין קצת ולמד איזה הלכה בדה"ח הל' קריאת התורה בעיון רב וכשבא לעירו נשאל בדיוק על זה ונשתוממו מגאונוֹתו. ואמר מו"ר שבאמת לא טעו, דכאשר זוכים לכזו סיעתא דשְׁמִיא זה מוכיח על גאונוֹת.

כמו כן אמר מו"ר שסיפר לו מורו ורבו בעל החזון יחזקאל זצ"ל שישב פעם על סיפון האוניה ולמד, והנה הוא מתקשה מאוד בהבנת ענין מסוים. ופתאום העיפה הרוח את הדפים לחמש עשרה דף קדימה והחזירם, וכך הוי שלש פעמים. עד שהבין שיש דברים בגו, וכאשר עיין שם באותו דף שהרוח דפדפה אליו מצא את הבנת הענין.

דימה זאת מו"ר למעשה הנודע שנתווכח הגר"י אייבשיץ זצ"ל עם המלך האם השכל גובר על ההרגל או להיפך [ואמר מו"ר שהויכוח היה בגויים אבל בישראל הכל מודים שהשכל גובר על ההרגל] והמלך הוכיח שההרגל גובר מהחתול שאילף והגר"י הוציא עכבר מקופסת הטבק וההמשך ידוע. ואמר מו"ר דעכבר זה נכנס בבית לקופסא

שלש פעמים ובכל פעם גירשוהו ושוב נכנס והבין שהוא מן השמים כדי להעזר בו.

מורי ורבי זצ"ל ליוה בחור שלקה בנפשו לפסיכיאטר וכאשר הגיע לשם פגש אברך שבא ג"כ לייעוץ, וחשש מו"ר שיתבייש הלה על שראהו במקום זה ואמר לו מו"ר מייד בלחש בבקשה ממך אל תגלה לאיש שראיתני במקום זה.

הגר"א פוזן שליט"א סיפר בשם אביו הגאון רבי יעקב פוזן שליט"א [ישלח לו השי"ת במהרה רפוא"ש] שנזדמן להם להיות יחדיו אצל בעל המנחת יצחק וכיון שהם נוהגים לעשר גם מוצרים שבהכשר הבד"צ של העדה"ח ומצד שני יש בזה פגיעה בכבודו של המנחת יצחק. הם היו במבוכה מה יעשו כאשר יגיש להם דבר מאכל או משקה. ומה עשה מו"ר, כאשר נכנס המנחת יצחק לחדר עם המגש והכוסות רץ מו"ר ולקח המגש מידו באומרו שאי"ז כבוד התורה ומדוע שהרב יטרח, ובדרך נענע את המגש ועי"ז נשפך קצת מהכוסות על המגש והיה להם על מה לעשות את הקריאת שם. [והראני הגר"י גרינימן שליט"א שכיו"ב איתא בירושלמי דמאי פ"ז ששני אמוראים זרקו המאכל אחד לחבירו כדי שיפלו ממנו פירורים ועי"ז היה להם אפשרות לעשות קריאת שם בלא שידע הבעה"ב שחשדוהו על שאינו מעשר פירותיו].

מורי ורבי הכ"מ דרש פעם בשמחת אירוסין ואמר שבתשו' רע"א [קמא סי' נ'] כתב שכאשר עשה הסופר שירטוט בקלף בצורה עקומה, תלוי אם הסופר כתב ג"כ עקום זה כשר, אבל אם השירטוט עקום והכתב ביושר זה פסול. ולמד מזה מו"ר מוסר השכל שלפעמים צריך ללכת עקום כדי להגיע לישרות.

באחד השיעורים הביא מו"ר את פירושו של החתם סופר [הובא בחוט המשולש] על המשנה באבות איזהו חכם הרואה את הנולד וז"ל: ורגיל זקיני הח"ס ז"ל לדקדק למה לא אמרו חז"ל הרואה את הילוד. ואמר לפרש על פי הש"ס בנדרים "הנולדים" משמע עבר ומשמע עתיד אבל "הילודים" עתיד משמע ולא עבר, ע"כ אחז"ל איזהו חכם הרואה את הנולד ולא אמרו הילוד כי החכם דן מן העבר אל העתיד לקחת מוסר השכל עכ"ד.

לפני תקופה כאשר שהה מו"ר בירושלים התעלף ואח"כ העירוהו ולא רצה לספר זאת לרעייתו כלל. והנה מתקשר אדם לביתו שבבני ברק ושאל בשלום הרב והבינה הרבנית מה שהתרחש. והלה הבין שמחמתו זה נודע לה ובא אח"כ לבקש סליחה ממו"ר על העגמת נפש שנסתבבה מחמתו. ומיד אמר לו מו"ר: יישר כח עשית לי טובה, רציתי לבשר לה ולא ידעתי היאך ואתם עשיתם זאת בצורה הכי טובה שיכולה להיות.

[בשעת הכושר שאלתי את מורי ורבי האם היה פעם אצל מרן החזו"א זצ"ל והשיב בחיוב, ואמר שהיה זה כאשר נהיה בן י"ג שנכנס לחזו"א ושאלו אותו מרן נו האם אתה כבר יודע ללמוד דף גמ' והשיב מו"ר שודע בשטחיות ואמר לו החזו"א עלה והצלח].

אהבתו לכל אדם אהבת נפש

מורי ורבי אהב כל אדם מישראל באופן מיוחד ועל כן הרבה שבורי לב מצאו אלו נוחם. וכאשר ראיתי בעיני שכאשר פוגשם מו"ר היו מתקרבים אליו כידידם הגדול והיה לו תמיד בעוצם פקחותו את המילים הנכונות כלפיהם ומאור פניו העצום לשמחם ולעודדם. [והיה איש סודם של הרבה אנשים

בישראל שידעו שאצל מו"ר אין חשש כל שהוא לפליטת פה בשום מצב שבעולם]. ומורי ורבי היה מגדיר זאת כמצות פדיון שבויים דאדם שהוא שבוי בתוך עצמו או בתוך איזה מריבה שמטרידה את כל מחשבתו לפדותו ולהחיותו הוא בגדר פדיון שבויים.

ואחד מהעצות שהיה נותן מורי ורבי הכ"מ להנצל מבן אדם שפוגע בו הוא להכניס בלבו אהבה חזקה בליבו לזה שפוגע בו ולדונו לכף זכות ובזה יסיר את השנאה והביא על כך פירוש שמצא במסכת דרך ארץ שמפרש הקרא ד"ואהבת לרעך כמוך" לא כהפירוש הפשוט לאהוב את חבירו כפי שאוהב את עצמו אלא שבו ברגע שהאדם יכניס בלבו אהבה לחבירו בזה יהיה כמוך שגם החבר יאהב אותו כפי שהוא אוהב את עצמו.

והביא על זה מורי ורבי את המעשה עם הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל בעל נפש החיים שהלך לפדיון שבויים ונתפס ע"י שודדים, וקודם שהרגוהו ביקש לחשוב חמש דקות, ושם ידו על עיניו ואח"כ עזבוהו לנפשו. ושאלוהו תלמידיו מה חשב באותה שעה שעל ידה ניצל, והשיב שהכניס בליבו אהבה עצומה בלבו לראש השודדים ודנו לכף זכות על זה שהגיע למצב כזה ובזה נוצר כמים הפנים לפנים ועזבני לנפשי. ואמר מו"ר שזו עצה בדוקה ומנוסה להסיר קפידות, לדון את השני לפי מצבו ולהבינו ובזה בא הכל על מקומו בשלום. [והראני מקורבו של רבינו הג"ר מנחם הבלין שליט"א שיסוד זה נמצא באוה"ח הק' ריש פרשת ויגש בפי' ע"ד הדרוש ע"ש ותמצא נחת].

והוסיף מו"ר שכל זה מועיל רק באהבה אמיתית דמבואר במסכת קידושין שבאופן שהעבד אוהב את האדון והאדון לא אוהב אותו או להיפך אינו נרצע וקשה היאך יתכן שלא יהיה כמים הפנים לפנים. ויישב מו"ר שבו ברגע שזו

אהבה תלויה בדבר שאוהב בגלל שנותן לו כך וכך זה אינו מחייב שיצור אהבה להיפך שבזה רק אוהב את עצמו על שמקבל ממנו הדברים אבל כאשר אוהב את חברו מצד עצמו בזה זוכה שחבירו ג"כ יאהבנו ועל זה אמר הלל שזה כל התורה כולה על רגל אחת דבזה גם יאהב את הקב"ה ויזכה לכל הטוב.

בספר בין אדם לחבירו כתב וז"ל: ההערצה כלפי הזולת וראית רק הטוב שבכל א' אשר זו מצוה מה"ת, מוסיפין אהבה ותהלה מופרזת לאשר זכה לקיים הלכה זו, ואם תתבונן תראה כי האהובים והנערצים הם תמיד האוהבים והמעריצים עכ"ל.

והנה כמה מסר נפשו מורי ורבי הכ"מ למצוא שידוכים למעוכבי שידוך, והכל עשה שלא על מנת לקבל פרס כלל מתוך אהבה וחמלה. שברגע ובהזדמנות שאמרתי לו שם של בחור מבוגר מיד אמר שכדאי להציעו לפלונית ומיד היה אומר ועושה אך הדגיש שכל זה בתנאי מראש שכל דמי השידוך ילכו אלי ולא אליו.

ומה נפלא היה לראות את מו"ר בהגיעו למסירת השיעורים בישיבת דרומא [לבני דרום אמריקה] אשר שכנה שנים רבות במעלה רחוב יהודה הלוי שהיו שם בחורים ברמות שונות אשר חלק מהם התחילו בלימוד גמרא רק זמן קצר קודם לכן, ומו"ר היה מקרב ומבאר לכל תלמיד שם בישיבה באופן מיוחד שיבינו את הדברים.

וזכיתי להתלוות למו"ר כמה שנים בליל שבועות לשיעור שמסר בישיבת דרומא, באמצע הלילה [שראש הישיבה שלהם רצה לעוררם ולשמחם בשמחת התורה וביקש ממו"ר שימסור להם שיעור]. ומה נפלא היה המראה

היאך שכל אחד מתלמידי הישיבה שם הרגיש כבנו והיו באים לשאול שאלות בפשט הגמ' והתוס' ובהלכה ולהתייעץ וכן היו באים לביתו להתברך בבואם מחו"ל ובחזרתם וכמה קירוב ואהבה נתן לכל אחד מהם.

והנה באחד מלילות חג השבועות היה שיעורו של מורי ורבי במסכת ב"ק [דף ו' ע"א] וכל השיעור נסוב על סיפור שסיפר מורי ורבי שהיה עובדא כאן בעירנו בני ברק שהיה בעל חנות שהניח את סחורתו על גבי המדרכה והיו שם גם אמבטיות לתינוקות וגרם להצר את הדרך לשכנים, ותבעוהו השכנים לדין תורה ופסקו הבי"ד דרשאי להוציא, וכל השכנים קבלו הפסק מלבד שכן אחד שעדיין היה קובל על הראב"ד [בעל חוט שני שליט"א] שפסק לרעתו. והנה יום אחד שיחק בנו בן השנתיים על יד חלון ביתו שבקומה השלישית ומעד מהמעקה ונפל למטה היישר לתוך ערימת אמבטיות של החנות שהיו למטה, העליונה נשברה השניה רק נסדקה והתחתונה נשארה שלימה וגם הילד עצמו ניצל ולא אירע לו כל אוון, ואיצ"ל שהורי הילד נתחרטו חרטה דמעיקרא על קובלנותם שמחמת הדברים שהיו שם לא נחבט ברצפה ונשאר בחיים. ואמר מו"ר דכל זה סיפר לו הרה"צ רבי ישראל רנד שליט"א שמכיר את בעלי המעשה. [ובשיעור דן מו"ר האם יש חיוב לאבי התינוק לשלם על נזקי האמבטיות מדין אבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו והגם שאין רוח מצויה שיפול אבל הנעליים של הילד יש רו"מ שיפילם והוי תחילתו בפשיעה וסופו באונס אך דן מו"ר בשם הגאב"ד הגרי"ט וייס שליט"א שמיד בשמעו העובדא העיר דהנעליים אינן ממונו של האב להמבואר בחו"מ סי' צ"ז סעי' כ"ה שאין בע"ח גובה מכסות אשתו ובניו. אך העירו דלא גרע מהפקירם דחייב מצד אש ואכמ"ל].

הגר"י דויטש שליט"א סיפר שזוכר באיזה כובד ראש התייחס הגר"י אברמסקי זצ"ל בעל חזון יחזקאל להערותיו והארותיו של מו"ר על שיעורו. וזוכר שמנהגו של הגר"י היה שכאשר גמר למסור השיעור בישיבה היה ניגש לרבנית ומספר לה על השיעור שעבר בשלום ומשתף אותה בכל מה שהתרחש. ויום אחד שמע שאומר לה: רייזל, היום אברהם אמר שהשיעור היה פנינה...

עוד שמעתי שסיפר הגר"ח קורנברג זצ"ל שבעל חזון יחזקאל אמר לו יש לי שתי תלמידים רבי אברהם גנחובסקי שהוא למדן אמיתי והגרמ"מ שולזינגר שידע את הש"ס, וכשאמרו כן למו"ר הגיב שחצי מהסיפור לא נכון. [ולא שמעתי ברור את ההמשך על כן אינני ממשיכו ודי בתועלת של תחילתו].

סיפר הגאון הדיין רבי שמואל חיים דומב שליט"א ששמע מחותנו הגאון אב"ד רבי יחיאל וילנסקי זצ"ל שהוריו של מו"ר רצו מאד בצעירותו שיבחן לדיונות ואביו הפעיל בשבילו קשרים שיקבלוהו למבחן על אף גילו הצעיר [שהיה מתחת גיל שלושים] וסיפר לו חמיו שהבוחנים היו הוא והגרש"ש קרליץ זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל, ומו"ר הצליח במבחן יותר מכל הנבחנים והוסיף ששלושתם דברו בהתפעלות עצומה על מו"ר, [והגר"ז ברלין שליט"א סיפר בהספדו שתגובת הגרי"ש היתה אחרי המבחן שאמר "איני יודע מי בחן את מי"] .

וסיפר לו חמיו שאביו של מו"ר פגשו ובקשו שידאג שבנו ישמש כדיין בפועל, ואמר לו חמיו שאמרתי לו דו ווילסט עם מאכן אגליקלעכר און דו מאכסט עם אאומגליקלעכר [ובתרגום ללשוה"ק אתה רוצה לעשותו מאושר והאמת היא שהנך הולך להופכו לאינו מאושר] בהיות ובנך הוא גאון ואת

כל השאלות החמורות יפנו אליו ובהיות והנו אדם טוב לב
מאד יקשה עליו להשתמט מהם.

הגר"ב רימר שליט"א סיפר שחמיו הגריש"א זצ"ל קם
לפני מו"ר בהכנסו אליו.

סיפר הגראי"ש קרליץ שליט"א שמו"ר זצ"ל בצעירותו
[לערך תשל"א] הגיע עם בחור לאביו בעל חוט שני שליט"א
ואמר שהחבר שלו יש לו שאלה ושאל ואחר שיצאו אמר לו
אביו דע לך שזה אינו חברו [זה שבא עמו] זהו תלמידו,
והשאלה איננה של הבחור אלא הוא העמיד לו את השאלה.
והוסיף לו אביו אל תתפלא "זה הוא". ושאל הגרא"י לאביו מי
הוא [שלא הכירו עדיין] והשיבו זה רבי אברהם גנחובסקי
שיודע בכל מקום בתורה.

מנהגו של מורי ורבי לפני כל שיעור שקודם שיצא
מביתו לאמירת השיעור היה מבקש ברכה מרעייתו להצלחה.

קביעות מקום בתפילה

איתא בברכות כל הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם
בעזרו וכשמת אומרים עליו הי חסיד הי עניו וכו'.

מו"ר הכ"מ היה מתפלל בכמה בתי כנסיות אבל בכל
מקום שהתפלל היה לו מקום קבוע היכן לעמוד בתפילתו [גם
בלילות שבת ששנים רבות היה מוזמן בכל ליל שבת לבית
הכנסת אחר בעיר השתדל לעמוד במקום קבוע באותו
ביהכ"נ].

ומספרים שכבר בצעירותו בישיבת סלבודקה הקפיד
על כך, וביום שמחת תורה כאשר הזיזו את כל הספסלים

בשביל ההקפות מדד מו"ר את המקום הקבוע שלו והביא לשם כסא וסטנדר והתפלל שם.

בהזדמנויות רבות היה מייעץ לאנשים לקבוע מקום לתפילתם [כדי להיוושע או שחתן בר מצוה שאלו מה לקבל על עצמו, וכן כסגולה למציאות זיווג הגון, וכן ראיתי שאברך נהיה בן שלושים ושאל למו"ר מה לקבל ע"ע ויעצו על ענין זה]. וגם לנשים המתפללות בביתם היה אומר שתקבענה מקום בביתן ששם תעמודנה להתפלל.

זהירותו שלא להטריח שום אדם

כמה נזהר מורי ורבי כל ימיו שלא להטריח אחרים, ואף כאשר היה צריך ומוכרח לדבר גילה דעתו שלא ניחא לי' בזה, ואף בימיו האחרונים כאשר זכינו לבקרו בבית החולים מיד כשראה אותנו אמר "כמה טרחות אתם טורחים". ובאחת הפעמים כשעמדנו לבקרו בביה"ח שערי צדק בירושלים נודע לנו סמוך ליציאה מבני ברק שמו"ר כבר חזר לביתו לאותו יום וכשבאנו אליו אמרתי לו שכבר עמדנו לנסוע לירושלים לבקר את הרב ושוב נודע לנו שהרב בביתו, וראיתי שנגרמה לו שמחה רבה על כך שלא טרחנו מכיוון שבסוף הביקור [אחר שיצאנו עם מטען של חידושים כדרכו בקודש לצייד את כל הבא ברשותו] אמר העיקר שלא טרחתם לנסוע לירושלים.

והג"ר דב מלר שליט"א סיפר לי שנתלווה עם מו"ר בתענית אסתר לנסיעה בקו 402 לירושלים והיה מו"ר מותש מעייפות כיון שלא ישן בלילה הקודם. והנה הגיע אוטובוס וכולו מלא ועלה מו"ר והנה יושב בחור ולידו מקום ריק, ושאלו מו"ר האם יוכל לשבת ואמר הבחור ששומר את המקום לחברו שיעלה בתחנה הבאה, ואמר מו"ר אתה עושה מצוין שאתה דואג לו. והמשיך מו"ר להיכנס באוטובוס, והנה יושב

אדם ובנו לצידו והציע למו"ר שייקח את הבן על ברכיו ועי"ז יוכל הרב לשבת לצידו, ואמר מו"ר שאינו מוכן בשום אופן. ונעמד מו"ר במדרגות שע"י הדלת האחורית, והנה מגיעים כמה מהיושבים ומציעים את מקומם, ואמר להם מו"ר תרחמו על בן אדם שרוצה ללמוד הרי כאשר אני אשב ארדם מיד.

כמו כן בימי חוליו כאשר הגר"ד לנדו שליט"א רצה לבקרו כמה פעמים והיה מתקשר קודם שרוצה לבוא מיד היה מו"ר דואג שהמצוה תסתיים בטלפון שלא יטרח לבוא אליו ופעם אחת תכננו התלמידים פגישה שיבוא בלא ידיעת מו"ר והנה באותו יום מסיבה מקרית [שקשה לפרטה] הוכרח מו"ר שלא להתפלל במנינו הקבוע אלא לילך לביהכ"נ אחר והנה מו"ר מבקש שיקחוהו לבית הכנסת הגדול וניסו לשכנעו שעדיף שילך לבית הכנסת אחר הסמוך יותר לביתו ששם יש הרבה יותר סיכוי שימצא מנין אך ללא הועיל ונסעו להיכן שמו"ר ביקש ובהגיעם בדיוק נזדמן שם מנין שרצו להתפלל ובגמר התפילה נכנס הגר"ד לנדו מאיזו סיבה לאותו ביהכ"נ ופגשו זה בזה בשמחה ודברו יחדיו וראו תלמידיו שרצון יראיו יעשה וכיון שלא רצה מו"ר להטריח לא יועילו כל תחבולותיהם.

עד היכן ביטול תורה

הייתי נוכח ששאלו את מו"ר על ב' אפשרויות של כולל ללמוד בו, ואמר השואל שבאחד מהם משום הכרת טובה שמחוייב לבעל המוסד שם הוא יוכרח לשוחח עמו לפעמים בדברים שאינם גופי תורה, ואמר מיד מו"ר אטו משום הכרת טובה נתיר גם לאכול כלאי הכרם ובשר בחלב ומאי שנא ביטול תורה מאיסורים אלו.

ואע"פ שאי"צ ראייה לדבר הראתי למו"ר שבתשובת ר' זאביל איגר זצ"ל מבואר יסוד זה. דהנה איתא בסוטה [מ"ט ע"א] רב אחא בר יעקב איטפל ביה ברב יעקב בר ברתיה (ופי' רש"י איטפל גידלו בביתו). כי גדל אמר לו אשקין מיא, אמר לו לאו בריך אנא. והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא (ופי' רש"י גדל גדל אותי ואעפ"כ אין עלי לכבדך כבן).

ומדברי הש"ס הללו כתב החתם סופר בשו"ת [או"ח סי' קס"ד] ללמוד דאע"ג שהפליגו חז"ל בגודל המצוה לגדל יתום בתוך ביתו עד שמעלה עליו הכתוב כאילו ילדו [מגילה דף יג ע"א], וגם כתב הרמ"א בחו"מ [סי' מ"ב סוף סעי' ט"ו] שמי שמגדל יתום בתוך ביתו וכתב עליו בשטר בני, או היתום כתב על המגדלו אבי או אמי, דלא מיקרי מזויף וכשר, דהואיל וגדלוהו ראוי לכתוב כך, [ומקורו מתשובת מיימוני ספר משפטים סי' מ"ח]. {והסמ"ע שם כתב דהוא הדין בקורא לחמותו אמו, והגרע"א אייתי מכנסת הגדולה שמפקפק בדבר}. ומקרא מלא דבר הכתוב סרח בת אשר אע"פ שלא היתה בתו רק בת אשתו אלא שגידלה כבת כמ"ש הרמב"ן בפ' פנחס. מכל מקום היתום אינו בחיוב עשה לכבדו כמפורש בש"ס בסוטה הנ"ל ע"כ דברי החת"ס. (ותשו"ח לידידי הג"ר צבי קריזר שליט"א שהעירני לדבריו בספרו עלי ורדים למגילה דף י"ג, וציין שם עוד לחתם סופר אהע"ז ח"א סי' ע"ו האין לקרותו לתורה ע"ש).

והנה בספר פסקים ותקנות רבי עקיבא איגר [עמוד נ"ט סי' ט"ו, ובהוצאת המאור ח"ה עמו' כ"ט] שהביא תשובה מהגאון ר' זאבל איגר זצ"ל (שהיה בן דודו של הגרע"א אבד"ק ברוינשווייג ובעמ"ס עטרת פז ורמון פרץ ובגרע"א שם בעמו' נ"ב מפליג בשבחו עד מאד ע"ש), שנשאל על דבר יתומה מאב ואם שנתגדלה אצל אפוטרופוס אחד וכעת

עומדת ליכנס לחופה, ובא אחיה הגדול וטוען שהוא רוצה להובילה לחופה, והאפוטרופוס לעומתו טוען דכיון שהוא גידלה מנערותה עד היום הזה הוא רוצה לזכות בכבוד זה.

ומשיב הגאון ר' זאבל איגר דהיות וחיוב כבוד אחיו הגדול הוא מצוה דאורייתא דדרשין לה מקרא דכבד את אביך את לרבות אחיך הגדול כמפורש בכתובות [פ"ג ע"א] ונפסק כן ביו"ד [סי' ר"מ] ואילו לכבד את מי שגידלו אף שמצד היושר צריך להכיר טובה מכל מקום אין שום מצוה נדחית מפניה דמפורש בסוטה [מ"ט ע"א] שאין שום חיוב לכבד את אלו שגידלוהו (וכהוכחת החתם סופר הנ"ל). שהרי הפוסקים למדו מגמרא זו שאין חיוב בכבוד זקנו [בסי' ר"מ סעי' כ"ד ע"ש בביאור הגר"א ובפתחי תשובה], א"כ יש ללמוד מזה אף למגדליו שאין מחויב בכבודם. (והא דמצינו חיוב לכבד את אשת אביו הוא מדרשה שחייב בכבודה אף באופן שלא גידלתו כלל), וכיון שמצות עשה הוא לכבד אחיה הגדול יקוב הדין את ההר ותתן הכלה השושבינות לאחיה להכניסה לחופה כדת משה וישראל עכ"ד.

ובהגהות הגאון ר' נתן גשטטנר זצ"ל העיר מדברי המדרש בשמות רבה [פ"ד ב'] וז"ל: בשעה שאמר לו הקב"ה למשה "ועתה לך ואשלחך אל פרעה", אמר לו רבון העולמים איני יכול מפני שקבלני יתרו ופתח לי ביתו ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתח לחבירו נפשו הוא חייב לו, ולא עוד אלא שכל הפותח פתחו לחבירו חייב בכבודו יותר מאביו ומאמו, עכ"ל הגרנ"ג בהערותיו.

ונראה שאין דברי המדרש סותרים כלל לפסק החת"ס והגר"ר זאבל זצ"ל, דהמדרש דן מצד חיוב הכרת הטוב דליישר מידותיו ודאי צריך יותר לכבד מי שגידלו, אבל במקום שכנגדו

יש מצות עשה דאו' בטלו כל הנך חיובי הנהגה מפני המצוות.
וכפי ששמעתי ממו"ר הכ"מ וכנ"ל.

בהזדמנות שאלתי את מו"ר על הליכה לבריתות על
חשבון זמני הלימוד, ואמר שהעצה להתחמק מה שאפשר.
וסיפר על הגאון מטשעבין זצ"ל שכאשר היה רוצה שיפסיקו
לבטלו היה עושה עצמו נרדם ובזה היה נמלט בחכמה מן
המבטלו. ואמר מו"ר שגם למי שבא להתיעץ על דברים
באמצע הסדר העצה לומר בצורה יפה שמאוד היה שמח
לעזור אבל אם אפשר לדחות לאח"כ והכל בעין יפה ובענות
חן.

כאשר רציתי לברר אצלו על איזה ספר שיש עליו
עוררים ואנשים השקיעו זמן רב על טיבו של המחבר האם
היה אדם כשר והאם כדאי לעיין בספרו ושאלתי למו"ר מה
דעתו בענין. והשיב לי שיש סוגיות קודמות בש"ס שעדיין
דרוש לבררם שהם קודמים לסוגיא זו.

בעצה זו היה מו"ר ג"כ משתמש בכל מיני מצבים. ואחד
מהם סיפרו שעלה פעם לאוטובוס והיה שם רק מקום אחד
ריק ליד יהודי שאינו בריא בנפשו שתפס מקום וחצי, והודיע
למו"ר שיש כאן רק חצי מקום, ואמר לו מו"ר מיד זה בסדר לי
מספיק רבע מקום. ואותו אדם התחיל לפטפט כל מיני
פטפוטי סרק, ומו"ר שומע ומחמיא לדבריו. אח"כ נגשו כמה
אברכים ואמרו למו"ר שאי"ז כבוד התורה וחפצים שיחליף
עמהם מקום, ולא הסכים מו"ר בשום אופן. וכאשר ראה מו"ר
שהלה מגזים בפטפוטיו אמר לו שהוא מאד עייף והוא הולך
לישון ואם יש לו משהו מאד מאד חשוב שיעירנו. ובסיום
הנסיעה חיבקו מו"ר ואמר לו בנעימות כל כך נהייתי לשבת
לידך.

התעניינות בחדשות

החזון איש היה אומר: גם כשמוכרחים לבטל תורה אין לאכול את זה עם כפית אלא עם מזלג שיפול מן החורים קצת ולא במדה גדושה.

ובהזדמנות אמר מורי ורבי הכ"מ שהתעניינות בחדשות צריכה להיות פעם אחת ביום ולא יותר אכן להתעלם לגמרי אמר שאין זה חכמה לטמון את הראש בחול כיון שצריך לדעת על מה להתפלל אבל צריך לעשות לזה גבול ואין זה מאותם דברים השנויים במשנה שאין להם שיעור, והוסיף דכמובן שאסור לזה לפגוע בצלילות הדעת בתורה.

בספר משנת חיים על מס' תענית בהסכמה של אבי המחבר הגאון רבי שרגא פייבל שטינברג זצ"ל (תלמיד מרן החזו"א זצ"ל) כתב בתוך הדברים בזה"ל: ישנם ג' תקופות בחיים, הליכה – עמידה – ישיבה, ולכל התקופות אורבים רשעים חטאים ולצים, וכן בחיי יום יום להחזיק מעמד בכל תקופה ותקופה מגלה לנו דוד מלך ישראל שזה לא ע"י ויכוחים עם הרשעים וכו' אלא רק ע"י בתורת ד' חפצו וכו', הכלל הזה בידי ממו"ר רבן של ישראל בעל חזו"א זצוקללה"ה וסיפר לי שבהיותו צעיר לימים שלמד בביהמ"ד בקוסובה שכל אלה שהתווכחו בלהב ובחריפות עם המתחדשים בביהמ"ד נפלו אח"כ בפח, ולי לא הי' מעניין להתווכח ולהוכיח צדקת דרכנו, רק ישבתי ולמדתי. עכ"ל.

וכזאת ראינו אצל מו"ר שבכל הפרשיות שהסעירו את כל הציבור כולו וגם את הת"ח מו"ר כלל לא מצא עניין להתעסק בזה והתורה שעשועיו בכל עת ובה ובמצוותיה כל חפצו וכלשון החזו"א שכלל לא היה מעניין אותו להתווכח עמם ולא שכפה על עצמו את הדבר.

סיפורים שסיפר מו"ר על הרב מטשעבין בעל הדובב

מישרים זצ"ל

סיפר מורי ורבי הכ"מ, הטשעבינער רב כידוע היה גאון אדיר, מעולם לא הצליחו לסובב אותו, ורק לפעמים לרוב פקחותו היה נותן הרגשה לאחרים כאילו הצליחו לסובבו.

וכן סיפר מו"ר הכ"מ שכל אדם שבא לפניו, תוך זמן קצר ידע את טבעו.

עוד סיפר על גאונותו העצומה שגם בהיותו בסיביר זכר כל ר"ש בטהרות.

וכידוע שהיה בצעירותו עשיר גדול ובבת אחת ירד מנכסיו. ועובדא הכי הוה שהיה סוחר בפחם וסיכם עם אדם א' שהוא יקנה ממנו כמות גדולה וקודם שקיבל הסחורה מדינה אחת סמוכה הייתה צריכה הרבה כסף מזומן והורידה מאד את מחירי הפחם, ואותו אדם אמר לטשיבינער רב שהיות ואמר לו שיקנה ממנו הרי הוא חייב לעמוד בדיבורו.

ומסופר שהטשעבינער רב הסתובב בחדר אנה ואנה שידע שעל פי דין אינו מחוייב ומאידך הוא יפסיד את כל כספו. ואח"כ החליט שמילה זו מילה ועליו לעמוד בדיבורו. וכל העיר שמחה באותה שעה מכיון שידעו שכעת לא יסרב להם להיות רב הקהילה. ולימים שאלו א' ממקורביו איזו תקופה בחייו הוא זוכר יותר לטובה, ואמר שאמנם כעת כולו שקוע בלימוד אך חסר לו את החשק של ההתחלה, דכשהיה מסיים את העסק בפחם היה רץ בהשתוקקות עצומה ללימוד. [וסיים מו"ר שחלק זה יש לנו ג"כ בבין הזמנים שיש חשק מיוחד בשעות שהולכים ללמוד].

עוד סיפר [ואמר מו"ר שהסיפור מוסמך] שאחד הגיע לטשיבינר רב ואמר לו שאמנם הנו"ב היה גאון בחריפות ובקיאות אבל בהבנת פשט הגמ' אני כמו הנו"ב. ענה לו הרב יש שאלה בפוסקים בניקב הטחול האם זה רק כשניקב לאחר שנולדה או שגם נקב בתולדה נחשב לנקב. ושאלו האם יש לו ראייה לזה. וכאשר השיב בשלילה, אמר שהנו"ב נשאל על זה והוא פשט זאת מברכת אשר יצר שמברכים וברא בו נקבים נקבים, והרי נקבי האדם הם בתולדה ואעפ"כ נקראים נקבים. והבין הלה שאפילו פשט בברכת אשר יצר ידע הנו"ב יותר ממנו.

כמו כן הביא בשמו של הגאון מטשעבין דכאשר הגרע"א אומר חידוש ע"פ ראייה יש לפעמים לדון בראייתו אבל כאשר הגרע"א אומר דבר מה מסברא בזה מי יכול לבוא ולדון אחריו הרי כל הדעת תורה האמיתית שלו חידשה סברא זו עכ"ד.

[שמעתי שגם מרבינו החזו"א הביאו כעין זה ובלשון זה שכאשר רע"א כותב בתשובה לבי אומר לי אי אפשר להתווכח אתו, וכאשר שמע זאת מו"ר אמר שבכל תשובות רע"א אין את המילים לבי אומר לי].

סיפר מורי ורבי זצ"ל שבן דודו הג"ר אליהו קרויטווירט שליט"א שהיה המשב"ק של הרב מטשעבין שאל אותו מדוע בשו"ת דובב מישרים [ח"ב] ישנה תשובה לרב עיירה אחת שנולד שם אדם שיש לו לב בצד ימין ושאל היכן יניח תפילין הרי זה לא על לבבך וצריך שיהא שימה כנגד הלב, והרב מטשעבין מפלפל עמו שלכאו' זה תלוי בספיקא דרבי ירמיה בחולין [צ"ב ע"ב] בגיד הנשה של עוף עגיל ובבהמה לא עגיל וכדמצינו בר"ן שדימה זאת לחליצה, ובתוך התשובה מביא ראייה מכל איטר שרואים שיד כהה עדיף על הטעם של על

לבבך. ושאלו מדוע לא הביא מיד את הראי' הפשוטה מכל איטר שמניח בימינו ומה צורך בכל הפלפול הזה. והשיב לו הרב וכי כך היא הדרך לשלוח תשובה לאדם שיגרם לו בושה להראות לו ששאלתו אינה שאלה כלל ולכן הארכתני כדי שלא יגרם חלישות הדעת להשואל. והוסיף מו"ר שרואים שאעפ"כ לא נמנע לגמרי מלכתוב הראיה הפשוטה וכמה שיכל הוא עשה למען הזהירות בכבוד חבירו.

וכמה הדברים מתאימים לדרכו של מו"ר שהיה נזהר שמי ששואל שאלה שלא במקומה שלא להשיבו בצורה שתגרם להשואל חלישות הדעת.

מן השמים הראו שהלכה כמותו

סיפר מורי ורבי הכ"מ ששמע מגבאי בית הכנסת שהספר תורה שלהם נקרע בחוה"מ סוכות במקום התפר כאשר עשו הגבהה, וכיון שנשאר להם רק שני ספרים ובשמחת תורה כידוע מוציאים שלשה הלך לשאול לרב חשוב האם מותר לתופרו בחוה"מ והורה לו לאיסור כיון שיש עוד ספרים, ובשמחת תורה כאשר יאמרו את הרשות לחתן בראשית יגללו את הספר השני לתחילתו. ואותו גבאי לא נהג כדת והלך לשאול עוד רב אחר והורה לו להיתר וכן עשו שתפרו בחוה"מ. והנה ביום הושענא רבה שוב נקרע אותו הספר ובמקום אחר לא בהתפר שבמקום הראשון. ואמר מו"ר שראו בחוש שמשמיא הסכימו שלא נהג הגבאי כשורה. והוסיף מו"ר שאי"ז סתירה להמבואר בב"מ [דף נ"ח ע"ב] שלא בשמים היא, דהתם זה להכריע הלכה כמו מי אבל כאן לאותו גבאי הראו בחוש שהיה לו לנהוג כדברי הראשון ולא ללכת לשאול רב אחר. [ועיין בשש"כ פס"ח הערה ל"א מה

שהביא מכף החיים סי' תקמ"ה ס"ק י"ד ויש לדון האם
הטעמים שם שייכים נמי האידנא].

מתנה טובה יש לי בבית גנזי

מורי ורבי הכ"מ סיפר שרב אחד כשנפרד מבני קהילתו
לעלות לא"י אמר להם הרבה תקנות שיש להם לתקן בעירם
וכדי לחזקם בשמירתם אמר דהנה איתא בשבת [דף י' ע"ב]
"לדעת כי אני ה' מקדשכם" תניא אמר לו הקב"ה למשה
מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקשה ליתנה
לישראל ע"ש. וצריך להבין לשם מה קרא הקב"ה לשבת
מתנה והרי יכול היה לומר גם מקח טוב דומיא דכי לקח טוב
נתתי לכם.

ופירש אותו רב דהנה אדם שימכור לחבירו יהלום יקר
ומיד אחרי שמכר לו הולך הקונה בפניו וזורקו לים לא תהיה
פגיעה בדבר למוכר שכבר קיבל את כספו. משא"כ באופן
שנותן מתנה לחבירו והולך בפניו וזורקה לים הרי זו פגיעה
נוראה שמזלזל במתנתו. וזהו מתנה טובה אני נותן לכם
ותדעו שמי שאינה משמרה הרי הוא פוגע בכבודי.

וסיים אותו רב דרשתו: עד עכשיו נתתם לי משכורת
א"כ לא פגעתם בי כל כך כאשר לא שמעתם את תקנותי
הטובות. אבל דרשה זו שאני דורש לכם עכשיו בחנם אם לא
תשמרו תקנותי הרי אתם פוגעים בי.

לדון לכף זכות

מורי ורבי הביא שהמפרשים רמזו במשנה "הוי דן את
כל האדם לכף זכות" אשר כידוע היא מצוה מה"ת "בצדק
תשפוט עמיתך" דהנה הראשי תיבות של משנה זו הם "הדא

כהלז", "והדא" היינו כמו שאומרים הדא אתתא, "כהלז" היינו שלא ימדוד את האדם שלפניו לפי הכשרונות שלו בעצמו אלא לפי כשרונותיו של חבירו.

כמו כן אמר מו"ר "לא תשנא את אחיך בלבבך" דהיינו השנאה שבין אדם לחבירו נובעת מזה שהוא דן את חבירו לפי הלב שלו בעצמו אבל כאשר ידון את חבירו לפי הלב של חבירו לא יהיה כאן מקום לשנאה כלל.

הזהרו בגחלתן

מורי ורבי סיפר שראה בספר יקר המציאות שחיברו רבי יצחק די לאטש [שהיה רב בזמן הבית יוסף והוא היה אחד הגורמים שספר הזהר התפרסם בעולם והודו לו אח"כ כל חכמי הדור על הטובה שעשה וגם רבינו חיים ויטאל בהקדמה לעץ חיים משבחון] והיה בעירו אחד שנשא את קרובתו שהיתה אסורה עליו מדברי סופרים והרב הנ"ל ביקש ממנו שיגרשנה אבל לא ציית לדבריו ושלח מכתב להבית יוסף שיכתוב לו מכתב שיגרשנה ומובא שם המכתב שהב"י שלח לו ומבקש ממנו שלכבוד התורה והמצוה שיגרשנה אך שוב שלח הרב הנ"ל להב"י שהמכתב לא הועיל ושוב שלח הב"י מכתב בשם כל רבני צפת וגם לזה הוא סירב ושוב שלח הב"י שמזהירו לקיים דבריו וגם לא הועיל ובפעם הרביעית שלח לו הב"י שהוא מזהירו שאם לא יגרשנה בתוך שבוע ימים מרה תהא אחריתו ושלח הרב הנ"ל להב"י שהוא לא שמע לדבריו ובסוף אותו שבוע הוא הלך לעולמו.

צוואת רבינו יהודה החסיד

מורי ורבי כאשר דיבר על הזהירות שצריך לנקוט בדבריו של חד מתקיפי קדמאי בעל ספר חסידים רבינו יהודה

החסיד ז"ל, סיפר שאמר לו בנו של הגר"י אברמסקי זצ"ל בעל החזון יחזקאל שאביו בדק בגיטין של הקהילה בחו"ל והיה לערך חמישים אחוז מאלו שעברו על הצוואה (שהיה שם החתן כחמיו או שם הכלה כחמותה ושאר דברים) אע"פ שאותם שעברו היו אחוז קטן יחסית לעומת תושבי העיר.

עוד סיפר שכמה רבנים התירו בצירוף כמה צירופי שיטות ונימוקים לשאת שני אחים את שתי אחיות או את אחות בעל אחותו (עיין צוואת ריה"ח צוואה כ"ה וצוואה כ"ח) ולא עלה הזיווג יפה וסיפרו זאת למרן החזו"א ואמר אם ריה"ח היה אומר הלכה היה שייך בזה צירופים וסניפים, אבל כאשר הוא נותן עצה שראה ברוח הקודש שהזיווגים הללו לא יעלו יפה מה שייך לעשות צירופים.

והוסיף מו"ר שיש עובדא שראה בעיניו שגביר אחד בנה שני בנינים ובכל אחת מהיחידות הושיב שתיים מבנותיו וכידוע שריה"ח כותב שלא ידורו ב' אחיות יחדיו ובכל בנין מתה אחת האחיות רחמנא ליצלן.

תפילת הדרך

סיפר מורי ורבי שנסע לירושלים אמר תפילת הדרך וכאשר הגיע ל"ותצילני מחיות רעות" התחיל הנהג ללגלג דמה שייך חיות רעות בזמננו. והנה באותה נסיעה קפץ באופן פתאומי כלב גדול לכביש עד שהוכרח הנהג לעשות בלימה כזו שכל הנוסעים נפלו מכסאותיהם עכ"ד. [שמעתי ממנו עובדא זו בר"ח אלול תש"ס].

באיסור קפנדרי' בבית הכנסת ובסוכה

מורי ורבי אמר שיש חידוש נפלא ברי"ץ גיאנות, אמנם לפני שאומרו הוא מבקש שיקיימוהו שאל"כ מוטב שיהיו שוגגין, והוא דכמו שאין עושין קפנדרי' בבית הכנסת כמו כן אין עושין קפנדרי' בסוכה.

ובדין איסור קפנדרי' בבית הכנסת סיפר מורי ורבי דהנה האור שמח [הל' תפילה] כתב לדייק ברמב"ם שעל עשיית קפנדרי' לא מהני אמירת פסוק ואילו המשנ"ב פסק שמהני וסיפר אברך למו"ר שנכנס לבית הכנסת לעשות קפנדרי' וכדי לומר פסוק הוציא ספר מהארון והיה זה ארחות חיים להר"א מלוניל שהוא חד מתקיפי קמאי (והב"י הביא הרבה את דבריו) ונפתח לו שם בהל' בית הכנסת שכותב שגם לעשיית קפנדרי' מהני אמירת פסוק והלך מו"ר לבדוק האם זה כתוב שם ואכן נמצא כדבריו. [ועיין בחו"ב במגילה דף כ"ט שכתב שדברי הכל בו שכתב כהארחות חיים סותרים זא"ז והסיק שם להחמיר כהא"ש]. [והנה שאלני הר"ר שלמה רובינפלד שליט"א שהוא שמע מהרב סיפור זה עליו בעצמו שכאשר היה באמריקה נכנס לבית הכנסת וכנ"ל וא"כ היאך כתבתי שהלך לבדוק והשבתי לו דיתכן שמו"ר רצה להראות לנו את דבריו או שלא רצה לסמוך על מה שראה בתחילה באופן ברור ורצה לבדוק שוב אבל עצם הדבר זכור לי באופן מוחש שהלך לבדוק זאת בביהכ"נ צעירים ברחוב צאנז].

דברי מו"ר על הדברי מלכיאל

מורי ורבי הכ"מ אמר שהכיר את בנו של הדברי מלכיאל ומורי ורבי אמר שהוא היה גאון אדיר ועל כל שאלה ידע לציין מאה מראי מקומות.

בעל יפה עיניים נתבקש לישיבה של מעלה קודם שגמר מלאכתו על מסכת נדה וד' ימים קודם שנדפס הש"ס הביאו להדברי מלכיאל וחיבר במקום על מסכת נדה וקרא לזה עין

יפה ונימק ג' טעמים לשם זה חדא שדומה בשם ליפה עיניים
ב' משה נהג עין יפה ונתן התורה ג' עין יפה זה אחד
מארבעים ונדה זה אחד מארבעים בש"ס כולו [דיחד עם
המסכתות הקטנות יש ארבעים].

הוא הוציא פעם דיבוק על ידי פירוש הגר"א על ספר
יצירה אבל רק ע"י ספר שמדפיסו היו קדושים וצדיקים
דבספר השני לא נזדעזע הדיבוק כלל.

חידונים לילדים [שפיץ שפיל]

מו"ר הכ"מ אמר שעשה פעם חידה לילד בן שבע ואמר
לו שאם ימצא שמוזכר משה רבינו בהגדה של פסח יתן לו
מאה דולר. (ואמר מו"ר שזכר מילדות שכתוב בספרים שאין
מוזכר כלל משה ועל כן כך היה סבור ויש בזה תועלת שהילד
יעבור כמה פעמים על ההגדה) והילד מצא זאת בדברי רבי
יוסי הגלילי "ויאמינו בד' ובמשה עבדו" דמפורש משה. ונתן לו
מו"ר מה שהבטיחו.

ואמר מו"ר שאינו מצטער על המאה דולר שנתן לו כיון
שכבר דיברו עם ההורים שיקנו לו בזה ספרים ויהיה לו מזה
תועלת מרובה, אבל זאת למד מזה שמן השמים הראוהו
שלא עושים משחקי ילדות הכרוכים בתשלום כספי עם ילדים
שאין זה הדרך החינוכית הישרה. [א. ה. בהגדה של פסח של
רבנו סעדיה גאון לא הוזכר המשך הפסוק רק תחילתו וירא
ישראל את היד הגדולה ותו לא. ועיין כלי חמדה בהקדמה
ובספר באר מרים].

סיפר הרב חיים יוסף טורצ'ין שליט"א שבילדותו [כאשר
היה בן ארבע] ניגש למו"ר ואמר לו ווארט על פרשת השבוע.
מו"ר הביע קורת רוח מרובה ושאלו מה הוא רוצה בתמורה

כוס משקה, חתיכת עוגה, או ווארט אחר. הילד העדיף כמובן את אחת מן האפשרויות הראשונות אך התבייש לומר שאינו רוצה ווארט ולכן שתק ולא אמר דבר. מו"ר התכופף אליו באמרו: איני שומע אתה אומר בשקט. אך לאחר רגע עשה כאילו שמע ואמר: אמרת שרוצה אתה ווארט, מגיע לך את שלשתם...

מנהגו בסעודות השבת שהיה עורך עם משפחתו לעשות חידונים לנכדיו ומי שלא היה יודע היה נותן לו רמז ולדוגמא היה שואל איזה דבר מכניסים לפה ולא אוכלים אותו ואעפ"כ מברכים עליו וכשלא ידעו היה אומר שזה עושה טו טו טו...

קודם הבר מצוה לכוון באהבת עולם לברכת התורה

מורי ורבי היה רגיל לומר לנערים שבאו לפניו קודם הבר מצוה לכוון באהבת עולם הראשונה בליל י"ג שנהיו גדולים לצאת ידי ברכת התורה, וכפי שהכריע הגאון מקוז'גלוב בשו"ת ארץ צבי. ואמר לן מו"ר שראה לגדולים אשר בארץ שהיו מזהירים בזה את נער הבר מצוה. ובמכתב שכתב לספרי משברי ים עניני גלגל החוזר בירר מו"ר ענין זה ואמר לי בע"פ שלא חידש הרבה אבל כיון שרצונו לחזק ענין זה על כן בחר לייחד על ענין זה את מכתבו.

וסיפר מו"ר שיום אחד התקיימה בישיבה סעודת בר מצוה לאחד מבני הנדיבים, וקודם הדרשה שאלו מו"ר האם התכוין באהבת עולם כנ"ל והשיב שלא, והמתינו זמן רב עד שמצאו מי שיוציאנו שנית בברכת אהבת עולם. וחששו חלק מהנוכחים שמחמת כן אותו גביר ימעיט את תרומותיו לישיבה אך אדרבה עקב התפעלותו הרבה מדקדוק ההלכה של מו"ר הגביר את תרומותיו לישיבה.

כתב נאה במגילת אסתר

אמרתי למורי ורבי ששמעתי חידוש בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין מצוה להדר לקרוא ממגילה בכתב נאה דגם בקריאת התורה אין ענין בזה ואין זה אלא הידור במצות כתיבת ספר תורה וזהו למי ששייך לו הס"ת עכ"ד.

ואחר ששיבח מורי ורבי את הדברים, אמר שמכל מקום מסתבר שכל נוי של האותיות שיותר ברור ונוח לקרוא בזה יש בזה כן הידור מצוה, דכמו שהגרע"א מבקש מבניו לכתוב את ספרו על דף נאה מפני שמוסיף להקורא כמו כן בקריאת התורה ומגילה שייך סברא זו.

עובדות על הדברי חיים מצאנז

מורי ורבי אמר שראה בספר דרכי חיים שהמשב"ק של הדברי חיים סיפר שיום אחד יצא הדברי חיים מבית המדרש והיה שקוע במחשבות גבוהות, והנה ניגשת אשה בבכי אוי רבי בא חייל ולקח את כל התפוחים שהבאתי לשוק, ומיד השיב לה הדברי חיים כמה טוב עשה החייל שלקח לך את סחורתך ואח"כ אמר למשב"ק שיאמר לה שתבוא לביתו וכשבאה שילם לה את כל שווי התפוחים.

ומבאר שם שטעם הנהגתו היה דאם ישמעו בעיר שהרבי אומר שהחייל של המלך התנהג לא יפה כולם יהיו בסכנה.

ואמר מו"ר שלמדנו מזה יסוד גדול שאדם לא תמיד צריך להשיב מיד לפי מה שהטבע שלו רוצה להשיב אלא תמיד לשקול בשקל הקודש את היוצא מפיו מה רצון ה' שאשיב במקרה זה.

גם הביא מו"ר שאחד הגדולים כאשר הספיד את הדברי חיים מצאנז [והוא בעל הדברי יחזקאל משינאווא זצוק"ל על אביו הדברי חיים] אמר עליו על שלשה דברים העולם עומד על התורה והעבודה וגמילות חסדים ואמר שיתכן שבתורה היה בדור עוד בגדלותו של הדברי חיים וכן בעבודה וכן בגמילות חסדים אבל למצוא שלמות שכזו בכל הג' עמודים ברור לי שהדברי חיים היה חד בדרא בזה. ושפיר אמר תלמידו המובהק והאהוב של רבינו רבי יצחק מאיר וייס שליט"א שראויים הדברים להאמר על מורנו ורבינו עצמו שזכה לשלימות נפלאה שלא נראית לעין בדורנו כלל בכל הנך ג' עמודים יחדיו.

סיפורי מו"ר על בעל אבן האזל

מורי ורבי אמר שמספרים על הגרא"ז מלצר זצ"ל דכאשר יצא פעם אחת מביתו אמר לרבנית שאם יבוא הפועל לבית שלא תסגור הדלת. ואח"כ חזר בו ואמר לה שתעשה כרצונה. וביאר כוונתו דבתחילה חשש להפוסקים שיש איסור יחוד אפי' בבעלה בעיר ושוב חזר בו דחשש שזה יחשב לקינוי ואם תהי' סתירה תיאסר עליו. ואמר מו"ר דבבית הלוי [ח"ב סי' מ'] וכן בגר"ז בקונט' אחרון מבואר שקינוי שלא מתוך החשד לאו שמיה קינוי.

עוד היה חביב למו"ר מה שפירש הגרא"ז בזמירות של שבת "ותינוק ללמדו ספר למנצח בנגינות", וקשה מה השייכות. ופירש דהטעם שמותר לפסוק מחיר לתינוק ללמדו ספר הוא משום למנצח בנגינות כמבואר בנדירים [דף ל"ח] לחד מ"ד שהטעם שמותר ליטול שכר על תורה הוא רק משום פיסוק טעמים.

עצה לתיקון המידות

מורי ורבי הכ"מ אמר שבספר מכתב סופר שחברו הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל [בנו של החתם סופר] בדרוש הראשון [בפרשת כי תצא] מרחיב לפרש שהדרך הרצויה לשבירת המידות הרעות אינה לשוברם ולא להשתמש בהם כלל, אלא לנווט כל מידה ומידה למקום ששם יש מצוה להשתמש בה, וכגון מדת הכעס שישתמש בה לכעוס על עצמו שאינו מדקדק כראוי במצוות וכדו' וכן מדת העזות נגד הרשעים עיין שם בהרחבה.

וסיפר מורי ורבי על עשיר גדול שרכש יהלום נדיר בגודלו וביופיו, ולימים ביקש ממנו ידידו האם יכול לראותו וכאשר הוציאו מן הכספת מרוב האור שהבהיק מן היהלום נבהל והיהלום נפל לארץ ונסדק. והלך עמו לטובי האומנים ואמרו שאין תקנה רק לחותכו לשנים וללטשם שזה הפסד עצום עד מאוד.

ואמר לו ידידו בצר לו שאולי נפנה לרב העיר וכשבאו ביקש הרב לראות את היהלום ושאל את הבעלים היאך שמו והשיב דניאל. ואמר לו שהחריץ יכול לשמש כגג הד' ויקח אומן גדול ויחרוט את שמו על היהלום [וצריך לזה אומן גדול שלא ישבר וגם שיהי' ניכר] ובזה גרם שהוסיף עוד יותר על שוויותו הקודמת. והעשיר רצה ליתן לו שכר רב על מעשהו ואמר לו שאינו רוצה לקחת ואם רוצה ליתן לו שיתן לתורה שהיא החכימה אותי ליתן לך עצה זו. וכל שנה היה עושה העשיר סעודה לבני משפחתו ומראה את היהלום לבני משפחתו, ומזרזם לתמוך בתורה שעל ידה ניצל היהלום שלו שהיה עיקר רכושו. [ועיין בסידור הגר"א אשי ישראל עה"פ ומחבש לעצבותם שהביא משל זה מהיוסף לקח הגר"א והמלבי"ם].

[ודן מו"ר בעובדא זו האם היה חיוב ליתן לאותו רב ממון על עצתו שהרי עי"ז הרוויח ממון רב. ואמר מו"ר שאף אם הדרך בעולם ליקח על זה ממון מכיון שאין דרך הרבנים לקחת ולבקש על זה אינו יכול לתובעו].

סגולה בדוקה לישועות גדולות

בכמה הזדמנויות שמענו ממו"ר שסגולה טובה לעבור את היום בהצלחה ולישועות גדולות שעוד קודם שמוריד האדם את רגליו מהמיטה שיחשוב שרוצה שכל מעשיו במשך היום יהיו קדש לעבוד את ה' ולתקן מידותיו, והחלטה זו בתחילת היום כוחה רב להשפיע לטובה ולגרום לסייעתא דשמיא עכ"ד.

ובאחד מלילות השבת הרחיב בענין מו"ר ואמר שכל הבריאה השמים והארץ והעצים הכל הבל הבלים והכל בשביל עבודת ה' בלחוד שזהו תכלית כל היקום וסיפר מו"ר שאדם אחד בא אליו ותינה בפניו את צערו על שכל היום הוא טרוד בהרהורים זרים וטרדות. ונתן לו מו"ר עצה זו שלא ירד לקרקע העולם הזה מן המיטה עד שיקדש את ידיו קודם לכן וראה בזה אותו האדם ישועות גדולות. ואמר מו"ר שאע"פ ששורש ענין זה הוא על פי קבלה כמובא במשנ"ב מכל מקום יש לזה יסוד גדול בנגלה לחשוב כן בתחילת היום שכל עניני הגשמיות הם לצורך הרוחניות וזה מסייע לאדם כל היום כולו.

והוסיף מו"ר שזה רמוז בקרא "ראשית עריסותיכם תרימו תרומה לה" דעריסותיכם הוא מלשון עריסה והיינו שבראשית הקימה מהעריסה תהיה מחשבתו של האדם להרים תרומה לה' בכל מעשיו. וסיים מו"ר שזה בדוק ומנוסה שבאופן זה מתלזה המחשבה עם האדם כל היום כולו. [א. ה. ואשרי מי שנאה דורש ונאה מקיים וראינו מקצת סודו].

ויסוד לסגולה זו הראני הגרב"צ סוקולובסקי שליט"א שכן הוא בכתר ראש [שנדפס בסידור הגר"א באות ע"א] וז"ל: אמר רבינו דבר מנוסה, כשישכים האדם בבוקר ויקבל עליו ביום ההוא עול תורה באמת ובלב תמים היינו שיגמור בלבו שלא ישמע לשום דבר ולא יבטלנו שום טרדא, אז יסורו ממנו הבטולים ובוודאי יצליח ביום ההוא בתורה וכפי תוקף קבלת עול התורה בבוקר וכפי חיזוק ההסכמה כן יעזרהו השם בו ביום וכן יסורו הטרדות ממנו.

חינוך לתיקון המידות

באחד מהשיעורים בירחי כלה סיפר מורי ורבי סיפור נפלא ששמע מבעל המעשה עצמו שכיום הוא ת"ח חשוב ומוכשר גדול שכאשר היה בן י"ד שנים בא אליו חבר ואמר לו בא ואלמד אותך לנהוג ונתן לו לנהוג במכונת, והנה הוא רואה בנסיעתו את רבו ומיד עצר את הרכב ושאל את רבו האם אתה רוצה להצטרף ושוב הוא תפס את עצמו מה עשיתי הרי הוא ודאי יספר זאת לאבי ועל כן מיד כשבא לביתו נתכסה בשמיכה ועשה עצמו כישן כשבליבו פחד מן הבאות, והנה להפתעתו בקומו בבוקר אמר לו אביו: בני זה מסוכן אל תעשה דברים כאלו, ותו לא, ואבן נגולה מעל לבו שלא נענש כל כך. והנה לאחר כמה חודשים התקיים מבחן פומבי בתלמוד תורה ושאלו שאלה חזקה את אחד התלמידים והלה לא ידע להשיב, והנער הנ"ל שהיה מוכשר השיב, והיה ניכר מבין ריסי עיניו שהוא שמח על זה שידע יותר מחבירו. וכאשר הגיע לביתו נתן לו אביו שתי סטירות לחי שהניעו את אמות הסיפים. ושאל הנער את אביו [ברוב כשרונו]: היתכן אבא שבמקרה שנהגתי ברכב וסיכנתי את חיי דברת אלי כל כך יפה וחינכת אותי במקל נועם, ועכשיו אתה מכה אותי כל כך ומחנכני במקל חובלים, על מה הם השינויים הללו. ענה לו

אביו: מדוע אינך מבין, על השטויות שעשית כשסיכנת את עצמך הרי כשתגדל תבין לבד שלא עשית כהוגן, על כן איני צריך להכותך על זה. אבל על מידות רעות שהנך שמח לאיד חברך על זה צריך לעבוד מקטנות, ואם לא משרשים את אותם מידות רעות בתחילת הדרך קשה אח"כ לעבוד ולתקנם. וסיים בעל המעשה שדברי אביו מלווים אותו כל החיים שעל המידות צריך לעבוד ולעבוד בלא הרף כלל וכלל.

להקדים את ההולך עם ספר בידו

מו"ר הכ"מ הקפיד באופן מיוחד כאשר הולך עם אדם ויש לו ספר בידו שיכנס לפניו וגם כאשר היה הלה הולך עם שקית וחשש שיש שם ספרים היה תמיד מקדימו. ואפי' לתלמידיו לא נתן לכבדו באופן שהיה בידם שקית וחשש שיש שם ספרים ובמקרים שהתעקשו היה לוקח את השקית מידם ונכנס ראשון.

בספר מעשה איש [ח"ב עמוד סב] הובא משמו של מורי ורבי שסיפר: אחד הלך ברחובה של בני ברק לצדו של רבינו [החזו"א] וספר חזון איש בידו כשהגיעו על יד פתח ביתו של רבינו שאל הלה עתה שספר חזון איש בידי מי יכנס ראשון אני עם הספר או החזו"א. רבינו חיך ואמר לו שאלה כזו מתאים לה להימצא בירושלמי עכ"ד.

עצתו לזקן המדוכא ביסורים

יהודי זקן וגלמוד ללא אשה וילדים שגר בשכירות כאן בבני ברק באחרית ימיו היה מר נפש עד מאד, וכיון שגם לקרוא היה קשה לו ולשמוע שיעורים כבר ג"כ לא היה לו חשק היה יושב ובטל שעות רבות וכאשר באתי לבקרו מידי שבת היה מתאונן בפני למה לי חיים למה לי חיים וביקש

ממני תיגש לאדם חכם כאן בעירנו ותתייעץ עבורי במה אוכל להעביר את השעות שלא אשב בטל כל היום. והתייעצתי עם מו"ר הכ"מ ומיד אמר שצריך לדאוג לדבר עם כמה מוסדות חסד שהוא יהיה הכתובת שיתקשרו אליו לבקש ממנו ברכות ודבר זה ישיב את רוחו שמעודד אנשים אחרים. [וכנראה שסבר מו"ר שאין כאן מקח טעות כיון שיהודי במצב כזה שמברך ומבקש הברכה הרי מחייו בבקשה זו זה לבד כבר סיבה שהברכה תתקיים. עוד יתכן שסבור היה מו"ר שבאמת אותו אדם היה בדרגה מיוחדת שברכותיו יפעלו כיון שהיה בעל יסורים גדול].

כל החיים זה עשה דוחה ל"ת

מורי ורבי אמר באחד משיעוריו בסוגיית עשה דוחה לא תעשה "כל החיים זה עשה דוחה לא תעשה" ופירש דבריו לדוגמא באמצע הלימוד מבקשים ממנו להצטרף למנין והמבקש הוא שכנו וכתוב המקרב את שכניו [א.ה. עיין יבמות ס"ב ע"ב האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו] עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה. מה צריך לעשות האם לדחות את הלימוד או לא ונלמד מעדל"ת שבאפשר לקיים שניהם מקיימים על כן מה צריך לעשות לומר לשכנו אל תדאג אני אדאג לך לאדם שיבוא ואם לא מוצא שילך לשכור לו בכסף מי שיבוא עכשיו להתפלל עמו והוא עצמו יחזור לתלמודו. [א. ה. כמה חידוש יש בדוגמא זו להמתבונן].

ולראות כמה מו"ר חי את הדברים הנ"ל סיפר שכנו הגר"ש בן שלמה שליט"א שבתו [בת השנתיים וחצי] היתה צריכה נעלי לק לבנות במידה מסוימת לצורך התחפושת שלה וכיון שאצל מו"ר הרגישו כולם שהם כשכנים מן המנין [גם לבקש בצלים וכדו'], וגם הקטנים שחזרו מהגן להראות להם עבודתם, וכן היה עולה עם רעייתו לכל השכנים לבושים בבגדי שבת בערב יוה"כ לאחל גוט יאר לכל השכנים] על כן

כשדברה רעייתי עם הרבנית היא סיפרה לה שכעת היא צריכה נעליים אלו לתחפושת. והנה מו"ר שמע בקשתה מן החדר הצדדי ומיד התחיל לעשות מסע בירורים עד שהגיע שאפשר להשיג זאת אצל משפחת גרוכובסקי שגרים בבנין הסמוך דכל מה שיכל לסייע עשה מיד ועל אף שרצו להניאו מזה [שהשכנה ביקשה שלא יטרח עבודה] אבל ללא הועיל. ובכל המקרים האלו והדומה להם הרגישו עקשנות יתירה שהיה נחשב כמו לקחת מאדם אחר את צרור כספו שלא בקלות מסכים האדם לכך כמובן.

והמליץ על זה מו"ר את המקרא במשלי שנוהגים לזמרו בליל שבת "דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה" דעל ידי שדרשה מצמר ופשתים את ההלכה של עשה דוחה ל"ת [כמבואר ביבמות ס"ב דדין עדל"ת נלמד מהסמיכות של איסור כלאים למצות ציצית] ממילא ותעש בחפץ כפיה כל מעשיה יעשו ביושר ובשמחה. [א. ה. ועיין בטעמא דקרא שג"כ פי' שזה רומז לעדל"ת והסיום ותעש בחפץ כפיה מפרש שרומז להמבואר בכתובות דף מ' דאי אמרה לא בעינא ליתא לעשה כלל והיינו שכאשר אינה חפצה אין את ההלכה של עדל"ת].

מורי ורבי אמר שהלובש כלאים בציצית צריך להיזהר שלא יניח את הטלית על ראשו בלחוד, דכיון שלא נקרא עיטוף נמצא שעובר באיסור כלאים בלא קיום עשה שידחהו אלא יקפיד לכסות גם את גופו [ואף לשיטת ר"ת בחולין ק"י דהוה הותרה, הרי כבר כתבו התוס' שם בסו"ד דרק דרך לבישה מותר וכדחזינן שבגדי כהונה מנגד ראשיהם אסור] ודן מו"ר היאך הכה"ג לבש את האבנט הרי בתחילת לבישתו במקצת קמא ליכא קיום.

שמא יטה בחשמל

כנודע מו"ר נהג בהלכה כשיטת מרן החזו"א זצ"ל ועל כן היה חושש לשמא יטה גם בחשמל [דס"ל דהלא פלוג שייך גם בחשמל דידן] ועל כן לא היה קורא בספר בליל שבת כאשר לא היה שומר. וכמה פעמים ביקשני מו"ר שאשב לצידו בקבלת שבת, והיה מניח את שולי חליפתו שהיה לבוש בה על הספסל כדי שאשב ע"ז ובזה הריני שומר שלא יטה ויכל להסתכל בסידור [וכאשר הגיע לבמה מדליקין אמר שא"צ יותר כמפורש בהלכה] וכמו כן היה מבקש מהגבאי שיהיה שומר עליו כאשר מסתכל על שעון הקיר לידע השעה.

זהירותו במלאכת בורר

באחד מלילות השבת שבא לביהכ"נ למסור שיעור ורצה סידור לומר קבלת שבת הלכתי לארון הספרים והבאתי לו, והנה בטעות כאשר הנחתיו לפניו ראיתי שא"צ הנוסח המתאים ובקשתי להחליפו, והתעקש מו"ר שאשאיר הסידור הזה בדווקא ובאותו הרגע לא הבנתי סיבת התעקשותו, ושוב נתברר לי טעמו דמו"ר החמיר שבשבת כאשר הוציא ספר מהארון וראה שאין זה הספר המתאים שהיה מעיין בו, וטעמו מחשש מלאכת בורר של פסולת מתוך אוכל וכיון שלא רצה להכשילני אפי' בחומרא זו על כן לא נתנני ללכת להביא סידור אחר.

עוד אמר מו"ר שיש ליזהר מלהוריד את המדבקה שעל החלות בשבת אפי' כאשר מוריד את זה עם קצת חלה. והטעם דכמו שכתב החזו"א שלקחת את הזבוב עם קצת מהמרק זה לא מהני להציל מאיסור הברירה כיון שהמרק שבצלחת נברר מהזבוב כמו כן כאן שאר החלה נבררת מהמדבקה ודברי החזו"א שדבר צף לא שייך בו תערובת לא

שייכים כאן [עכ"פ כלפי אותה הפרוסה שצריך להיזהר שלא לנגוס את החלה עם המדבקה והבן] ממילא ראוי להחמיר להוציא רק את החלה מהמדבקה ולא להיפך.

דברי תורה פרין ורבין

מרגלא בפומי' של מו"ר שהתועלת במסירת דברי תורה לאחרים אינו דווקא כדי שהשומעים יקבלו דבריו אלא דגם כאשר יאמרו להיפך מדבריו גם זו תועלת מרובה וכתב זאת מו"ר גם בהקדמת ספרו "בר אלמוגים" [שי"ל אי"ה בקרוב] וז"ל: וצלחה בידם העתקה לשמחת לבבי שמא יביאון הדברים תועלת ואף אם יתברר להלומד הפכם גם זו רבת התועלת. עכ"ל.

ובאחת הפעמים המליץ על זה מו"ר את דברי חז"ל במסכת חגיגה [דף ג' ע"ב] דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין ואמר מו"ר כאשר אדם אומר דברי תורה ומסופק האם הם נכונים או לא יש סימן לדבר שיבדוק האם הם פרין ורבין שאם זה מעורר לדון בזה עוד כהנה וכהנה סימן שזה דברי תורה אבל כאשר זה עומד לעצמו ואינו פרה ורבה זה טעון בדיקה.

דברים שבכתב אי אתה רשאי...

הקפיד מו"ר זצ"ל באופן מיוחד שלא לומר איזה פסוק מהמקרא או בנ"ך בעל פה, משום "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ", והיה כהרף עין משנה את הפסוק. והרבה פעמים היו מתקנים אותו שסבורים שהתבלבל, ומו"ר כאילו לא שם לב לזה כלל.

וראוי להדגיש שאצל מו"ר היה הדבר כהרף עין ולא גרם לביטול תורה כלל מצד השומעים ואין מזה הכרח שכל אחד יכול ללמוד ממנו חומרא זו. [ועיין במשנ"ב סי' מ"ט סק"ג שכתב דמפני כבוד הציבור אפשר שיש להקל, אך מו"ר לא רצה לסמוך על קולא זו, ועיין בהקדמת הבית הלוי (לשו"ת בתחילת ההקדמה) שמה"ט יש הרבה פסוקים בגמ' בשינוי מהמקרא כיון שהחכם הדורש היה משנה הפסוק כדי שלא לומר בע"פ. ועיין במעילה י"ז ע"א מעקימת שפתיך ניכר שת"ח אתה וביוסף דעת שם פירש משום שלא אמר ג' מילים בפסוק אחד בע"פ דומיא דשרטוט, ועיין בכף החיים סי' מ"ט סק"א שדן דמשום ביטול תורה יש להקל ועיין בפסקי תשובות שהרחיב בענין זה].

תיקון חצות

מו"ר הקפיד לומר בלילות תיקון חצות [כמבואר במשנ"ב סי' א' ס"ק ט'] והיה עושה כן בישיבה על שרפרף ואפי' בימי חליו הקפיד על כך מו"ר אע"פ שהיה כרוך הדבר בקושי רב.

וראוי להדגיש שאע"פ שלמדנו עם מו"ר שנים רבות והרבה פעמים גם לאחר חצות הלילה מכל מקום בחייו לא ידענו כלל שנהג כן כיון שמו"ר הסתיר בגאונותו כל דבר שיכול להביא קצת יוהרה ורק לאחר פטירתו העידו לי על כך ב' עדים נאמנים שבאחד מן הימים זה נודע להם באופן שלא הצליח להסתיר זאת מהם.

הוכחה בדרך כבוד ובחכמה

שאלתי את מו"ר זצ"ל כאשר הנני לומד עם חברותא והוא חוכך בשערו האם הנני מחויב להוכיחו על כך. והשיב שחייבים להעיר לו אבל בדרך כבוד. (ואינני זוכר הלשון שאמר לי באותה העת).

וסיפרו על מו"ר שראה לאחד מתלמידיו שנגע במנעליו באמצע הלימוד והעיר לו בזה"ל: כשאני הייתי צעיר גם נגעתי

במנעלי ואמר לי מו"ר אתה צריך ליטול ידיים וכשיהיו לך תלמידים תגיד להם ג"כ ליטול ידיים כשיגעו במנעליהם, וגם לך הנני אומר שכאשר יהיו לך תלמידים תאמר להם ג"כ שיטלו ידיים כאשר יגעו במנעליהם ושיאמר להם את זה ג"כ בדרך כבוד כנ"ל.

וסיפר מקורבו הג"ר ארי' לייב בן יעקב שליט"א. כאשר היה רואה מו"ר שני ילדים שמכים זה את זה [כן עשה כשראה כן אצל ילדים ברחוב וכן אצל נכדיו שיחיו] היה ניגש אליהם ואמר בזה הלשון "אתם יכולים להרביץ ובכל הכח בלי רחם אבל כל אחד לעצמו ולא לחבירו". וכששמע זאת הגר"ד לנדו שליט"א כשבא לנחם אמר שודאי שקדמה מחשבה מרובה לעשייה זו האם הוא באמת מחויב במצות תוכחה לילדים אלו ורק לאחר שהוכרע אצלו שכדאי לעשות כן והחליט באיזו צורה לעשות כן.

עוד סיפר שכאשר נסע עמו במונית והנהג מונית דרש בתחילת הדרך שרוצה שלושים ₪ ומו"ר ידע שהנסיעה לא שווה יותר מעשרים ₪ כאשר נתן לו מו"ר בסיום הנסיעה את התשלום אמר לו בזה הלשון "דע לך שנסיעה כזו אצל נהג מונית אחר שווה עשרים אבל נהג מיוחד כמוך מגיע לו שלושים".

אחד מקרוביו של מו"ר ברך על הציצית ואמר בְּציצית בניקוד פתח במקום בְּציצית בניקוד שווא ורצה מו"ר ללמדו שבמג"א ומשנ"ב [ס"ק ה'] כתוב לומר בסגול ואמר לו בזה"ל גם אני הרבה שנים הייתי מברך כמוך עד שנגלה לעיני דברי המג"א שיש לנקד בסגול.

ילד אחד ברוב חוצפתו אמר למו"ר "אתה חצוף" מו"ר חשב לרגע ואח"כ אמר לו אולי אתה צודק...

הנהגות במצות תפילין

שאלתי את מו"ר זצ"ל שיש לי חששות בהנחת תפילין של יד שאיני מניח על המקום הראוי שקשה לכוין ואמר לי מו"ר שהוא עצמו גם יש לו חששות בזה ועל כן נוהג שקודם שמסיר התפילין של יד מידו מזיזם על היד עצמה לכל הכיוונים ובזה נמצא שברגע אחד ודאי קיים המצוה כהלכתה.

עוד סיפר מקורבו הגר"ש אלטמן שליט"א שהקפיד בצבע לתפילין שלא יהיה תחת המטה או מקום שישנים בו מחשש שאי"ז מן המותר בפוך ואף שמעיקר הדין שרי וכדהתיר השבות יעקב באתרוג שתחת המטה לעצמו החמיר.

רקידה בקידוש לבנה

באחד ממוצאי השבת למדנו בביתו של מקורבו ואהובו הג"ר משה פכטהלט שליט"א ובאמצע אמר מו"ר שצריך לעשות קידוש לבנה ויצאנו למרפסת וקידש הלבנה, אח"כ אמר שצריך לרקוד [כמפורש ברמ"א] ונתן לנו יד ועשינו מעגל והסתובב מו"ר כמה סיבובים בלא ניגון ובלא שירה וראיתי חידוש שגם זה נחשב לרקידה.

במוצאי יוה"כ האחרון לחיינו שמעתי שרצה לעשות קידוש לבנה וכבר לא היה יכול מו"ר אפי' לרדת מהמטה לכסא גלגלים וקרבוהו לחלון ואחר חיפוש רב מצאו את הלבנה באיזה חלון קטן שהיה בחדר וקידש מו"ר הלבנה ואח"כ אמר שרוצה לרקוד ושאלוהו מדוע ואמר הרי קידשתי את הלבנה וכתוב שצריך לרקוד ונתנו לו יד ורקדו והיה מו"ר בשמחה רבה ועצומה באותה העת.

יהלומים על הדף

אחד שהתחיל בלימוד הגמ' ונתקשה בלימודו זכה בתקופה זו להצטרף ללימוד המשותף אצל מו"ר זצ"ל ושאלו היאך יוכל לקבל יותר טעם בלימוד והשיב לו מו"ר שבכל דף גמ' יש יהלומים והם הנקודות של רע"א שהם דומים לצורת יהלום ובכל פעם שרואה יהלום כזה שיעיין בהערה או בספר שהגרע"א מציין אליו ודבר זה יוסיף לו טעם בלימוד ואמר אותו אדם שכיום הוא ת"ח מובהק שמקרב רחוקים שעד היום כשרואה את היהלומים הוא נזכר במו"ר ומעיין ברע"א וזה לו למשיב נפש.

סגולה להנצל מהיצר הרע

בשל"ה הקדוש [שער האותיות אות ל' לב טוב אות י"ד] כתב בשם הרמ"ק דמי שמתגבר יצרו עליו שיאמר את הפסוק "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" וכתב שם שפשוט לו שקיבל זאת הסגולה מאליהו הנביא ובענוותנותו לא גילה לנו זאת. וז"ל השל"ה: נמצאתי כתב יד של האלהי מורנו הרב משה קורדוורא ז"ל שכתב וזה לשונו לימדנו זקן אחד לבטל המחשבה יאמר פסוק זה הרבה פעמים "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" [ויקרא ו' ו'] ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא, ולרוב ענותנותו של הרב לא רצה לגלות. על כן יהא נזהר בזה במי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת הבל שיאמר הפסוק הנזכר לעיל הרבה פעמים. ונראה בעיני שיאמר גם כן הפסוק [תהלים קיט קיג] סעפים שנאתי ותורתך אהבת ויאמר אותו בהתעוררות גדול ויהיה גבור כארי. עכ"ל].

וכאשר הביא מו"ר זצ"ל בשיעור סגולה זו אמר שענין זה מרומז בקרא "וכי יזיד איש על רעהו (דאיש היינו יצר

הרע) להורגו בערמה (להחטיו שזה מיתת הנפש) מעם
מזבחי (מתוך אש המזבח) תקחנו למות (את היצה"ר).

[ובמשנ"ב סי' צ"ח סק"ב הביא סגולה אחרת שיאמר
הפסוק לב טהור וכו' בהעברת היד על מצחו ע"ש]

כי בשמחה תצאון

בהרבה מהמקרים כאשר נקלע מו"ר למצב של מתח
בין אנשים היה ממציא בדיחה משמחת שגרמה להשרות
אווירה נעימה ובזה נרגעו הלבבות והמליץ על זה את הפסוק
"כי בשמחה תצאון".

ובהזדמנות סיפר בהתפעלות על בעל דרך אמונה
שהרבה פעמים כשנותן תשובה שלשואל קשה לקבלה אומר
לו זאת בצורה מבדחת להקל מעליו לקבל את ההוראה,
ודוגמא לדבר הביא על בחור שרצה לעשות רשיון לרכב כדי
שיוכל לנהוג כי טען שזה יביא לו לפורקן מתחים והלך מו"ר
יחד עם הבחור ואביו להגר"ח ושאלוהו והשיב שמבין את
הצורך בענין להנהיג ברכב אבל הוא מיעץ לו שבמקום לקנות
רכב יקנה חמור וירכב עליו וינהיגו וגם בזה יהיה פורקן
למתחיו. וכאשר ירדו מבית הגר"ח אמר הבחור שהגר"ח כיוון
לאשר לו את הענין אלא שבבדיחותא קרא לרכב חמור ואמר
לו מו"ר שיתכן כדבריו אך בכדי להיות בטוחים הבה נחזור
לשואלו וחזרו להגר"ח ואמר בצורה ברורה שהתכוון לחמור
בדווקא ולא לרכב והוסיף שגם לאברהם אבינו היה חמור...

דרך חינוך הבנים הראויה בזמננו

כאשר ביקרנו אצל מורי ורבי בבית"ח שערי צדק בט"ו
אלול ביקש מו"ר את המחברת וכתב על הנושא האם הזכרת

שם ומלכות זה דאורייתא בהרחבה ובעיון, באמצע הגיעה האחות ושאל מו"ר מה אני יכול לעזור לך ואמרה לו שצריכה להכניס לו דרך עירוי תרופה שיש לה השפעות טובות והשפעות לא כל כך טובות שזה יכניס מצב רוח לא טוב. ואמר לה מו"ר שההשפעות הטובות יכנסו לגוף והלא טובות ילכו על העצים והאבנים [א. ה. ולא הזכיר מו"ר בעלי חיים מכיון שרחמיו על כל מעשיו]. וכשהאחות הגישה לו כוס עם תרופות נזהר שלא ליגע באצבעותיה, כמו כן הקפיד תמיד גם לא לקבל מיד ליד רק היה מניח כסא כגון כאשר שכנה הביאה לו דבר מה. כשסיים מו"ר לכתוב אמר: "אדם קרוב אצל עצמו" ובשבילי היה כדאי הדרך הרחוקה שעשיתם עבור אותם השורות שרשמתי.

אח"כ אמר לו אחד מהמבקרים שהוא ת"ח ובן עליה מופלג שיש לו שאלה במילי דעלמא. ושאל את מו"ר שילדיו רוצים לשמוע שירים מדיסקים חדשים והאשה שתחי' רוצה את הניגונים הישנים. בתחילה אמר לו מו"ר שיגיד לה שבעצם השירים החדשים האלה הם ישנים כי הפסוק של חנוך לנער על פי דרכו זה פסוק ישן [וא"כ כאשר נותנים להם זאת מצד חינוך זה נחשב מעשה עתיק]. אך כשאמר לו שזה לא יעזור אמר שיגיד לה שעיקר תפקיד האם בחינוך ילדיה הוא שהילדים ירגישו שאמם זו החברה הגדולה ביותר שיש להם בעולם ואם תתקש הרי לקחה את הטפל והניחה את העיקר. וסיים שצריך לנהוג בחכמה, והוסיף לו שיכול לשאול זאת גם לבעל אילת השחר. [שידע מו"ר שאותו בן עליה מקורב גם לבעל אילת השחר].

כאשר נשאל מו"ר מה לעשות כאשר הילד לא רוצה לבוא לבית הכנסת. השיב לתת לו סוכריה ואם בכל אופן לא

רוצה לבוא יש להניחו לנפשו דחנוך לנער על פי דרכו ולא לפי הדרך של המחנך.

והנה המשנ"ב [סי' ק"ו ס"ק ה'] כותב שמצוה לחנך קטנים לשמונה עשרה ערבית ושחרית, ושאל חכ"א למו"ר האם מוכרחים לחנך גם לתפילה בזמנה, והשיב דצריך לחנך אבל לפי הענין כיון שחנוך לנער על פי דרכו כתיב דווקא.

עוד שאל אותו הבן עליה שבניו רוצים לשחק איתו בחול המועד שח מט וחושש לביטול תורה. ושאל מדוע דווקא איתך ואמר כיון שאני יודע את המשחק. והשיב מו"ר שישחק אתם ותוך כדי יחשוב בלימוד וכמו כן לתת להם לנצח. ובהזדמנות אמר שההערות שמתחדשים תוך כדי עשיית חסד הם אלימי.

ואמר שבדידיה הוה עובדא. שתוך כדי טיפול בילדיו נתעוררה לו קושיא אלימתא בפסחים [דף ט'] שכתוב שהכהן הלך לבדוק אם יש נפל בבור וטיהרוהו דמסתמא עכבר וחולדה גררוהו, ותוס' כותבים שאירי כשרגלי הכהן עמדו ברה"ר והבור היה רה"י שאל"כ עדיין היה לו להיות טמא בספק. ומו"ר שאל הרי בזה שמתכופף הוי חציו ברה"ר וחציו ברה"י וכמו קרש ארוך שחציו כאן וחציו כאן מסתמא יהיה טמא ולא טהור. [כתבתי בקיצור, ועיין בהסכמת מו"ר לספר שפת שלמה בעניני טהרות להגר"ש גרדנר שליט"א מקרית ספר וע"ש שהרחיב בקושיא זו]. ושאל זאת לפני גדולי הדור ולא מצאו מענה. הרי שקושיות שמתחדשים בזמני טירדה הם נעלים ביותר.

הוראותיו לשליח ציבור

מו"ר היה מבקש ומייעץ בהיותי שליח ציבור בתפילת מנחה [לאחר השיעור ביום שישי] בביהמ"ד צאנז כמה

בקשות א] לכוין קודם חזרת הש"ץ שאם לא יעלה לחובה שיעלה לנדבה [ועיין במשנ"ב [סי' קכ"ד ס"ק י"ט] שהביא כן מהשלחן שלמה וע"ש הנוסח ומו"ר העדיף בנוסח הנ"ל. ואמר לי מו"ר דאפי' בשבת כדאי לנהוג כן להתנות כן כיון שיש סוברים שיש תפילת נדבה גם בשבת ועיין אשי ישראל פ' כ"ד הערה ס"ד]. ב] אע"פ שהנני מתפלל נוסח ספרד שאומר בקדושה "לעומתם ברוך יאמרו" כמנהג צאנז, וכן שאומר במקום אתה קדוש לדור ודור. ג] שאכוון להוציאו בקדושה מנקדישך ואילך ולא רק בקדוש וברוך וימלוך בלבד והיה זה מחמת שמו"ר האריך בתפילת לחש. [והעירני אאמו"ר שליט"א ששם לב שמו"ר זצ"ל בהיותו שומע כעונה אע"פ שהוא באמצע תפילת לחש הוא קופץ ברגליו באמירת קדוש ברוך וימלוך כשאר הציבור, (וכהנהגת מו"ר מבואר במקור חיים להחות יאיר סי' ק"ד ס"ז וכן בשאלת רב דף כ"ה אמנם בבן איש חי תרומה אות ו' ובחסד לאלפים ק"ד ז' ובכפוף"ת סוכה ל"ח ע"ב לא ס"ל הכי הערת הגר"מ אטיאס שליט"א)]. ד] מו"ר כשהיה ש"צ שם בביהמ"ד היה לובש גארטל כמנהג המקום.

מו"ר יעץ לתלמידו הגר"ש אלטמן שליט"א שכאשר חושש שאין תשעה עונים בחזרת הש"ץ ויש חשש אמן לבטלה שיאמר אחר שאומר הש"צ בא"י במקום ברוך הוא וברוך שמו "ברוך ה' לעולם" ובזמן אמירת האמן שיאמר את המשך הפסוק: "אמן ואמן" ואז גם על הצד שאינו מחויב נמצא שרק אמר פסוק בדברי הימים.

שלא לעבור ברמזור אדום

מורי ורבי הקפיד מאד שלא לעבור ברמזור אדום אפי' בשעת לילה מאוחרת שאף אחד לא נמצא ברחוב מחשש שמא מהחלון יראה איזה ילד וילמד מזה וכן שהאדם יתחנך שלא לעבור גבולות ודברים קבועים.

והמליץ על זה מו"ר את הפסוק בפרשת חוקת "וימאן
אדום נתון את ישראל עבור בגבולו".

הוראתו בשם שאין משתמשים לענין הכתובה

שאלתי את מו"ר ששמעתי פסק מרב מובהק ששם
שלא משתמשים בו כגון חנה יענטע שבשם השני אין
משתמשים כלל הרי זה שם שנשתקע ומגרע הכתובה. ומכיון
שנוגע לי פסק זה במקרה דומה שאלתי האם יש מקום לחוש
ולכתוב כתובה שניה, והשיב מו"ר בפשיטות שאי"צ לחוש כלל
וכיון שנקרא כן בזמן לידתה זהו שמה לכל דבר.

כתר שם טוב עולה על גביהן

בסיום הקבורה של חמותו הישישה של מו"ר זצ"ל שמי
שיוצא מהעולם הזה ומגיע למעלה בשם טוב זה הדבר שהכי
חשוב לאדם בעולם האמת כמו שכתוב באבות "כתר שם טוב
עולה על גביהן". מהג"ר מיכאל קריצלר שליט"א שהיה נוכח
במעמד.

**נראה שהמשפט "מגלה טפח ומכסה אלפיים" לא
מספיק כאשר באים לדבר על מורי ורבי שבגאונותו
המופלאה הצליח להסתיר דרכיו והנהגותיו מהבריות,
ומה שכתבנו וכן מה שעוד יכתבו מקורביו בעזה"ת אינו
אלא טיפה מן הים של מעשיו ותורתו ויראתו הגדולים.**

**יהי רצון שהדברים שהבאנו יהיו לתועלת
להוסיף חיזוק בתורה ובדרך ארץ וביראת ה' ויעשו נחת
רוח לנשמתו בגנזי מרומים.**